تاریخِ حبیبی و تذکرۂ مُرشدی

در حالات

حضرت سلطان الاولیاء برہان الاصفیا خواجہ صدر الدین ابوالفتح الولی الاکبر الصادق

سیّد محمد حسینی گیسو دراز

و اولاد و امجاد او شان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم العزیز

تالیف

حضرت علامہ عبدالعزیز بن شیر ملک بن محمد واعظی رحمۃ اللہ علیہم

ترتیب

سید نفیس الحسینی

○

حلقۂ معارفِ گیسو دراز

نفیس منزل ○ کریم پارک ○ لاہور

وَلَا نَقُصُّ عَلَیْکَ مِنْ اَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَکَ

وَجَاءَکَ فِیْ هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِکْرٰی لِلْمُؤْمِنِیْنَ

کتاب مستطاب

تاریخ حبیبی و تذکرۂ مرشدی

در حالات

حضرت سلطان الاولیا برہان الاصفیا خواجہ صدر الدین ابو الفتح الولی الاکبر الصادق

سید محمد حسینی گیسو دراز

و اولاد و امجاد و ایشان قدس اللہ تعالے سرہم العزیز

تالیف

حضرت مخدوم عبد العزیز بن شیر ملک بن محمد واعظی رحمۃ اللہ علیہم

ابواب

باب اوّل:	مبالغتِ خوارق وکرامات سروری	صـ ۱۰
باب دوم:	مواظبتِ دینداری ودین پروری	صـ ۱۴
باب سوم:	معالجتِ مرض قلوبِ طلابِ صادق	صـ ۲۴
باب چہارم:	موافقتِ عقیدہ پاک احکامِ سنت وجماعت	صـ ۴۱
باب پنجم:	معاملت در عطفِ خلافت واجازت و وکالت	صـ ۴۸
باب ششم:	مناسب فضائلِ ابنای مخدوم بافضائلِ ساداتِ طریقت	صـ ۵۹
باب ہفتم:	مباحث درعلوم ونویسانیدنِ تصنیفات ودرایت	صـ ۷۰
باب ہشتم:	ملاحظہ در عرائس وضیافات	صـ ۸۰
باب نہم:	مداخلت در سماع	صـ ۸۵
باب دہم:	مداومت بود ظاہراں عارفِ حق الحقیقت	صـ ۹۰

حرفِ نفیس

الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام علیٰ من لا نبی بعدہ

خواجہ دکن حضرت سید محمد حسینی گیسودراز قدس سرہ کے حالات وکمالات میں دوکتابیں قدیم ترہیں۔ پہلی کتاب سیر محمدی کے مولف مولانا محمد علی سامانیؒ ہیں۔ جو براہ راست حضرت خواجہ دکنؒ کے حلقہ ارادت سے وابستہ تھے جس کا ذکرانہوں نے سیر محمدی میں اکثر جگہ کیا ہے۔ پھر قیامِ گلبرگہ کے زمانہ میں بھی حاضرباش تھے۔ سیر محمدی مولانا محمد علی سامانی نے ۸۳۱ ھجری میں گویا حضرت خواجہ صاحبؒ کی وفات کے چھ سال بعد مکمل کی۔

حضرت خواجہ صاحبؒ کے حالات وکمالات میں دوسری پیشِ نظر کتاب تاریخِ حبیبی وتذکرہ مرشدی ہے۔ جو مولانا عبدالعزیز بن شیر ملک بن محمد داعظیؒ کی تالیف ہے۔

سنِ تالیف ۸۴۹ ھجری بہ زمانہ سلطان علاءالدین بن احمد شاہ ولی بہمنی۔ مصنف موصوف حضرت خواجہ سید محمد حسینیؒ، حضرت صاجزادہ خرد سید محمد اصغر حسینیؒ اور حضرت شاہ یداللہ حسینیؒ کے فیضیافتہ ہیں۔ انہوں نے اِس کتاب کو حضرت شاہ یداللہ حسینیؒ کی مسند نشینی کے زمانے میں قلم بند کرکے تاریخِ حبیبی وتذکرہ مرشدی نام رکھا۔

یہ کتاب منفرد ہے۔ اسکا ایک ہی نسخہ ''رائل ایشیاٹک سوسائٹی بنگال'' میں تھا۔ راقم الحروف نے اِس کتاب کی نقل ''کتب خانہ انجمن ترقی اردو کراچی پاکستان'' سے حاصل کی۔ پیشِ نظر نسخہ اُسی کا عکس ہے اللہ تعالیٰ کا شکر ہے کہ اُس نے بندہ ناچیز کو اِس کے شائع کرنے کی توفیق بخشی۔

سید نفیس الحسینی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

هزاران حمد حضرت پروردگارے را کہ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُم مَّا يَشَاءُونَ
عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ تخم نہال نہالستان ازچمن فضل
ربوبیت و اکرام الٰہیست و بسیاری از بیاری ثنائے بارگاہ آنراست ۔
سزائے کہ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ثمرہ از اشجار گلزار
اعزاز و اکرام ویست سبحانہ و تعالیٰ عما یصفون ۔ و بسیار
درود و بعداد اوراق نباتات بر خاتم النبیین افضل المرسلین کہ لولاک لما
خلقت الافلاک فی ظہور اصول و فروع شجرہ طیب براۓ تعلیم
اہل دین و اسلام ویست صلی اللہ علیہ وسلم ۔

امابعد عرض میکند اضعف العباد بندۂ نحیف راجی عبدالعزیز بن
شیر ملک بن محمد واعظی کہ بہ اشارت حضرت مرید و معتقد مرتضوی
وغدا سے بالتحقیق بر اکثر منوات عمر این بیچارہ در ملازمت خانزادہ حضرت

قطب المشائخ مالک عرصات ہدایت قابض اقلیم ولایت جولانگر معرکہ مجاہدہ شہسوار
میدان مشاہدہ زتح نمائے دیار شریعت قلعہ کشائے حصن طریقت کمند ا
انداز کنگرہ حقیقت واصل وصول حق الحقیقت جہانگیر مملکت ارشاد ملک گیران
مقام رشد ابدال دار ارشاد واہب مواضع بلاد و امصار آباد و منبع امور دینی برہان الاولیاء
سلطان الاتقیا مخزن انوار شیوخ مظہر اسرار قدوسی اکمل الشیوخ خواجہ صدر الدین
ابوالفتح ولی الاکبر الصادق سید محمد الحسینی نور اللہ مرقدہ بر آمد از
بسیاری ملازمت مجالس افضل الشیوخ عالم ربانی شیخ حقانی خداوند مقامات
عاطفت کرامات صاحب دل سالک واصل مجذوب محب مطلق محبوب حضرت
لایزالی مقبول درگاه ذوالجلال حامل احوال الیقینی عبداللہ محمد محمد حسینی اطاله
تصنیفات حضرت مخدوم صحبت فرزندان و یاران حضرت قطب المشائخ با فضائل
واخلاق محموده و اوصاف مسعوده حضرت مخدوم و اتباع و خلفائے بندگی مخدوم
جہانیان در خاطر این بیچاره منتقش است در دل گذشته کہ اگر بر روئے
صفحات صحایف کتاب مکتوب شود بارے جزوئے از اجزائے
گذارش حقوق عبودیت بر آنچہ میسر است پدید آید وخاصہ کہ درین ایام شہور سنہ
تسع واربعین وثمانمائہ عہد دولت خلافت حضرت سلطان الشریف
صاحب سریر اعظم مالک رایات اکرم قابض دیار حلم واحسان خداوند
جاوقات و برہان شامل عرصات متوکل عامل مقامات تبتل شہسوار میدان
مجاہدت جولانگر معرکہ مبارزت جہاندار و جہانبان و سپہدار و سپاه
کش و صف کش رایت بخش سمت جا کر نواز حسن پرداز گل گذار

فرد ثمرهٔ شجرهٔ نسل نبوی المؤید بتایید الرحمان الغنی السلطان ابن السلطان الوالمظفر
علاء الدنیا والدین احمد شاه ابن احمد شاه الولی البهمنی خلد الله ملکه و سلطانه
است مسند عالی منصب معالی صاحب مسند وزارت خداوند منصب
نیابت صدرنشین وزراء کبار مفتخر سعدا و دیار مجری امور ولایت کارگذار ممالک
حمایت انصاف ستان مقبول خسروان متتبع مملکت مدار است مالک اقلیم فراست
مجموع دارندهٔ قواعد کارگذاری دستور قوانین سپهداری عین عیون ملک ملک آرای
مشیر حضرت امارت توام عرصات وزارت فخر بلاد و دولت نظام ملک و ملت خان جهان
شجاعت زبدهٔ عالم سخاوت شیر مرغزار وغا شرزهٔ وحش میدان
هیجا حاتم زمانه حامی بیگانه حامی واماندگان رای رای شایستگان راحم فقرا و راهب
کبرا برگزیدهٔ حضرت مالک الملک ملوک الشرق والصین ذو المحامد والتحسین النعم اعظم قتلغ
معظم نظام الملک مهم کیش نهم و فراهم ملک را جا دار ستم المال الله عزه و زاد الله قدره
که مرید مقبول حضرت معز المشایخ است بدین بیچاره و وامانده مهربانی ارزانی داشت
ولبس الطاف و اشفاق گماشت برای نبشتن این تاریخ فرمایش کرد لابد برای
گذارش جزوی مکرمت و مهر سپارش فرمایش مسند عالی کیفیات
عصر یعنی از جملگی جزویات و کلیات عهد دولت ولایت و قطبیت حضرت
قطب المشایخ سرور سروران سرفراز برگزیدهٔ حضرت بی‌نیاز
خواجه صدر الدین ابو الفتح الولی الاکبر الصادق سید محمد الحسینی الملقب گیسو دراز
نور الله مضجعه و سر قدسه و عهد دولت شیخوخیت مفخر المشایخ بندگی میان
ید الله سلمه الله تعالی لبعضی فضایل و مناقبات و امور ارشاد و معاملات و

اشغال و معمولات و تالیفات و تصنیفات و خوارق و کرامات و دینداری و حالات
حضرت قطب المشایخ و رشد و ہدایت و شیخوخیت و عنایت و سروری و فضایل
و دین پروری حضرت خواجہ و فضایل و مناقب و سبے پروائی و رہنمائی حضرت
خواجہ معز المشایخ سلمہ اللہ تعالی در این مختصر منحصر کردہ تا ہر طالبی صادق مطالعہ کنندہ
سالکے واثق و راہ روی رہبر و رہنمای رہبر حضرت معز المشایخ خبیر العلوم
محقق شود شاید کہ ہر طالبی صادق و سالکی واثق قواعد ارشاد و خانوادۂ حضرت قطبی را
مصداق جلوہ شمشیر و نسخہ نامۂ سلوک خود سازد و باشد کہ بہرہ بستے این کار بدو رسد
فی الجملہ ہرچہ این کتاب را در عہد دولت شیخوخیت حضرت معز المشایخ
در تحریر آوردہ "تاریخ حبیبی و تذکرۂ رشدی" نام داشتہ آمد باز آیم بسر آغاز
کیفیات عہد دولت ولایت حضرت قطبی کہ این را بر دہ باب منقسم گردانیدہ
شدہ است ابواب این است -

باب اول - مبالغت خوارق و کرامات سروری -

باب دوم - مواظبت دینداری و دین پروری -

باب سوم - معالجت مرض قلوب طلاب صادق -

باب چہارم - موافقت عقیدۂ پاک احکام سنت و جماعت -

باب پنجم - معاملت در عطف خلافت و اجازت و وکالت -

باب ششم - مناسب فضایل ابنای مخدوم با فضایل سادات طریقت -

باب ہفتم - مباحثت در علوم و تولیسا اسیذان تصنیفات و درایت -

باب ہشتم - ملاحظہ در عرایس و ضیافات -

باب نهم - مداخلت سادات طریقت در سماع بحالات -

باب دهم - مداومت ابو طاهر آن عارف حق الحقیقت -

پیش ازین دو نسخه تاریخ محمدی در تحریر آورده و ابواب اول نسخه را
اسناد و اسرار و اشتار و انوار و اشجار و اذکار و اخبار و اطوار و استار و انصار نامیده
و ابواب دویم - نسخه را بتفاصیل اسماء خارقات و تائبات و سائغات
و شائیات و حاویات و ناشطات و جامعات و بارقات و عالیات و سالقات
منفصل گردانیده اما فصول و ابواب این کتاب را بدین نوع مبتوب کرده آمد
اعلموا وفقکم الله تعالی علی ادراک اخبار الواصلین و اسرار ربوبیت
رب العالمین فضایل ذات و صفات و افعال حضرت قطب المشایخ مجال تقریر و تحریر
نیست ولیکن بر اندازه امکان خود ممکن زمان زبان حال بعضی فضایل و اخبار
و آثار ولیت و صفات و افعال حضرت قطبی حسینی برسبیل ایجاز و اختصار در
تحریر آورده شود فی الجمله حضرت قطبی فرمودندی که شجره نسب من
اینست سید محمد بن یوسف بن علی بن محمد بن یوسف بن حسن بن محمد بن علی بن حمزه
بن داؤد بن زید بن ابی الحسن جندی بن حسین ابی عبدالله بن محمد بن عمر بن یحیی
بن حسین بن زید مظلوم بن علی اوسط زین العابدین بن حسین سبط الشهید بن ابی الحسنین العلی المرتضی
رضوان الله علیهم ابن ابی طالب عم رسول الله و فاطمه زهره رضی الله عنها بنت محمد مصطفی
صلی الله علیه و آله و سلم -

فی الجمله باز آئیم بسر آغاز کیفیت ابواب این کتاب -

باب اول - مبالغت کرامات و خوارق سروری حضرت قطب المشائخ

از ایام صغر تا شهور شانزده سالگی -

آ مخبران صادق و مُعبران واثق که البته بسبب اخبار علیحانه حضرت قطبی بود و معاملات ورشد و هدایت خانوادهٔ حضرت مخدوم ایشان را معلوم و محقق بوده است چنین فرمایند هنوز که حضرت مخدوم در رحم مادر بودند آثار سعادات و اسرار کرامات بر روی روزگار آشکارا بوده است السعید من سعد فی بطن اُمّه آری اولیای حق را ازین بابت آثار آشکارا باشد بعضی چنین فرمایند بندگی مخدوم می فرمودند اندر آن که من در شکم مادر بودم خواهرم که از من بزرگ بود نقل شد مادر من از بسیار شفقت مادری که خاصّه بر آن دختر داشت بسبب تضرع و زاری نمود در حالت تضرع که درد و خاست دختر غلبه کرد دست بر شکم زد حالت آن وقت مرا محسوس بوده است چو ایام ادراک و فهم من آمد مرا آن حالت یاد بوده است و آنچه حالات و معاملات ایام رضاع و واقعات اوقات طفولیت پیش من گذشته بود و در سنوات بلوغیت و هنگام کهولیت پیش نظر من عیان بود البته حکایات و کیفیات و واقعات آن بابت از بسیاری از اقربا و همدمان و و هم نفسان خود گفته بودم و درین زمان وقت کهنگی سال و سال خوردگیست همی گویم که هنوز حکایتهای ایام رضاع در طفولیت و بلوغیت پیش آئینه دلم عیانست میفرمودند مولد من در دهلی است اندر چهارم ماه رجب که سنه ثلاث و عشرین و سبعمائه بود -

میفرمودند دہلی فتح کردہ ترکان ست وپیش ازان سید ابوالحسن جنیدی کہ دوازدہ ہم کرسی فرخدمن باشد چند کرت از خراسان براے فتح دیار دہلی آمداز آبنوہی ہند دان اقلیم ہند وشوکت چند ہزار رسالہ فراہم آمدہ وایشان نتوانست فتح کردن چون در آخر یک کرت کہ آمد شہادت یافت مدفن متبرکہ اشس در صحن مسجد انار است صالحانی کہ در پیرامون آن مسجد ساکن بودند ہر شب جمعہ دران مسجد بالاسے قبر فرخدمن نورے میدیدند روزے حضرت مخدوم فرمودند مولانا بہاؤ الدین تو میدانید کہ مسجد انار کجا است مولانا بہاؤ الدین التماس کردند آری مخدوم بندہ میدانند. و میفرمودند در آن ایام کہ پدر من خلیفہ را از دہلی در دولت آباد آورد مرا مسلم بود بستم رمضان سنہ ثمان وعشرین وسبعمائۃ بود کہ ما از شہر دہلی سوی دولت آباد روان شدیم وسبب روانی محمد تغلق بود کہ ما دران ایام از دہلی انتقال کردیم دران روزہا سلطان مردمان را قافلہا ساختہ روان داشت حالات وواقعات اثنار راہ وآمدن در شہر دولتاآباد وباز حادثات اوقات مراجعت طرف دہلی وعلامات مراحل ومنازل وکیفیات رسیدن اندر دہلی جملگی آن در ہرگاہ حکایت بہ اقربا واحبا مرا یاد بودہ است برایشان ہمی گفتیم وہنوز مرا یاد است. معلوم را سے عقلا واہل تحقیق باد ہمیشہ حضرت قطبی راہمین معتاد بودہ است کہ اکثر خوارق وکرامات واحوال ومقامات خود مستور میداشتند ہم بران قاعدہ درین حکایات ہم برین اندک یادداشت اختصار کردند تا مردمان را تعجب نہ نماید زیرا چہ بسیار مردمان را آثار خوارق اولیا ومقربان واصحاب تحقیق معلوم نباشد کہ این طایفہ را چہ حد قرب

واختصاص با حضرت باریست عزوجل و چه قدر اطلاع بر معارف و حقایق می باشد
و چه اندازه علم مکاشفه نصیب ایشان است پس لابد در بحر تعجب حیران می مانند
فی الجمله حضرت قطبی میفرمودند در اثنای راه دولت آباد دیار را چهار ماه بر آمد روز پنجشنبه
هفدهم ماه محرم سنه تسع و عشرین و سبعمائه در دولت آباد رسیدیم و میفرمودند
در ایام صغر من والد مرا و برادر بزرگ مرا بر شیخ الاسلام بابو بردند
در ان ایام علم و دولت و ولایت شیخ حضرت شیخ بابو بر آمده بود و آن از بسیاری ظهور
کرامات و خارقات شیخ بابو بوده است چنانچه خبر متواتر است که وقتی
سلطان محمد تغلق رحمت تپ صعب شد بعضی مشایخ و اهل ولایت
و دیوانگان مجذوب آن عصر را خبر کردند آخر الامر نوبت شیخ بابو رسید سلطان
شیخ بابو را بر خود طلبید و گفت مخدوم مراتب صعب است شیخ فرمود
تپ تو بابو بر خود گرفت همان زمان تپ سلطان فرود آمد و شیخ را اثر کرد
سلطان از معاملت شیخ بغایت خرسند و معتقد شد و ممنون گشت
هر چه بر لای نشسته بود گفت ازین مقام که من نشسته ام تا انجا که نظر من می افتد
همه موضع حوالی شهر دولت آباد برای خرچ خانقاه بندگی شیخ بابو دادم
و این نیز مشهور است که گاهی شخصی وفات یافته بود اولیای او را درد
عظیم رسید کار بجدی انجامید که ایشان بخدمت شیخ آمدند و بسیار
تضرع نمودند شیخ را ترحم به بسط خلیه کرد که زمام اختیار خوارق و کرامات
از دست تحمل شیخ رها شد و بتکرم شیخ را بدین آورد که خدمت شیخ
به دعا و استمداد او پیوست باذن الله تعالی آن مرده بزیست

درآن وقت میان مسلم وغیر مسلم شورسے خاست علم ودولت شیخ برآمد جہانے معتقد ومرید شد مانی الجملہ ہمین کہ نظر شیخ برماہر وو برا دران افتاد شیخ گفت بیائید بہ نشینید شیخ بقوت کشوفاتے کہ داشت تقدیر ازلی را کشف کردودید مارا گفت خواند سید لیس بزرگ شمار دسے سوذ اگر است البتہ مسلحی وصلاحی درزد اما لیسر خورد را می بینم کہ دانشمند اینست عارف این ست محب این ست ولی اینست مرشد زنیست وچند اوصاف دیگر نیز کہ لفضائل اولیا نسبت دارد فرمود واخر الکلام کشف باطنی شیخ برین اختتام یافت کہ ای خوند سید برآنچہ نظر من افتاد معلوم کردند گفتم ورای این نیز مقاماتے نظر من تا آنجا نمی افتد تا حق سبحانہ وتعالی این لیسر خورد شمارا برائے کدام احوالی ومقامات داشتہ است اللہ اعلم۔ القصہ اندر آنکہ حضرت قطبی شش سالہ شدند صوم رمضان داشتند وبعضی اصحاب اخبار اصح کردہ ہمین گفتند وبعضی نقل ہمین فرمانید کہ حضرت مخدوم چونکہ ہشت سالہ شدند یک وقتہ نماز فوت نمی شد۔

مثنویات

کسب وطلب کار ہنر وز ہیچ | سہو وخطا در ہمہ ہا ہیچ است وہیچ
منصب معصوم نبی را عطاست | مسند محفوظ ولی را ز جاست

چونکہ حضرت قطبی یازدہ سالہ شدند والد حضرت مخدوم از دار فانی بجوار رحمت باقی مراجعت فرمودند انا للہ وانا الیہ راجعون۔

انگاہ بعد از وفات والد مخدوم خداوندہ مخدوم رحمۃ اللہ علیہما بسبب معاملات

اہل خلجانہ و ناخوشی حالات روزگار از دولت آباد باز در دہلی رفتند دران ایام
حضرت مخدوم را آنجا پانزدہ سالہ درآمد مصباح نحو خواندند و بعد رسیدن در دہلی کہ
چہارم ماہ رجب شد حضرت مخدوم را پانزدہ سال راست شد شانزدہم
سال درآمد ۔

باب دوم ۔ مواظبت دینداری و دین پروری ۔ از وقت بیعت
باز کہ حضرت قطب المشائخ با حضرت شیخ پیوند کردند تا وفات حضرت شیخ قدس اللہ روحہ

القصہ روز استفتاح کہ حضرت مخدوم پانزدہ سالہ و دوازدہ روز بودند بحضرت
قطب عالم ملکوت خورشید سماے جبروت سہیل یمن طریقت بدر منیر فلک
صاحب حالات لی مع اللہ نور بخش قلوب علما و باقتدا جامع علوم اجتہاد و مرشد
اقطاب و اوتاد عروج دہ اہل ہدایت سیر بخش اصحاب نہایت مقبول حضرت
رب العالمین مرشد المشائخ شیخ نصیر الملۃ والدین قدس اللہ سرہ العزیز پیوستند
و بشرف خرقہ بیعت و جادہ طریقت مشرف شدند میفرمودند از ایام
رضاع باز تا کہ بحضرت خواجہ پیوند شدم ہمیشہ صورتی از عالم غیب ہمدم و ہم نفس من
بودے و ہمی دانستمی کہ کسے ہمہ اوقات با من مصاحب حال ست ہر وقتیکہ
خواستم چیزے نامشروعے کنمے آن صورت مرا ازان فعل مذموم باز داشتے
ہر گز دست تصرف بدان مذموم نرسیدے ہم برین منوال محفوظ ہمی ماندم ۔

مثنویات ۔

منصب معصوم نبی را عطاست ۔ سند محفوظ ولی را رجاست
عصمت و حفظش سببی محکم است ۔ عطف و عطا بہرہ ازان اکرم است

دمیفرمودند چون بحضرت خواجه پیوستم و در ارشاد در آمدند آن صورت از صحبت
من غایت شد و درجمله در آغاز ارشاد حضرت شیخ رحمة الله علیه که حضرت
قطبی را اورا د و تلقین ذکر عطا فرمودند حضرت قطب المشایخ شانزده ساله شدند
دران ایام یک جزو کافیه پیش مولانا امام همام تاج بها در خواندند چونکه چندانی انتفاع
نه دیدند پیش خدمت قاضی عبد المقتدر کافیه و چیزی شرح کافیه و بعضی
کتب منقول و معقول نیز بخواندند و سی و دو کتاب بزودی و کشاف پیش قاضی عبد المقتدر
باتمام رسانیدند و پیش استادان دیگر سایر علوم ظاهر مرتب کردند
بعده در علوم باطن شروع آورده ندمیفرمودند چون من مشغول بحق شدم و پیش
بندگی بعضی الفاظ ایجاد در کتابت نیامده آند . خواجه فرمودند بعد ششماه سالگی کودکی شانزده ساله
مرا از سر شور انیدند یعنی کثرت تجلیات و کشوفات و حالات و مقامات که حضرت
قطبی را در حال سیر سلوک پیش آمد حضرت شیخ را حالات و واردات و واقعات
و معاملات و مکاشفات سابق خود یاد آمدن گرفت و در اضطراب و تواجد و انشراح
گردانیدن و از اشفاق و اکرام بر حضرت مخدوم مکرمت وافر مفوض داشتند
و حضرت مخدوم را ترقی دادند حضرت قطب المشایخ بارها می فرمودند دران ایام
بندگی خواجه که بر من مهری کرد و شفقتی نمود و لطفی فرمود فرمایشهای بمن
مفوض داشت که آن فرمایشها مداومت حال سلوک خویش که در ایام و شهور
شانزده و هفده سالگی مرا از بندگی خواجه رسیده بود من در نهایت سلوک
پسران خویش بر ایشان گفتم و نمودم فی الجمله در ایام بست و چهار سالگی
حضرت بندگی مخدوم که صوفیان اهل هدی و مشغولان اصحاب کشوفات

و سالکان مجذوبان و خداوندان خادمان حضرت مخدوم را میدیدند و عکس پرتو
نور ربوبیت را در جالیت مبارک حضرت قطبی همچون بدر در شب چهاردهم مه بر دوگاه
فلک معاینه میکردندی و بوجود ظاهر و کمال ریاضت حضرت قطبی احساس مینمودندی و
بعین الیقین و حق الیقین مشاهده می یافتندے در تتبع احوال و مقامات افتادندے
بقوت باطن معمور منظر خویش نیکو ادراک کردندے اولیائے آن وقت و
مشایخ آن ایام و صوفیان تجلی آن عهد بیک اتفاق و یک زبان میفرمودندی
که خوند میر در اشتغال ایام این نسبت و چهار سالگی خود در مقام حضرت سید و مشایخ
شیخ فرید الدین والشرع والدین قدس الله سره رسیده اند - المقصود در قرب
ایام سی سالگی که حضرت مخدوم را کلی انقطاع صحبت انام و از کل طعام و نطق کلام
دارالمشن تمام بوده است یک ساعت در خانه ماندن و با همگنان بحکایتی و کاری
ملتفت شدن تحمل نداشتندی اکثر اوقات در خلوتها میگذرانیدندی خاطر مبارک
را همچنان انسے و انشراحی بحاصل بودے در حالت سیر و سلوک آن ایام
شخصے در اثنای راهے با حضرت قطبی ملاقی شد پرسید اے صوفی کار خود تا یکجا
رسانیدی حضرت شیخ قطبی المشایخ پاسخ دادند تا که سیر مصطفی نمودار خود صلی الله
علیه وسلم رفتم و در آنجاهم براے فتح باب بر ان سر زدم چون بیشتر
پرسالکی را لازمت اوده نبود مرا نیز راه نشد والبته در ان اوقات شغل
حضرت مخدوم که مردان غیب از ابدالان و اوتادان و غیر آن را حضرت مخدوم
ملاقات شدے اکثر حضرت قطبی بدیشان ملتفت نگشتندے اے
اخوان دین و اسے خلان اہل الیقین ملتفت نشدن حضرت مخدوم بدیشان از

سر کمال استغراق با حق وسیر فی الله تصور کنید نظے دیگر بنویسید وقتے با حضرت قطب المشایخ خواجه احمد غزالی رحمة الله علیه را ملاقات شد چنانچه اہل التصوف را باشد رسیدند آن سخنے در کتب سلوک افتاده است که خدمت خواجه گاہے برائے ملاقات خدمت محمد غزالی رحمت الله علیه رفته بودند امام در تلاوت بوده اند خدمت خواجه بر امام سلام گفتند خدمت امام را دشوار آمد فرمودند که گفتم که تعلم کن تا مسایل شرع بدانی که در وقت تلاوت ترا سلام نبایستی گفتن چرا گفتی و خدمت خواجه گفتند من کسے اسلام گفتم که در دوکان کفش دوز رفته بود امام معتقد این کار شد و درین کار شرع نگرد این کیفیت ماجرای حال راست است یا نه خدمت خواجه احمد گفتند راست است القصه درین محل حضرت قطبی میفرمودند که من از خدمت احمد سوال کردم که اگر امام در دکان کفش دوزی برفتند خدمت خواجه ہم چرا بدنبال امام رفتند خدمت خواجه احمد سر فرو کرده ماندند رحمة الله علیه۔ آرے استغراق محبان و مجذوبان مطلق ہمین تقاضا کنند و ہمان حضرت مخدوم میفرمودند من اندر سی سالگی نمیدانستم که صحبت زنان چگونه است و رغبت خاطر به شهوت چه شان ست بعد آنکه مرا زحمت پرسو غلبه کرد و حالات آن وقت جوانی و غرور شهوت بر تشویش شمائے دیگر انجامید به اجماع و اتفاق کیسان و صاحب تجربیان و حکما و اطباے حاذق مسلمان مولانا علاء الدین یک جاریه خریده پیش ما در من آورد و والده و مولانا علاء الدین بر من تکلیف کردند چه کنم چون دیدم که جز اوقات شروع در نماز و سماع ہمیشه غلبه شهوت با ظهار بوده است من بضرورت جاریه

را لصحبت خواندم دران وقت آن کار مرا همی به اهم واقع گشت خواستم که باز صحبت
کنم تا دیری متفکر بودم که چگونه مباشر شوم بعد دیری بفهم و فراست و قیاس دانستم که
چنین خواهد بود بعده فراهم آمدم بعد از فراغ آن کار سبکی و آسایش در من پیدا آمد
گرسنگی زور آمد و سبب شیخ نصیر الدین محمود که من دران وقت دانستم گرسنگی
این شان دارد و جوع این را گویند چیزی تناول کردم معلوم گشت که جوع و اکل
برای رفع جوع بدین نوع ست من کار بحدی رسانیده بودم که اگر تمام عمر
خود طعام نخوردمی و آب نیاشامیدی مرا میسر آمدی بندگی خواجه مرا فرمودند
الاکل من الدین رسول الله صلی الله علیه و آله طعام خورده است من هم
طعام میخورم تو نیز طعام بخور آنگاه طعام خوردن گرفتم سپس بعد چهل سالگی با دختر
مولانا محمد بن جمال الدین حسینی مغربی یکی از علمای آن عصر بود و فضایل ایشان مشهور است
وقتی مولانا جمال الدین میفرمودند ما سادات حسینیانیم چونکه در هند آمدیم و
عزت سادات معاینه نکردیم شجره نسب خود پوشیدیم و خود را ملا نامیدیم
فی الجمله حضرت مخدوم را هیچ فرزندی از جاریه و پسری نشد هر پنج فرزندان
حضرت قطبی یعنی دو پسر و سه دختر هم از خداوند سیده صالحه سیرت وافره
مذکوره شدند در جمله حضرت مخدوم میفرمودند اگر مرا پیش از سیر و سلوک
صحبت زنان حادث شدی و توالد و تناسل واقع گشتی من سیر کردن نمی
توانستمی ه

سالک دو اصل بحرم آمد ار	زاهد و عاشق هم آن کار و بار
سیر و سلوکش نه دارند از کس	ذکر ملوکش نه چنین بیش و بس

کار ملک کرد و فلک در گذشت　　　هم زحلی هم زحلی در گذشت

بررود باشنده عالی مقام　　　شیخ ابوالفتح محمد بنام

المطلوب در حالت شغل که حضرت قطبی در دہلی لوا اندر جهان نهاد در دون خطیرہ شیر خان مرحوم نہ آن شیر خان که خطیرہ اش اندر دہلی کہنه بود حضرت شیخ رحمت الله علیه فرمودند ای ملازین الدین خوند سید برون می ماند ہر روز از مطبخ خانقاہ خوند سید را طعام می فرست حضرت مخدوم میفرمودند دران وقت مرا دشواری عظیم روی نمود چه کنم برای رضای بندگی خواجه ساکت ماندم زیرا چه این چه باشد که طالب بحق مشغول می ماند و مردمان برای محنت دیده ہر روز طعام نفرستند و بعضی خود را در تجربه داشته طعام بیارند مسلمانان مولانا زین الدین خواہر زادہ بندگی خواجه چند گاه طعام فرستاد و باز ماند مرا بغایت خوش آمد بعد چند کہی بندگی خواجه مرا پرسیدند خوند سید قوت شما از کجا است گفتم از صدقه خواجه آنگاه بندگی خواجه فرمودند ہر که برتقه غیب به نشیند چندکسان بیایند تا لقمه آن بخورند ہمیشه حضرت قطبی میفرمودند اندر آنکه بندگی خواجه مرا خلافت دادند روزی بندگی خواجه بطریق انتظار در نشسته بودند راه آمدن من می دیدند روز چہارشنبه بوده است که من پیش بندگی خواجه رفتم احساس کردم که بندگی خواجه انشراحی پدید آمد مرا طلبیدند بدست مبارک خود گلہا بستند و فرمودند بیا این کار من قبول کن یعنی خلافت من قبول کن و دست بیعت بده بسر من بی قصد من راستا و چہار سبیل انکار خبید آرسی چون بکمال انکسار نفس و خوف

مقام کبریائی پیر و تکمیل شغل حق و تجرید باپاک دردمندی و عدم نیازمندی ماسوائے حق تعالی و تقدس و نگهداشت ادب حضور پیر و مرشد چراس مبارک سبے قصد بجنبید حضرت مخدوم میفرمودند چون دوم بار بندگی خواجه فرمودند که این کار از من قبول کردی من از همت خویش وراز بے پروائی هوا رشیخی و سری و جاه بچی بسکوت تجنب نمودم چون سوم بار فرمودند کراین کار از من قبول کردی لابد هیچ دست آدمیزی بجانب دیاگریزی بطرف دیگر ندیدم الا که خلافت و دادن دست بیعت بزرگے خواجه قبول کنم آنکه قبول کردم بزرگی خواجه بجد و قبول کردن من گلها در دست من دادند و گفتند الحمد لله و دو دست مبارک بر روے خود فرود آوردند بیش فرمودند بارسے کار من بشخصے هیچو توئی که چنین و چنین سپرده شد نشنو نهال نصب می کنند برامیدے نصب می کنند من از تو امیدے دارم القصه مخبران صادق چنین فرمانند که بارها از زبان مبارک حضرت مخدوم این هم شنیدیم که می فرمودند سے بندگی خواجه در وقت اجازت خلافت خود مراد و چیز فرمودند که این دو چیز نگذاری یکے آنکه در تلقین که از ما انطاهر گرفته دویم با خلق خداسے نرمی کنی تفاوت روایت کنند که سه چیز فرمودند و حضرت مخدوم آن ۔

سیوم خبر همچنین فرمودند که رعایت کسان من کنی فی الجمله در ایام قریب وفات حضرت نورالله مرقده بعضے معتبران و سالکان بحضرت شیخ گذرانیدند که لیاقت شدآن بندگی خواجه باعلی مقامات رسیده و به کشوفات و اسرار ربانی مطلع گشته اند و وقت مراجعت بندگی خواجه است اگر بعضی ازینها

ماذون مجاز گردند بار سے این راه مسدود نگردد و تر مخیص است صراط مستقیم که راه همه انبیاء و اولیاء است مبسوط ماند حضرت شیخ نور الله مرقده فرمودند اسامی ایشان را تذکره کرده پیش اورده اند مولانا زین تذکره گرفته پیش سجاده ولایت الیستاده شد حضرت شیخ تذکره راسته من اوله و آخره دیدند اسم مبارک حضرت قطبی دران نبود حضرت شیخ آن تذکره را جانب ایشان بیتاب کردند و فرمودند سنگی و کلوخی نبشته آورده اند چون دوم کرت تذکره را ملخص کرده آوردند حضرت شیخ فرمودند بخوانید بخواندند حضرت شیخ فرمودند نام خوندمیر سید محمد کجا ست در مطلوب آن بزرگوار آن مهابتی صعب افتاد ترسان و لرزان گفتند آرسے مخدوم اینک نام خوندمیر سید محمد چون مولانا زین الدین و اصحاب مولانا اهتمام حضرت شیخ اینکو ادراک و معائنه دیدند که درین باب حضرت شیخ را کوشش بلیغ است و در جمله اسامی ماذونان و مجاز آن و خلفای خود خاطر خطیر حضرت شیخ هم بر اسم حضرت مخدوم مقرر بود و ترک و طرح کتابت اسم مبارک حضرت مخدوم حضرت شیخ را تنفری و ترددی روی نموده است فی الحال همان زمان اسم مبارک حضرت مخدوم استاده نبشتند حضرت شیخ بعد استماع اسم حضرت مخدوم تذکره اسمای خلفا و مجاز ان را بدست مبارک خود بستدند و بقلم مبارک یک حرف صاد بزرگ بر کشیدند و در نشستند همیشه حضرت مخدوم در مجالس خود این حکایت میفرمودند و این سخن را به نرمی و استنیاق و به نفس و تاسف و طریق گذارش شکر نعمت تکرار می کردند که بندگی خواجه چون نام من شنید تذکره بستد بر سر همه صادے بزرگ نبشت

القصه چون حضرت شیخ نور الله مرقده از جهان فانی بجهان باقی سحر امید ند ثلثی از
شب گذشته سفدهم ماه رمضان بوده است ۔

روز پنجشنبه هفدهم ماه رمضان سنه سبع و خمسین و تسعمائه اندر روضهٔ از رضوان جنت مآل
مسکن ساختند رحمة الله علیه و علی آبائه واجداده ۔

رباعی ۔

تا کر بود هیچو توی بادشاه — حضرت دارین و کار گه بارگاه
بعد رسل باشد و صدیق کار — فارغ کونین درین دام گاه

حضرت قطب المشایخ میفرمودند چونکه بندگی خواجه ازین سرائے غدار رحلت
فرمودند تا سه روز آفتاب را صاحب کشفی سیه دید خلیفه این کار زمان
ببینید بعد ازان که ازان سه صوفی را نصب کردند و او را بجائے بندگی
خواجه نشاندند خلیفه منور بود شد نیز حضرت قطبی میفرمودند چون بندگی
خواجه ازین گذرگاه ناپائدار بدان مقام جای قرار سفر کردند ولایت بندگی
خواجه بچهار کس منقسم شد یکی بصوفی از مریدان خواجه یعنی خود دوم قسم بکلائی
سیوم قسم بصندوق تراشی چهارم قسم بعورستی آخر الامر هرگاه که ازان ثلثه
دیگر هر شخصی که ازین منزل گاه بجز امید سے تقسیم و سے ازان سه هم
برین صوفی مرید بندگی خواجه معطوف شدی یعنی بخود فالحاصل تمامی ولایت
حضرت شیخ هم بقطب المشایخ رسید در ملفوظ حضرت قطبی نیز این حکایت
تقسیم ولایت حضرت شیخ نور الله مرقده بندگی مخدوم زاده بزرگ
اعنی قدوة المشایخ سید محمد اکبر مندرج کرده و نوشته که امروز

سالها است بران صوفی مرید شیخ یعنی حضرت مخدوم مسلم و مفوض است تا بعد ایشان
بکر رسد انشاءالله اعلم اصحاب اخبار چنین فرمایند که بعد وفات حضرت شیخ نورالله
مرقده حضرت قطب المشایخ در چهاردهم روز سجادهٔ ولایت حضرت شیخ
به نشستند و دست بیعت دادند بعضی گویند که این خبر متواتر است و ما از حضرت
مخدوم نقل داریم و بعضی اصحاب تقرب حضرت مخدوم میفرمودند بعد وفات
حضرت شیخ نورالله مرقده حضرت مخدوم در سیوم روز بر سجادهٔ ولایت به نشستند
فی الجمله حضرت مخدوم ورای پانزدهم سال در دوازدهم روز بحضرت شیخ
پیوستند و درون مدت هژده سال یا پانزده سال از حضرت شیخ المشایخ
ارشاد گرفتند حضرت مخدوم نورالله مرقده سی و چند سال عمر داشتند که
حضرت مدار باقی مراجعت فرمودند عمر حضرت شیخ هشتاد و دو سال بود که
ازین جهان مراجعت کردند و حضرت مخدوم بارها میفرمودند که بندگی خواجه
پنجاه ساله بر سجاده ولایت و مصدر هدایت بشیخوخیت اجلاس میفرموده بودند
و سی و دو سال بر سجادهٔ ولایت مردمان را دعوت کردند و هدایت نمودند حضرت
قطبی میفرمودند درین یک قران تا آن قرب و اطلاع حقایق و معارف و تا آن استغراق
باطن با عظمت مراتب و تصرفات ولایت حدود علوم ظاهر و ارکان دین را
نیکو نگاه داشت کردند و از مرکز شرایع دین نبوی کنجد ارسی پا بیرون ننهادند
و به همه خلایق خلق و حلم ورزیدند و جفاهای مردمان کشیدند و در ریاضت و شغل حالی
ظاهر مستقیم الحال ماندند و طلاب حق را به قواعد دین بندارهای تابعین و تبع تابعین ارشاد و
هدایت نمودند و از دائرهٔ سنت و جماعت تفاوت سر الف نه نمودند و نگهداشتند و مستتر شده

آن خود را بعبارت عادتی حقیقت حکایتی ملتفت و مایل شدن روا نداشتند و
لایق حال و حوصله هر سالکی واثق و طالب صادق بهره تصوف مفوض گردانیدند و
بر معارف و حقایق اطلاع دادند ـ

باب سیوم ـ معالجت مرض قلوب طلاب صادق ـ

از ان وقت سعد و ساعت میمون باز که حضرت مخدوم بر سجادهٔ ولایت حضرت
شیخ بجاے حضرت خداوندگار پیر و مرشد و معطی خلافت خود به نشستند
باهتمام و عزایم تمام باکمال آداب شرایع بر جادهٔ شرع بماندند و همه امور دین را
بر احکام دعوات و هدایت انبیاء و اولیا معمولی داشتند و به مذاهب مختلفه و
ارباب ناثابته و معقولات و وهمیات و توحید رسمی و تعبد عادتی و جاه طلبی
و جاه جوئی ملتفت و مایل نشدند و به هیچ نوعی در هیچ جزئیه امرے غیر شرع محمدی
علیه الصلوٰة والسلام و لعمد امور خود مدخل مسامح نگذاشتند خبر متواتر است
اندر آنکه در دهلی عصر سلطان فیروز و بعضی علماء نادانان و نادیدگان جهان صوفیان محضری
نبشتند و بر دست کوتوال آن عهد دادند تا کرین حکایت به سمع آن انصاف ده
سلطان الحلیم الکریم فیروز شاه رسید رحم الله ضعف سلطان
در تتبع آن محضر شد گفتند پیش خوندمیر سید محمد مریدان معتقدان و
پیوستگان دیگر مشایخ سر به سجده می برند و در ایام اعراس در اوقات
سماع و حالات وجد و اضطراب خوندمیر سید محمد در هر طرفے چه علما و صلحا
و چه امیان و معتقدان سیصد و چهار صد نفر سر بسجده می برند میخوانند که فتنه
قایم شود سلطان فرمود که شخصے عالم و زیرک و فیاض را بر خوندمیر لغو شتند

تا ساعتے در مجلس خوندمیر بہ نشستند تا ہیئت بود و مجلس خوندمیر معائنہ کنند و دین و عقیدہ را احساس نماید و بما اعلام دہد خصوصاً سید الحجاب را کہ او عالم و دیندار و متدینے با وقار بودہ است برائے تفحص آن معانی فرستادند چون سید الحجاب در مجلس حاضر شد بمجرد وے کہ نظر شش بر جلالت لقا و منور حضرت شیخ المشائخ افتاد سید الحجاب سر بر زمین آورد و تا کہ در مجلس حاضر نشستہ بود ہر عالمی علامۂ وقت و فقیہی متقی کہ بحضرت مخدوم آمدے وہم از دور کہ نظر شش بر جمال عکس پذیر پرتو نور جمال لا یزالی الٰہی افتد او نیز سر بر زمین می آورد و آخر الامر چون سید الحجاب بر خلیفہ آمد آنچہ در مجلس حضرت قطب المشائخ شخیہای علوم دینی و حقایق و معارف و تحفہ چیزہا و کمال دین و ایمان و عزایم تزہد و تعبد و ہم تبتل و توجہ در حضرت مخدوم محسوس یافتہ بود و خوارق سر بر زمین آوردن خلق پیش سجادہ ولایت و نہ اجرو مانع آمدن حضرت بسجادہ شریف خلق را کہ این چنین نکنند نکو مشاہدہ بود یک یک پیش تخت خلافت عرضداشت سلطان بر استشہاد سید الحجاب و از خبر متواتر صادقان طالبان و مشتاقان اختیار کرد پیش حضرت قطبی بیاید و بہر پائے دین بگیرد سید الحجاب مانع آمد و بہ سوگندہائے شداد و غلاظ عرضہ کرد کہ خوندمیر سید محمد فارغ کونین نشستہ اند مصلحت در این است کہ حضرت خلیفہ پیش چنین کسے نرود زیرا چہ کہ حضرت خوندمیر پروائے جہان و جہانیان ندارند شاید بود کہ بر روئے خلیفہ چیزے بگویند و یا ہم در بار گردانند خاطر خلیفہ ملول شود تحقیق است کہ صحبت اولیاء غیور و شیوخ کامل اہل جلال ساہر سروری و سرفرازی را دشوار است

مبادا اگر تیغ حضرت از نیام تحمل ایشان برون جهد تا نیفتد وکار نکنند و
نماند سلطان باستماع این کلمات وجود ولایت وظهور خوارق معاملات وکمال تبتل از
کونین واستغراق شغل ظاهری و باطنی حضرت مخدوم تحسینها کرد و فرمود نخواهم که کسے
نام کسان وخدام خانقاه خود پیش سیدی پیش من بر خواند فی الجمله سها را حضرت
قطب المشایخ بدین قواعد کمال دین بر تمامی قوانین سلوک طریقت یعنی صراط مستقیم
انبیاء اولیاست عامل بودند آرے آنانکه پروا سے حق تعالی شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ
مَا وَصَّىٰ بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ
الطاعت نمایند و عامل بودند جز این تشریف من الله الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ
وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي دیگر چه مبذول باشد القصه حضرت
قطب المشایخ در عهد دولت ولایت وارشاد خویش همیشه علماء روزگار و دانشمندان
دیار وعزلت گزینان پایدار وطالبان غمخوار محبان صادق ومجذوبان واثق را بر قواعدے
و حکمتے وتجربتے و پندے ارشاد کردند که البته در قریب الایام بمقصود اصلی
ومطلب ومطلوب کلی رسیدند ومنتهاے عزایم دل کامیاب گشتند۔

للمؤرخ۔

رباعی

دین محمد شد از د آشکار — اہل جماعت ہم بدین دل ایکار

اہل سنن راو ر دلی بر کشود — طاقت حق راغم حق و انمود

در ایامی که مولانا نصیر الدین دانشمند که از غایت تحصیل علوم در پایه
اجتهاد رسیده بود بحضرت قطب المشایخ ارادت آورده و لبعد چندگاہے

براے ارشاد حضرت قطبی ملازمت گزید بر وقت کہ پیش حضرت قطبی آمدے
در اثنا، راہ شاگردان خدمت مولانا عقب مولانا کشاف و بزدوی وہدایہ سبق خوانان
و در ہر علمے از علوم تفسیر و احادیث و فقہ و اصول مباحثہ و مجادلہ و تکرار کنان آمدندے
و خدمت مولانا از بسیاری یادداشت علوم مذکور بیان کنان و یا پاسخ دہان در خانقاہ
عالی حاضر شدے دران روزہا بعضی نادیدگان جہان صوفیان بر خدمت مولانا بسوال
پیوستند کہ خدمت مولانا درین سن کبر و حالت پیرانہ سر باچندین علوم داشتندے
و قدم اجتہاد و کمال لعربی و اہتمام ریاضت و استقامت شغل چرا مرید شدند خدمت مولانا
رحمۃ اللہ علیہ پاسخ میدادندے کہ مرید چہ باشد بحضرت مخدوم پیوستم از صدقہ مخدوم
مسلمانان شدم فی الجملہ در ایام ملازمت خود خدمت مولانا پیش حضرت قطبی گذرانید کہ
از بسیاری یادداشت علوم خاطر بندہ را تفرقہ مزاحم اوقات شدہ است
حضرت مخدوم چیزے بفرمایند تا کثرت تفرقہ از خاطر بندہ مضمحل گردد حضرت قطبی
چیزے فرمالیش کردند خدمت مولانا ہر بار میفرمودند کہ از خاطر من تفرقہ را چنان مفارقت
افتادہ است کہ تفرقہ نقش یا نمی آید این زمان ہیچ معلوم نیست کہ تفرقہ بچہ طریق
بود چگونہ بودہ است ۔

مثنویات ۔

سروری شیخان و کباران نبود | کز ہمہ مرسل بشنیدیم بود
امت آمد چو نبی بُد زعلم | حکمت و علمش چہ بدانیم و حلم
مرشد و کافی مکمل زین صفات است | صوفی صافی مفصل ہم بذات
در عہد دولت شیخیت حضرت قطب المشایخ لسبے جالاکان برشد

و ہدایت حضرت قطبی بر اعظم ترین احوال و مقامات ترقی یافتند و بر ولایت
و تکمیل انسانیت حضرت قطبی اقرار آوردند تا کہ ابدالان و اوتادان و اقطاب
وقت و صوفیان متجلی آن ایام بر صدق و ولایت حضرت قطبی مقر آمدند بدان جمع و اولہ
خلفا و مسترشد آن حضرت مخدوم در شجرهٔ پیران چشت اسم مبارک
حضرت قطبی بدین مضمون مندرج گردانیدند الٰہی بحرمت خواجہ صدر الدین ابو الفتح
الولی الاکبر الصادق سید محمد الحسینی الملقب بہ گیسو دراز نور اللہ مرقدہ القصہ
بعضی از ابدالان نیز سر تعبد بر خاک آستانۂ خانقاہ شریف بسودند تشریف
خرقہ بیعت مشرف شدند چنانچہ کیفیت بیعت اینہا در کتاب اسمار الاسرار
تصنیف حضرت قطبی مسطور است این است .

حلقۂ ابدالان در اثنای طواف بودند یکے از ایشان گم گشت اصحاب نقصانیت
در ہم دیگر احساس کردند بتفحص پیوستند معلوم شد کہ یکے غایب شد و ورد اورا
میان خود قسمت کردند تا از طواف فارغ شدند در جست وجوے آن یکی اقدام
کردندے دیدند دو چشم بر دریچہ غرفہ نہادہ نشستہ رسیدند اے فلان
ترا چہ زاد شیطانی رہ توزدہ است یا رحمانی ترا ازین کار چہ نسبت گفت سریست نہانی کاریست
این جہانی مرا بدان اسیر کردہ اند گفتند البتہ بباید گفت درد را درمانے باید جست و رنج را شفائے
باید طلبید از اخوان و خلان نہان داشتن شرط کار نباشد و جز پیش طبیب
حاذق و حکیم واثق قصہ باز خواندن تا درد را صورت درمان نماند چارۂ کار نیست داشت
در زبان گفتار کشود و گفت بکارے کہ فریضہ دارم بدان تن دادہ بشغل خویش
سیر فتم درین غرفہ نظارہ شد ازین دریچہ سر بیرون کشیدہ یکے ماہ دو ہفتہ

باعذارے چون گل نو شگفته دو ابرو چون دو هلال نهفته لبے چون مے سرخوش گل و مل آمده آ
آشفته دیدم مرغ روحم کوئی فتوح خویش در بر یافته گرچه هوای خود پروازی کرد چه هوائے
خود هم دران پروازے جنبید بیکین دل من پر و بال گسسته من بیچاره از پائے در آمده
بر جان آشفته گفتند بلے هرچه شد کنون برخیز بدین بازیچه میا نیز گفت سبحان الله
یار روشن کجا دل را موت صبر گو روح را نه ور طیران کجا تا ازین مقام خیزم و بمرام خود پروازم یاران
بازگشتند هریکے چون ابر گریان و چون سحاب نعره زنان و چون برق درخشان ایک
زمان بازگشت نور الدین یار او که قطب ابدال و شیخ اوتاد است و سعد الدین
قفل شکن و منصور آزاد که بلبل آن چمن است در حضرت شدند بالتماس پیوستند که
یکے را از میان ما این چنین کار و این روزگار پیش آمده است در باب او چه فرما
ست او بلغزید از دایره این کار خارج شد از امر کن بر دل افتاد ندائے
رحمت و دعوت او رفت از عالم غیب بر آمد که اسفندیار سوخته طلب حضرت
ما است خواسته ایم تا از جمال کل جمیل من جمال الله ان الله جمیل یحب الجمال سطیه ر
قسمتے نصیبه جمال او کنیم استکشاف از جمال او کنید که تشنها و متنفاے توجیهت
پیغام دلداری و مزید آشنائی و دلسپاری بدو رسانیدند آن گرفتار گفت
یک کنار و لاله شوق در خیانه شد گفتند دستان بگشای و سینه را گشاده کن
و انتظار کنان در دل و سینه بدار عاشق چنانکه رسم کار اوست هرچه اشارت
کردند امتثال نمود دستان برداشت بایستاد سینه را بگشاد الله یجمع بیننا
و بینکم فتح الباب بگشاد یکے بلاے دیگر هرجا دلیست کز بی مبتلا و هرجا که
جانیست در لوازنش وار انبار کرشمه با هستگی و آهستگی دستان داده سینه

فرازنده آمد عاشق را در بر گرفت با خود در بر کشید و بعیت تعز زد تعالی فرمود اِنّی انا الله
دگم گشت و عاشق را نیز گم کرد و هر دو یکے لب بند و مانده این اما دردے در عاشق
بس برکرد که درمانش را صورتے نیست رنجے مزید شد که صحت او را چاره کار سے۔

رباعی

جامے خوردم که صفا ندارد یارے کردم که وفا ندارد
دردے دارم که دوا ندارد ریسے رست است که نگردد

شخصے پریشان گشت بسیاری از دنشان جست گفتند بر فلان شیخ مرشد اد
این درد را دوا بر دست و این زهر را تریاک او دارد این قصه بنیم فاش
شد دوسے دیگر هم از میان ایشان عہد و رغبت کردند که او را طبیبے حاذق میگویند
و حکیمی واثق میخوانند که ما نیز خود را بذیل خرقه او بندیم بطرف زنده او پیوندے کنیم فخرالدین آهنگر و
هیجو خیاط با اسفندیار پاره دوز اتفاقی لو فاق کردند بر شیخ نورالدین بابزار آمدند
گفتند شیخ چه فرمایند که میخواهیم تشبت بخرقه فلان شیخ گردیم و خود را بر درد
دوز هم نورالدین بابزار گفت ما نشانے به بنیم که او لایق او هست که بر بنهگان و ابدالان
یکے از مریدان او گرد ند میان ما نشانی هست اگر آن پیدا آید شما را گوئیم که از متعلقان او
گردیده ذکرے و مراقبه که مخصوص بدان طائفه است مستغرق و مشغول آن شدند
هودجے از ورا سماوات که نور آن هودج چنانست گوئی آفتاب ذره از ان
نصیب یافته و ماهتاب پیش او چون کعک نیز نماید بل تا به سیاه نزول کرد صورتے
از قضائے قدوس و سبوح رب الملائکة والروح فیض گرفته در ان هودج نشستی فرموده
از خبر آن هودج این ندای میجو است اِنّی انا الله لا اله الا انا همبرین و ضع شیخ

مرشد را دیدند آمده پروانهٔ لاهوت با خود آورده و چراغے ازان عنبر افروخته شمعی
ازان طرف سوخته دران هودج فرود آمد مربع نشست ثم استوی علی العرش را
صورتے نمود آن چهار فرشته که هودج برگرفته اند سبوح قدوس
فرو میخوانند حامل ارواح که او را سلطان قدیم نام گویند چادری آورد بهر تار آن چادر همین
ندا می بود لمن الملک الیوم لله الواحد القهار برین هر دو انداخت الله اعلم
درمیان هر دو چه گذشت مرد کار لبد و ما یعلم تاویله الا الله و الراسخون فی العلم
یقولون آمنا به نمیدانم آن صورت قدسی که بمثابت ژاله از آب بسته
شده بود و آن شیخ مرشد هیچو احمد مرسل وجدت وطهر یردها
فی قلبی چه اسرار نمود چه پر درخت قطب ابدالی گفت آری یک نشان
همین است نشان دویم به بیم آن درویش بے خویشتن بر مرکب پیش سوار
او مجمع ارواح اولیاء با همه هیچو می که مسید ارند گرد بر گرد او در پیش ندا میکنند
و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا قطب اشارت کرد یا فتم آن نشان
بروید شما بر آستانش نهید و از گدایان دران شاه گردید عرض داشتند چنین
دردے در سینه است جویان درمان او یم مسکین این شیخ نعره زد آهے بر آورد که
از سوزی آن آه جهانیان سوخته گردند و از گرمی او کونین فرود و بالا شود گفت که این نه
دردیست که درمان شر را امید باشد و این نه سوزیست که در وصلوتی توان
دیدمن از شما گرفتار ترم و اسیر ترم عجب حالتے متجلی آرام دو بار نه و هر بار که شد تا آن
ساعت با آن شخصی ماند که او را گرفتار و مبتلا و اسیر خود گرداند و چنان رفت که
باز نمود و نماید بدانی که آن در حقیقت همه برگ او و هر شاخ او و گل و میوهٔ او جز درد

بر درد و غم بر غم نیست تا بمن پیوستند گفتم بر آئینه هر چه من دارم نصیبه حال شما کنم اکنون
هان و هان در چشم من در آیند و در نگرید

محمد را از حال او چه پرسی گرفتار است و گرفتار است و گرفتار

والسلام این بود.

مسمی شصت و ششم از اسمار الاسرار تصنیف حضرت قطبی نور الله مرقده و مضجعهم
در تحریر آمد.

القصه باز ایم به کیفیات این تاریخ حبیبی فی الجمله حضرت قطبی در عهد
شیخوخیت خود هم عالمان و عابدان و زاهدان را ارشاد کردند هم دانشمندان و
مجذوبان را هم مردمانی اهل عالم ظاهر و مردان غیب را هدایت نمودند و همچو صلحا و زهاد
و اولیاء دیگر یا ابدال و اوتادی که راغب صحبت شدند و از تیغ جلالت
اینها که البته جای خوف است به تجنب التفات نه نمودند بسی کرامات حضرت قطبی فرمودند
در عهد دولت شیخوخیت شیخ معظم از مشائخ کبار دیوانه بوده است البته تیغ جلالتش
نیام تحمل بر جسته پاره برهنه بودی روزی مقابل آن معظم رسید با آنکه
معظم نیز قوت تصرف کامل داشت چون شیخ معظم احساس کرد که آن مجذوب قریب رسید
سجاده حضرت خود اشارت بفرمود آوردن جامه آن یکی کرد تا نظر خود بر آن مجذوب
تهی شیفتد و نظرش بر خود نرسد درین محل حضرت قطبی میفرمودند مرا این نیت
آری اهل معنی و اصحاب تجربه دانند که سخن حضرت قطبی حبیبت فی الجمله مخبران صادق
چنین فرمانید ابدالانی که در شهر دهلی به قطب المشائخ پیوسته بودند چونکه حضرت
مخدوم اندر دار الملک احسناباد آمدند دیگر آن ابدالان را بمقام سیر و طیر مفوض گشت

در اجرائے امور خویش با حضرت مخدوم نمالیش و مرحباشے نمیفرمودندے و بہ بشارتے پیش آمدندے و می گذشتندے و خدمت قاضی سراج الدین خادم قدس اللہ سرہ العزیز میفرمودند روزے در مسجد جامع احساباد بندگی مخدوم شخصے را بمن نمودند کہ مردان غیب چنین سازدارند چنین باشند ہمہ در آن لحظہ او غایب شد از آن وقت مرا یاد آمد شاید کہ این نیز مرد غیب بودہ است باز امکان نطق و باز پرسش از بندگی مخدوم نیافتم این سخن نیز دلیل ثبوت آن سخن است کہ مرد غیب بود حضرت قطبی میفرمودند ایشان خود را بر انہگان دلق پوشان مانند آرے میان ایشان در ہر برے و عبارتے و تسبیحے و ذکرے و مراقبہ و ارشادے اصطلاحے غیر ازین اصطلاحات معروف و مشہور مردمانست اگر مردمان بہ بینند ایشان را دیوانگان و والہ زدگان مانند و در یک حال و یک مقام نمانند برہنگی و پیادہ باشی خوش آید پارہ ہائے جامہ کہ در راہ ہا یابند بشویند و بدوزند دلقہ ساختہ ستر عورت کنند و پارۂ جامۂ کہنہ شکستہ بر سر بندند گاہے تو ہم از وجہ حلال پیدا کنند و برائے لباس گاہے برگ ہائے درختان بندند و تناول ایشان بعد از اربعین چیزے اندک در دہن باندازند و بخایند و بیرون اندازند پس بقدر آب مضمضہ کردہ آنچہ بقیہ خائیدہ در دہن ماندہ باشد فرو برند و گاہے دو سہ اربعین ہم سطی کنند سبحان اللہ مزاج ہائے ایشان عجوبہ چیزے و افعال اینہا عجوبہ تر است چنانکہ در گفتار آید در فہم ہر کس نیاید در سیر و طیر ایشان طرزے و طریقے دیگر است و در یک لمحہ دہ جا و بست جا و صد جا حاضر شدن توانند در امور ایشان مداخل و خدیعت شیطانی نیست ہر چہ کنند و شنوند و گویند و بینند و از باقی حواس

محسوس دارند بے اذن من الله نباشد البته هیچ کار بهواے نفسانی نکنند
تصرفات ایشان بقوت اسماء اعظم است و از جهت مراتب که بشارت رسانند
بر حکم حق جل و علا و تبلیغ حضرت رسالت پناه و حضرت امیر المومنین علی صلوات الله علیه
وسلام حسن علیه السلام و امیر المومنین حسین علیه الصلوات والسلام و از انجا بر
ترتیبے و درارائی که حق تعالی منسوب در رشته و منصوب هر ولی صاحب تصرف ولایت
گردانیده است تشخص بالبسته هر مرتبه و شایسته هر منصبے برسانند و بعضے را
از ایشان در دهلیش آیا تعذیب اندک قوت باشد و بعضی را بسیار تر
دران نیز مراتب نهاده اند و این مستجاب دعوتان چندے از چندے بزرگ
و افضل تر ندگاهے باشد که در یک لمحه بر چیزی و بر شخصے خوش شوند و نافع آیند
و یا بهدران لمحه من البصر امر و فعل ایشان باذن من الله بر عکس آن معانی باز خوانده
شود در یک لمح البصر با هوش مانند و هم دران زمان لطیف بیهوش کردند و بسیار ایشان
بدل هم باشد به تن هم بود و گاهے هیچ طیور بطیران هم شور نفسانیت بعضے بکلی
منقطع گردد و از صفات بشریت منسلخ باشند و آنچه مردمان راغیب است
ایشان را شهادت است و ارواح دیگر از اعیان هیند و ترتیب ایشان من الله
است بعضے را بواسطه باشد و بعضی را بے واسطه و اکثر ایشان از طائفه
پاره دوزان و کفش دوزان و آهنگران در مثال آن باشند حضرت قطبی نیز میفرمودند
میان ایشان سید زاده و شاهزاده و شیخ زاده با در است شخصے را که
خوانند ابدال کنند او را درجاهے که متعین است غوطه داده بخشند و شربت و نبات
از میوه های درختان کوه تیه بنی اسرائیل هر میوه مخصوص است براے هر مرتبه فی الجمله جوان

ابدال متوفی شود دیگر شخصی را که مقبول ازل آفریده اند اگرچه آن کس از اعاد الناس
و محقر و بی وقر می نماید آن کس را بترتیب هم ترتیب کنند بی ترتیب هم او را
از او بر بایند بیک غوطه چاه و بیک مشربه یا به یک اسمی از اسما را اعظم که آ
در گوش بخوانند و بدمند و یا او را بیاموزند ابدال کنند والبته شخصی جدید را که در طایفه
خود در آرند چندی تربیت او باشد و اصطلاحات و تصرفات خود بیاموزند چون
قطب ابدال وفات یابد بزرگترین ابدالان را بجای قطب بنشانند و اگر اوتاد ازین
جهان مراجعت کنند قطب ابدالان را بجای اوتاد نصب کنند و چونکه
قطب اوتاد ازین سرای غمدان انتقال فرماید بزرگترین ایشان را بجائی
قطب بنشانند و اگر قطب اقطاب ازین عالم فانی بخرامد قطب اوتادان را بجای وی
منصوب کنند و غیر از زمرهٔ انبیا کسی از عون حق تعالی مجذوب میگردد و او را
چندگاه میان ایشان صحبت روزی میشود بعد معطوف داشتن نعمتی و مرتبه
که از آن نصیب وی شده است او را میان مردمان می آرند میگذارند
البته سعادتی و رحمتی را بدو معروف میدارند چنانکه میان متاخران قاضی حمید الدین
ناگوری قدس الله سره العزیز و نیک سخنان دیگر القصه حضرت قطبی میفرمودند آن
میوه ها از درختی جنتی بهشتی اند در کوه تیه بنی اسرائیل چنین گویند که آن درختان
مخصوص اند که همیشه بدان اشجار تجلیات حق شود تعالی عما یصفون و میفرمودند
از آن اشجار میوه را بیارند می شکنند مغزی ملون بیرون می آرند فی الجمله حضرت
قطبی میفرمودند قاضی حمید الدین ناگوری نصیحت کرده بود چون مرا مرگ در یابد در
پایان شیخ قطب الدین دفن کنند چنانکه راست کرده اقدام مبارک

شیخ سوے سرمن باشند بعده وفات آن مجذوب واصل محب کامل ہمچنان کردند کہ نیک
بخت ابدی فرمودہ بودند سعیدے دیگر بخواب دید حضرت برہان چشتیان سلطان آ
مجذوبان شیخ قطب الدین بختیار مکیل الباب الاوشی نور اللہ مرقدہ میفرمایند
ازان روز باز کہ مولانا حمید الدین را انجا داشتہ اند من پاہائے خویش گرد
آوردہ ام عقلائے آن ایام تدبیرے انگیختند کہ چبوترہ حظیرہ متبرکہ قاضی حمید الدین
قدس اللہ سرہ العزیز را قدرے بلند بر آوردند ولیکن قبر ہا انجا مقرر داشتند ۔
القصہ باز آیم بر کیفیات این تاریخ چنین در ایام شیخوخیت حضرت قطبی روزے حضرت
مخدوم بزیارت کسے رفتہ بودند چون از انجا مراجعت فرمودند خدمت شیخ علاؤ الدین
اتفاق کردند کہ در خانہ مولانا شہاب الدین امام برویم حضرت قطبین نیز اختیار کردند ودر
خانہ خدمت شیخ شہاب الدین امام حضرت سلطان العاشقین رحمۃ العالمین مخدوم
شیخ نظام الحق والدین نور اللہ مرقدہ رفتند خدمت شیخ را مجردی کہ نظر بر حضرت قطبی
افتاد از سجادہ برخاستند حضرت قطبی بشتاب پیش رفتند وگفتند شما ہم
فرزندگی خواجہ ہا ہستند ہم سجادہ مقرر میفرمایند خدمت شیخ گفتند
چیز ہمچو تو را بسے حرمت باید داشت مادام کہ بستر آرند خدمت شیخ ایستادہ بماند
چونکہ بستر آوردند وچہار تو کردہ بنہادستند حضرت مخدوم را بران بستر بہ نشاندند بعدہ
خدمت شیخ خود برنہالچہ کہ بسبب ضعف از آراستہ ونشستہ بودند بنشستند و
فرمودند خود رسید شما از آنہا ہستند کہ حرمت داشت شما بر ہمہ واجب است
انگاہ حضرت شیخ شہاب الدین امام ہر دو دست مبارک خود بسوئے حضرت مخدوم اشارت
نمودند کہ چیزے بگویند ما بشنویم حضرت قطب المشائخ حدود حرمت داشت

صور اکابر را تحفظ نمودند همان زمان خدمت شیخ علاؤ الدین حضرت مخدوم را گفتند
چیزے بگوئید حضرت مخدوم شیخ علاء الدین را بسکوت اشارت نمودند و خود بنگاه
داشت عزت داشت هم خرقه کبیر خاموش ماندند چونکه خدمت شیخ شهاب الدین
این معنی ها درک کردند ازین جهت بان ماندند و فرمودند بابا خواند سید مربے آب ست فاعل حقیقی بارے
دولت آن پیرے بود که مجوتونی مرید شن باشد رحمة الله علیهم ـ

القصه بسے گنهگان ناقدم و بے نفس و نوجوانان بے هوا و هوس و دانشمندان نادان
سان و عامیان بے عرفان و تنومندان ضعیف دل و بهره مندان بے حاصل
که درین مزرع هیچ تخم عمل التصوف نگاشتند و برگ این کاوندا شته و ثمرات عظیم ترین
خصوصاً این اشجار مرادات بر نداشته بودند که بمجرد سے براصل شجره طلب
بے لبصر و بفراغ اعمال عزیمت دست بردند ثمره چینی نعمه و تنعل رفعت یافتند
و در ارشاد حضرت قطبی کامیاب گشتند و من یطع الله و رسوله فاولئک
مع الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین
والشهداء والصالحین وحسن اولئک رفیقا
در پس احوال و مقامات سلوک صراط مستقیم سیر کردند و از اعلی خطباً راه
تصوف بهره گرفتند و ذائق لعد و قرب گشتند و روے جهان تجلیات جمال
و جلال را بمشاهده دیدند و از جهان تصوف برومند شدند و علم ربانی
یافتند و این علم پوشیده چیزے است که ملائکه خبر داده اند و لا علم لنا
ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم جز به تزکیه نفس و تصفیه دل عالم این اسرار
نتوان شد و یا آنکه جذبه حق در آید آنکس را ملکی ازو بربائید آنگاه نظر باطنش

بران لوح ستور افتد لابد بقوت این کسب دل بسے خارقات پدید آرد بسا کشوفات وکرامات
پیدا گشت وان تعدوا نعمۃ اللہ لا تحصوھا اے اخوان دین داے خلان
یقین دانند کہ از برکت ارشاد حضرت قطب المشائخ سرور واصلان معصر سر کاملان
وپیر پیر مصطفی وہمدم مرتضی مرشد عشقبازان شیخ حسب پرداز مفتح الابواب کمال مسبب اسباب
وصال رحمۃ اللہ علیہ بعضے ایمان وکاسبان ود الایمان وحاسبان نیز کہ ہنوز در لقمہ
ولباس اینہا از رشہ بودے ودر معاملات امور دین ودنیا صدہا می لغزیدندے
بمجردے کہ ایشان بشرف دست بیعت حضرت قطبی شرف شدند چند مدتے
از بدعات روے برتافتند واستقامت توبہ در مواظبت صحبت دہیان گشتند
واز حضرت سرور اتقیا واولیا دست بستند وچند گہی بران قدم مستقیم الحال
ماندند واللہ کہ ہمین بتلقین ذکرے ومراقبہ حظہا یافتند وبشرایط این کار مداومت
نمودند در یک اربعین چہ گویم باللہ کہ اندین قریب الایام بمقصود خود رسیدند سبحان اللہ
زہے تاثیرات وطاعات وانقیاد واشتغال مسترشدان وبہرہ ہاے ارشاد حضرت
نور اللہ مرقدہ چنانکہ مورخ مدح بندگی مخدوم گوید ؎

خاصہ ترین خاصتران این مقام — خاصہ وخاصہ کن ہر خاص وعام

المنۃ للہ ہزاران شکر وستایش مرسے وکریمے را کہ فیض رحمتش ہنوز منقطع نیست
وفضل حکمتش درین زمانہ نہ بعدی بواسطۂ چنین شخصے کامل وولی شامل ومجذوبے واصل
خستگان بیچارگان درماندگان وشکستگان وحیرانان ومعطشان وغمخواران معوض گشت
یہدی اللہ لنورہ من یشاء ۔ فی الجملہ ہر صوفی کہ از کثرت نیازمندی وکمال
تاپاک دردمندی پیش حضرت مخدوم آمدے ومیگذرانیدے کہ بندہ را نیت سفر است

دران ہنگام سنوات مقصد میفرمودند درین ایام دویست سال برآمد کہ سفر صوفی رفت صوفی را آنچہ مطلوب دیست سفر نمایند زیراچہ این زمان در سفر سیر و سلوک میسر نمی پذیرد و بیشترے ازان اکثر صوفیان مسافران سالک داصل و عابدان عامل داصل بوده اند درین دویست سال معتادے تسبیح و تشنیع میان مسافران پدید آمده است جز خط النفسانی و رنج براے مراوت دنیا دہی و تجربہا بیہوده پیش مقصودے وگفت و شنودے نیست مرد صوفی و سالک صادق را ازین بابت حکایات چہ نسبت و بدین چیز ہا پرواے کہ او کونین را پشت داده در سیر و سلوک معارف و حقایق معقت مقصود از سفر من اللہ بسفر الی اللہ و باللہ و فی اللہ دارد می فرمودند این زمان سلوک جز در خلوت و خدمت نمانده است خلوت را بر خدمت فضل می دادند زیراچہ در خلوت لفراغ و استقامت سیر و سلوک دست میدہد فاما در خدمت خالی از ترددے و تزلزلے تشویشے و تحویلے نیست تبتل دوام توجہ میسر نہ مگر آنکہ میان صوفی اہل خدمت یک پیر و یک خانقاه کسے از متوسطان و منتہیان بر یارے ہمتایش ہمدم و دوستے ہم نفس و ہم قدم خاطر بدارد از برکت کمالات آن یار بزرگ دیناہا نکہ از خاطر داشتن شیخ کامل کارش برآید آن منتہاے ہمت دل برسد دیناہمین طالب اگر آن چنان مجاہدے جالاکے فقیرے بے املاکے بے خویشے و بے پس و پیشے تجردے اہل تفریدے عالیہمتے خدادندے تجرستے سوختہ محبت دوختہ مودت ساختہ باشد کہ خدمت ہم کند و قدم استوار در کوے طلب باستد سیر و سلوک ہم کند بیاد خود اقدام زند و در بیت الحزن بر دور روان خود چون بکشاید و حجرہ خاص دل را از کدورات و مالوثات عما سواه جاروب دہد و تخت گاہ سر را بدبساط لطیف

اذکار و مراقبات بسیار آید باشد که سلطان حقیقت با ملابس شاه نشینی بار دهد و ذریعهٔ عشق را کار فرماید بحکم اعلا سفوض دارد

مثنویات۔

قرب خدا اگر تو بخواهی بکام	در ره دردآیند ز دل دوام
دل بگزین دل بشناس ای دل آگاه	گنج گرانمایه همین راست نام
عرشش ملک جمله ملک باز دید	آنکه دلش را ره دل بوده نام
مظهر هر خیر گر عین است باز	مظهر حق دان تو دل خود بنام
گوهر جب در دل انسان فن است	درگه دل راشد ازین اژدهام
تجلیه و تزکیه کن پایدار	تزکیه آن را که بگویند قوام
صیقل دل کن و یکی درستاب	رو سوئے وصال از ره دل چو تمام

فی الجمله آنکه صوفیان همدیگر پرسند که در صحبت فلان بزرگوار بود و این با شیخ سخن گویند صحبت چه باشد بلکه در خدمت فلان مرشد کامل و شیخ یحیی و یمیت و مربی و اصل بوده ایم درین معنے خدمت را بر صحبت افضل باشد درین کلام حضرت قطبی مفسر مودند همین آید که در خدمت همه جزدیات امور و شیخ و احکام دین و ارکان تصوف ادراک میشود آرے طالب را از ملازمت و مداومت خدمت شیخ که لله و فی الله باشد جملگی جزئیات و کلیات عبادات و معاملات احوال و مقامات شیخ و درویش بود و سادات طریقت سلف و خلف معلوم و محقق می شود و طالب صادق بدین وسایط محرم اسرار میگردد و لابد چنین کس از تعبد پروردگار به یقین مخصوص شود و اعبد ربک حتی

یأتیک الیقین و از ان بقوت مجاهدت بهدایت رب مشرف گردو جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا سبحان الله مومنی همت را این نه بس بود که بهره این آیت والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا بیشتهای همت و لشس بدینها۔

باب چهارم موافقت عقیده پاک سنت وجماعت

نخست ذکر عقیدهٔ حضرت قطب المشائخ هم از تصنیف حضرت قطبی آغازیده شود۔

این چند بیت عربی حضرت قطبی در رساله ضرب الامثال تصنیف خود نویسانیده بودند۔

تعالی الله عن قیل و قال — وعن حد و وهم والمثال
قریب ذاته من کل شیٔ — ولکن لیس یوصف باتصال
بعید ذاته من کل شیٔ — بلا وصف التفرق والفصال
تنزه عن کل مکان فیه یوجد — ولا یوجد مکان عنه خال
صلوة والسلام علی رسول — حمید احمد حسن الخصال
کریم راحم بَرّ رؤف — شریف شافع اهل الضلال
علی اصحابه تسلیم عبد — ذلیل خاضع ذی الابتذال
صدوق صادق صدیق و صدق — ابوبکر امام الحق و آل
ابی حفص هو الفاروق حقا — وذا مستنطق من ذی الجلال
وذی النورین عثمان ابن عفان — اشد الحق لعبد باللیالی
ورابعهم علی زوج زهراء — ولی المومنین علی الکمال

هو الهادی هو الداعی هو الشافی و ذو شیخ الشیوخ جلا احتمال
هو القدم الهمام لاهل زهد له الخرقة بلا وهم الزوال

حضرت قطب المشائخ میفرمودند فقیه صوفی و شریف سنی نادر است من فقیه صوفی شریف سنی ام ۔

ایضاً همی فرمودند که فضایل امیر المومنین بسیار است یعنی مناقبات بسیار است ۔ میفرمودند میان شیخ فرقه مشهور یکی او بوده است و میان خلفاء راشدین یکی او میان عشرهٔ مبشره یکی او میان بدریان و میان مدنیان یکی او میان مهاجران یکی او میان اهل بیت یکی او بوده و میان دوازده امام سر او بود سر نحویان او سر صوفیان او و میان پهلوانان یکی او بوده است در تقریر این فضل تبسم میکردند یعنی امیر المومنین علی رضی الله عنه و کرم الله وجهه با چندین فضایل این فضل هم نگذاشته اند حضرت قطبی با تقریر این فضایل دو رای این فضایل میفرمودند عقیده من اهل سنت و جماعت است ۔

ایضاً میفرمودند همه گویند یعنی همه عالمان و دانشمندان متقدمان و متاخران میگویند حقیقت سر است من محمد حسینی ام میگویم شریعت سر است زیرا چه حقیقت از زبان مولها و جیدزمان و قلندران و ملحدران و زندیقان بشنیده ام بلکه از زبان جوگیان و برهمنان و جهرگان یعنی کردان شنیده ام اما شریعت جز از زبان اهل ظن نشنیدم اکنون محقق است که شریعت سر است ۔

مثنویات للمورخ ۔

از تصوف تعقباست سپرد حکم سیادت بجماعت سپرد

گرچه سیادت به نسبت بود باز بهر جماعت بسنن کارساز

گرچه نسب بود سیادت شریف بد ز عقاید به جماعت ظریف

ایضاً - ذاکرست اول سر سید محمود واعظ اندر عصر سلطان الحلیم الکریم فیروز شاه بهمنی در شهر دار البرکه احسناباد آمده بود روزی برای ملاقات حضرت قطبی بیامد باداب تواضع پیشش بنشست هر بار که با حضرت قطبی حکایت کردی حضرت مخدوم را بابا حسین گفتی یعنی بزرگ ماثید اندران حالت روی خواصه بمواجه لقای عکس پذیر پرتو نور جمال لایزالی قریب آورد چشمهای خویش بکشاد و گفت معبود حضرت مخدوم هم متوصل کلام سید محمود واعظ بود غیر عکس پرتو نور است -

ایضاً همیشه حضرت قطبی میفرمودند علماء که این حکم را اضلوا اخلف کل بر و فاجر جاری داشتند شکر کرده اند تا که همین حکم برای بادشاهی جاری گردانیدند لغایت مستحسن آمد شیعه می گویند که امام معصوم باید این خود مشکل است اینچنان کجا یابند و کی ممکن شود کرات میفرمودند رحمت خدای بر علما باد که دین را نگاه داشتند و این علما مفسران و محدثان و فقیهان و متکلمان و صوفیان اهل هدی اند رحمة الله علیهم اجمعین اما صوفیان اهل هدی که فقهای اهل تصوف بوده اند نور الله مرقدهم فالحدیث چون این بیچاره استماع داشت که در شهر تختگاه دهلی بعضی حسود بر حضرت قطبی افترا کرده بودند برای اظهار عقیده حضرت قطبی در در سخن مغربیات مخصوص سیخانه سمر از اسماء الاسرار تصنیف حضرت قطبی و قطب المشایخ هدی دین و ملت شمس فلک ادلت سهیل سمای بعارت مشتری اسعد بشارت بدوستی بخش خسته دلان اهل فراق رهنمای دامندگان عشاق امام رهروان دین مقتدای اصحاب یقین متقد

تابعین اہل آل طٰہٰ و یٰسین صاحب لواء ولایت بیشتر و اہل ہدایت عامل قواعد سنت جماعت زبدۂ قرار اہل فصاحت اظہار ذوات اخواہ اخوان قلب رو متوکلان و اعظم متحملان حرف شناس حروف شمار دین گزین و دین پرور و دیندار جلیس مقرر شیخوخیت خداوند عزیمت و حمیت مسبب حالات اضطراب دوائے نصائح اداب مطلب طالبان صادق بمقصد صادقان واثق رشد نمائے منتہیات منور قلوب بنصیحت پذیران درین تاریخ عینہٖ مندرج گردانیدہ شود تا مستقیان اہل سنت و جماعت را عقاید محمودہ حضرت قطبی نیکو مبرہن گردد ـــــ ششم

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اجماع اہل عقل و اتفاق ارباب فضل است کہ درجہ نبوت بلند تر از تصور ولایت است اگرچہ ولایت عبارت از قربت و معرفت و اطلاع بر اسرار وحدت ست و نبوت عبارت از دعوت و رسالت باشد ولایت بدان ماند کہ یکے در بر باشد و نبوت بدان نسبت دارد کہ کسے بر در بود اکنون کجا بر در و کجا بر در بر اما محقق است و معلوم محقق حقیقت است بنی نخست درجہ ولایت را بکمال و تمام رسانیدہ باشد و بدان محفوظ و فایز شدن او بس آن ہدایت نبوت رسد و ابو یزید ہمین اشارت کند اول درجۃ النبوت آخر رتبۃ الولایت و آنکہ صوفیان متالہہ بر عکس این سخن گویند مگر ازین قضیہ غافلند کہ بر تیغ محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بالاصل و المہتد ظلی باشد دیگر را در خطرہ و نظرے نبود و افضل من انبیاء بنی اسرائیل ہمین گفتم اینجا ہمہ اثبات ست فی ہذا الباب اندیشہ شیر را آشیان بر دار کہ بینی گوید یا لیت رب محمد لم یخلق محمدا زیرا چہ از ہم نشینی بدربانی فرستادہ اند و از بر بر در ایستادہ کردہ اند اینجا دو بلا است

خلق را بمحبوب دعوت کردن عاشق لورسیستم خود بر غیرت است او چگونه تواند دید که از دیدهٔ دیگری بنگرد و دیگران از بیگانگی پرداخته به بیگانگی اشارت نموده ایها الشیوخ انتم قلتم بالنبوت والرسوخ که مرد مرشد فارغ بوقت خود لعماد وصل تکیه به سند البته بهتر استغفر الله ـ

بیت

مرا نجابهٔ خمار بر بدو بسیار — دگر مرا بغم روزگار بسیاری
بنبید چند مراده برای مستی را — که سیر گشتم ازین زیرگی و هشیاری
نه همرهی تو مرا راه خویش گیر و برو — ترا سلامت باد امرا نگونساری

امّن هو قانت اناء اللیل ساجدا وقائما یحذر الاخرة ویرجوا رحمة ربه قل هل یستوا الذین یعلمون والذین لا یعلمون انما یتذکر اولوا الالباب امن هو قانت اشارت بخلوت خانه است جز محبت و محبوب را گنجایش نیست ساجداً و قائماً در افتاد کسی است که میان عاشق و معشوق میرود و کنایت از حالتست که عارفان کار شناسند و واصلان یار دانند یحذر الاخرت هر یکے بترس است که نباید آخر کار ازین خلوت خانه بیرون رویم و سر واز نشویم و از بر بر داریم و یرجوا رحمة ربه هر یکی امید دارد که این حالت بر صفت استدام باید و همه این باشد و همه این بود دردمند آن خار این ناله کنند ـ

بیت ـ

بر دست شکست ساز آمیازم دلی تبسم ازانکه — کعبتین چشم غلطانی مرا بازی دهند

قُل بگو اے محمد کہ واقف اسرار سرے و عارف حالت خلوت و جلوتی و توئی کہ بشنو اے مقربان
منی و راه نماے توحید و وحدتی هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون
ہرگز برابر شوند آنانکہ بر اسرار وراء الوری واقف اند با آن مردم کہ در اسفل السافلین گرفتار اند
اِنّما یتذکّر از ین اشارت و ازین عبادت و ازین مناجات و ازین خرابات کسے
پند نگیرد اُولوا الالباب مگر خداوندانے از سکر بصحو آمده و در عین حالت صحو بالذات سکر اند
شنیده کان رسول الله صلی الله علیه وسلم دایم الحزن والبکا آه چگونه
در بکا و ناله نباشد هرچند محبوبش در بر است اما در خلوت معاملے است که در جلوت نیست
الیس کل حبیب یرید ان یخلو بحبیبه رمزے ازین ست و آنکه گویند
خلوت جلوت شد بلے لیکن فضلے است نامحمود چنانچه کرامت فضلے است نامحمود اگر
بسهم الغیب افتد آن فضلے ست محمود و اگر بسعی افتد نامحمود چند در چند است
بیچاره بوسعید در شمار رگ درخشان مانده است آرے محمد حسینی
هرچه گفتی برسند صواب و سند بود اما محب اگر در رضاے محبوب درد و درمی بیند آن
دور بودن به از حضور باشد خداپرستی کار دیگر است و رضا جوئی کار دیگر
هان وهان نقد انبیا را بر بلیه اولیا بسنجی که ایشان خویشتن را برضا آورده اند و
ایشان گویند ۔

شعر

ارید وصاله ویرید هجری ∴ فاترک ما ارید لما یرید

بیت

اگر مراد تو اے دوست نامرادی ماست
مراد خویشتن از تو همین نخواهم خواست

ما

اتفاق اہل عشق است کہ درد خوشتر از درمان ست و سوز بہتر از روح و ریحان ست گفتار ایشان ست

بیت

من تجربہ کردہ ام کہ ہجران خوشتر
ہجران تو خواہم منما وصل نخواہم

ہان وہان محقق است کہ درجۂ انبیا نہ بدان بلندیست کہ باصرۂ بصیرت اولیا ہر چند تیز تر بیند احساس تواند کرد و آنکہ گوید رب اجعلنی مقیم الصلوٰت و دیگری گوید۔ توفنی مسلما و الحقنی بالصالحین این ہم حکایت از بہ جمع است و جمع بر نسبت جمع الجمع شرکت جلیست و آنکہ حجت آرند یغبطہم الانبیاء از ی ہموارہ اہل درد را این صورت کالحب علی المقلی و ایشان ہمین آسودہ اند دانستہ سمندر در آتشکدہ با ابراہیم چہ باز دو دانستہ ماہی در قعر دریا را کہ سازد اللّٰہم الہمنا رشدا۔

القصہ مخبر دانتی چنین فرمایند در شہر دہلی روز مجلس بود حضرت قطبی سخنہای متقدمان از سادات طریقت اہل تحقیق و موافقان اہل سنت و جماعت می فرمودند در ضمن آن نکات بعضی محققان نیز در بیان آوردند بعضے آیندگان راسخن علم حضرت قطبی کما حقہ یاد نماند سخنے بہ تفاوت آغاز نہادند فی الجملہ دران روز بعضے علمائے متدین و ندکر و صلحائے صادق کہ در مجلس حضرت قطبی حاضر بودند باہمدیگر اتفاق کردند کہ مذکور بعد ادائے جمعہ بالائے منبر برآمد بعد شرائط بذکر تقریر حضرت قطبی را در بیان آورد و از علما و صلحای کہ دران مجمع حاضر بودند شہادت خواست ایشان گواہی دادند آنگاہ اکابر شہر و سکان دہلی معلوم شد کہ مردمان افترا کردہ بودند۔

باب پنجم در معاملت عطف و اجازت و وکالت

حضرت قطب المشایخ از ایام شهور سنه سبع و خمسین و سبعمائه وقت اجلاس بر سجادهٔ شیخوخیت باز تا شهور
سنه خمس و عشرین و ثمانمائه ایام مراجعت که مدت شصت و هشت سال و یکماه و
بست و پنج روز باشد درین مدت عهد شیخوخیت چه در دار الملک حضرت دهلی و چه در
دار البرکه شهر احمدآباد بسی مستر شدان حضرت قطب المشایخ بقوت جذبهٔ عون
ولی منظور حضرت قطبی بر اعلی مقامات رسیده و لب احوال العظم را ذائق گشته و عرفا
بانند شده ایشان را نقد رشد و وجه هدایت در دست تصرف مقبوض آمده که بقوت
آن صحبت و تبع خود را بدولت این نعما کامیاب توانند ازاخت اگرچه درین مدت
عهد دولت ولایت و شیخوخیت حضرت قطبی اذن و وکالت و اجازت و خلافت
مخصوص امور معمولات حضرت قطبی نبوده است ولیکن برای گذارش سنت حضرت
شیخ و مشایخ طبقات رحمة الله علیهم که بر سنت الاول بودن قاعدهٔ کلی ست بر حکم مشاهده
هر وقتی و ایمای از تجدید و ملتمسات مقربان حضرت به اجازت چند تذکرات خلافت
و اجازت نویسانیدند و چند را بغیر تذکرات بتخصیص با حاسن مجاهده و تزکیهٔ نفس و توجه تام
معائنه سیر سلوک آن اصحاب عظام ایشان را بشرف خلافت و اجازت مشرف گردانیدند
بار اول چون حضرت قطبی را معلوم شد هر دو مخدوم زادگان و بعضی اقربا و
یاران بعد مشرف شدن بتجدید بیعت و توبت بر قدم طلب صدقاً و قاصداً
بایستادند با حاسن این معنی چون باطن فیض دل مهر بر ایشان گماشتند تا اینها بر ریاضت

نفس معمول داشتن اوراد حضرت شیخ و فرمایشہا خاصۃ حضرت مخدوم استقامت
یافتند چون استقامت ایشان محسوس دل سلطہی حضرت قطبی گشت جذبۂ باطن را
بر قلوب این پاکان گماشتند تا ایشان بقوت جذبۂ ولایت بر انقطاع عما سوی اللہ و بر توجہ تام
مقیم الحال گشتند و در وسے جہان تصوف را بشاہدہ دیدند پس آن حضرت قطبی این
اسرار ربوبیت مستان تجلیات سرمدیت دیوانگان جمال ربودگان جلال مستغرقان معارف
حق مدہوشان حقایق مطلق را ہم در دہلی بتشریف خلعت خلافت و اجازت خویش مشرف
گردانیدند باین اسامی مخدوم زادۂ بزرگ سید محمد اکبر عرف میان بڑہ مخدوم زادہ
خورد سید محمد اصغر عرف میان لہرہ برادر زادۂ مخدوم سید ابو المعالی خسر پورہ
مخدوم سید احمد بن حسن برادر زادہ مخدوم سید ابن الرسول عرف میان منجھلہ مولانا
نصیر الدین قاسم دہلوی - بار دوم از کر چہار نفر کہ ہر یکے از بابت کشوفات
و تجلیات الہیات نصیبی تام داشت معین المشایخ ملجاء الفقراء منجاء الغربا محب اہل
اسلام محبوب خاص و عام مقبول حضرت رب العالمین قاضی نور الملۃ والدین را
از خدمت خواجہ بہاء الدین حاجی نقلست چون حضرت قطبی در حضرت دہلی اندر ہدایت
شیخوخیت کہ حضرت قطبی را ملالت بود فرمودند این چہار نفر نیز بعد من دست
بیعت بدہند مولانا نظام الدین بن قبول مرید حضرت شیخ نصیر الدین مولانا حسین دہلوی
مولانا معین الدین توہانی مولانا حسین دہلوی نشد تراکش مولانا نظام الدین بن قبول مولانا سلطانی
پیوستہ حضرت مرشد المشایخ شیخ نصیر الملۃ والدین نور اللہ مرقدہ بود اما مسترشدہ و مجاز
حضرت قطبی بودہ است کذلک مولانا معین الدین توہانی ہم ارادت و استرشاد با حضرت
قطبی داشت ہم اجازت از حضرت قطبی گرفتہ بود اما آن باذل کامل آن مجاہد زندہ دل اعظم اعلی

ہمیان اکثر معتقدان خواجہ حسن لستبد تراش رحمۃ اللہ علیہ علی بذل روحہ این سخن بذل روح ازان است
درآنکہ در حضرت دہلی حضرت قطبی را زحمتے صعب شد دران ایام وقتے خواجہ حسن بر معتاد
ملازمت صحبت بندگی مخدوم آوردند حضرت قطبی فرمودند خواجہ حسن بہ بین برادران من و بلے بیرون
آمدہ است کہ البتہ ازین زحمت مردمان را درین روزہا کہ ہنگام وبا است ضرر جانی رسیدہ
است و علامات آن درین دمل باظہار محسوس می شود خواجہ حسن علیہ الرحمۃ والغفران
فی الحال بالتماس پیوست این زحمت را بندہ حسن بر خود گرفت لبعد روزے چند
قریب الایام لمرازان سخن خواجہ حسن علیہ الرحمۃ والغفران ازین ارامگاہ فانی بدان آرامگاہ
باقی نجر امیدہ معلوم می شود خواجہ حسن سیر مقامات داشت و صاحب طلب نفس بود تا مردم صاحب
نفس نباشد بر دیگرا ں خاصہ بر خود نفس نیک یا بد آوردان نشود - بار سیوم در شہر دارالبرکہ
احسن آباد در روز سے چہار دہ نفر را خلافت و اجازت مفوض گردانیدند و تذکرہ مفصل نویسانیدند
و فرمودند خلافت نامہ کہ من در دہلی نویسانیدہ بودم یعنے تصنیف کردہ بودم اسماء این چہاردہ نفر
دران مندرج گردانند ہمچنان کردند پیش حضرت گذرانیدند خلافت نامہ این ست

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ علی انتی المطلعت علی خفایا الالوہیہ
واوقفت علی اسرار الربوبیۃ بحسب العبادۃ وطاقۃ العبودیہ
والصلوٰۃ علی رسولہ صاحب لواء الحمد و مالک مقام الوسیلۃ
باللطافت الشرعیۃ وعلی آلہ وعترتہ ذو الاخلاق السنیہ الرضیہ و
اصحابہ المتصفہ بالانوار القدوسیۃ المشتملۃ لصفاو التزاھیۃ ا
لسبوحیۃ اما بعد فایھا العباد لیس الطریق الیہ الا بابتغاء الو
سیلۃ و الاتصاف بالاوصاف الربیہ لبعد التقدم بالاقدام

على محو الآثام والخصال الدينة وتلقين شيخ مرشد كامل
مهذب واقف على تنوع طرق الوصول بتلك العتبة العلية
والتلقين مفوض الى راى شيخ العالم الواقف بالعلوم الدينية
هذا اباب فمايبد وله من عالم الغيب بالظهور في العالم
الشهادة من الالوان المتلونة كالصفرة والحمرة والخضرة
والزرقة والبياض والسواد ثم اكراس الانوار لايحس
فيها لون وشكل وجهت وسمت من القبلية والبورية
ثم الموالف واستماع الاصوات الخارجية عن حد الحروف
من المخارج والاسنان واللهات فيها الكلمات فيها
لتعليمات فيها الاشارات لايتعرف عليها الاهواء السادات
ثم كشف الارواح والقبور بخاصية دوام التوجه و
لزوم الحضور ثم الصور التي بما يناسب ويوافق طبايع
البشرية حتى يظن فيها الطالبون على فهم تلك المصنفة
الصنوبرية ثم اللوايح ثم الطوالع ثم البوارق ثم الحقايق
ثم المعارف ثم الصفاعات ثم الكرامات ثم المناهات
ثم البوادي ثم العلوات ثم المشاهدات ثم المعانيات
ثم المكاشفات ثم المناجات ثم المنازعات ثم المحاضرات
ثم العاتبات ثم المنازلات ثم المراسلات ثم المواصلات
ثم المجاذبات ثم المرادات ثم التداخلات ثم المعاودات

ثم الاجمالات ثم التفصيلات ثم الاطلاقات ثم المراجعات
ثم الحيرة ثم العشرة ثم الحيراة ولا مزيد ههنا والاحيرت في الحقيقه.
فان الحيرة هذه هي نفس ما فيه الحيرت كل هذا
شطر اقام الولايات ثم يقال ثم هو محا الاعين ذات ولا
اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر اي لم يبق عين
حتى يرى ولا اذن حتى يسمع ولا قلب حتى يخاطر
ولا انس ولا جان ولا ملك ولا نبي ولا شن ثم بدر
شيطنة من حقائق الصمديه هنا لا فقد ولا وجد ولا
قرب ولا بعد ولا فصل ولا وصل فاذا تحققت العبديه
برزت الانيه وتحققت الانيينيه رضي الرب بحمل العبد
فني بعد ما لقي وبقي بعد ما فني وبقا ما لقا فهذا الواصل
لفاضل وهذا العالم الكامل وهذا العالم الرباني المطلع على
التشابهات الواثق على الخفيات والعارف على كيفيت
سر التخليق والتكوين يرى انه يصور المصور بيده
وليكن بدون المباشرة والملاقات وان كان يرى هكذا
فانه من صفات التشكلات والتماثلات هذه بالنسبه
الى الرائ والى المرائ انه سبحانه منزه عن النسبة
والاضافات فاما من اراد الله عن يرقيه على درجات
الانبياء ويجعله على اصفى الاصفياء يبعثه الدعوة الخلق الى الحق

ويجعله مجلس الصدق وتعمريه مقر العين فيكون بعين
بلا عين الا اليسيرة بعين فلا يلحقه شين فهو الايق
الحاذق وهو اللاحق السابق ثم العلامات المشاهدة
ان لا يركن الى الدنيا واربابها ولا يتعلق بالامرتها و
اسبابها وان لا يختلط اهل الدنيا ولا يترددو ولا يودو ويكون
بالشرايع كثيرها وقليلها حقيرها وجليلها متشاحق التثبت
متعلقا حق التعلق بحيث لا يفوت منه سنة من
سنن النبي صلى الله عليه وآله وسلم وسيرة من
سيرة الائمة ورد اجازها الفقهاء ومضى عليها العلماء و
هو من سير السلف الصالح وسنة النبي الفاتح
فيقول الملقب بگسودراز بن يوسف الحسيني بالتحقيق
الحقيقي والعلم اليقيني اللهم من كان من تلامذتي
ومسترشدي يتصف لطيفتي هذه ومضى على سيرتي
وسريرتي هذه يملك صنعتي وضيعتي هذه فهو
ولدي الذي ولد من سري وابني الذي برز
من ضري هو قربي وقريبتي وخليفتي ومن لم يكن
كذلك فانا والله تعالى وشيخي براء منه والله تعالى
خليفتي على اهل ملتي والسلام. والضامت ارى حسب
هذا الزمان ان الراغب قد والطلب قد استتر فاجبر العاجل

على طريق الوكالة والنيابة لعد ما ارى صلاحه وزهده وترك
الاختلاط على اهل الدنيا دار قد ان يسبط يده لطالب مسد ورا
وطريق الاجابة معوجا ومردودا فان الزمان قرب اوانه ان
لغلق باب التوبة وهذا مما مضى عليه شيخي وشيخ شيخي
وانا على منهاجهم وطريقهم امضي والمضي على طريقهم طريقتي
سنتي وماعدا هذا المجاز ليس من امر شد براد
ليس من خليفتي وليس ولدي الذي ولد
من سيري وبرزمن ضرى فافهموا واغتنموا ايها الاخوان
نعم الذين اشرتهم بالاشارة التي سبقت بابتدا
الكلام علاء الدين الگواليري وجونل مير بن شيخ الاسلام
الآبرجي واسحق بن محمد الجهتري واخوه سليمان
بن محمد الجهتري وابن اخي كلمة الله ابن
سالار اللاهوري وابي المعالي محمد بن مغربي
وسراج الدين بن شهريار بن محمد ومولانا
بهاو الدين بن شيخ الله الدهلوي وسيف الدين
اللكهنوتي وحميد الدين الاجودهي وعلم الدين بن
شرف الدين من اقارب قاضي شاه دوله
احمودن والخرقة والسجادة والخاتم الذي بيدي كل ذلك
مبذولة ومملوكة لمحمد الاصغر شريعة وطريقة وحقيقة وشهود

من سهو الغفلة مرات عليه المسماة بالجنونة وكل من هو يجيز من جهة فهو مجاز من جهتي وان قال احد من الناس انه قريب منه بل اقرب من كل احد فانا احق به فليس لشئ مني ومن الارباب الباب وحفظ الادب ومضى عليه زمان من عمره فهو ايضا من مجازي وخريدي فاما احمد بن عزيز الدين فمن الذين فاز واما اكثر الاشياء التي اشرنا من اول الكتاب الى آخره محفوظ لدي من سري فعليه ان يرشد المسترشدين ارشدته فان لم يفعل فانا غير راض منه والله تعالى ساخط عليه والنبي معرض عنه او عثمان بن جعفر رجل مسكين ضعيف الحال غير قوي البال فان جاءه تائب يريد ان يتوب عنده فلا يمنعه وبسط البدله ويلبس الخرقة اللهم انت الشاهد على ما كتبت واشرت ان كان فيه شئ من وجودي وجود لنفس فانا برئ منه وانت غفار الذنوب وستار العيوب فاعف عني واغفر لي ووفقه على احسن الاحوال واجمل الاقوال انت الغفور الرحيم وانت العليم الكريم برحمتك يا ارحم الراحمين۔

یار چهارم روزے بوقت ظهر منشرح بودند فرمودند بعد من قاضی راجا دست بیعت
بدهد و عبدالله دست بیعت بدهد و چهار نفر دیگر را همین عبارت فرمودند که فلان کس را
دست بیعت بدهند مردمان را و درین ایام سخن مشکل شد زیرا چه خانقاه بندگی میان
سفیر الله منسوب بود که حضرت قطبی در وقت همه اسباب و املاک و خانه آن تقریر فرمودند
مردمان را نشنید که بکشف باطن چیزے میفرمایند آخر الامر که حضرت قطبی ازین
جهان انتقال فرمودند افضل السلاطین سلطان احمد روضه حضرت قطبی را به بندگی
میان سفیر الله تسلیم نمود و خانقاه را برضائے بندگی میان سفیر الله بعوض تولیت
روضه به حضرت خواجه نور الله مرقده تسلیم نمود و فرمان داد تا روضه و تولیت آن بمیان
سفیر الله و بعد ایشان به اولاد و احفاد تفویض کردیم و محل خانقاه به میان خدا اعنی حضرت
خواجه نور الله مرقده و بعد ایشان به اولاد و احفاد ایشان تفویض نمودیم تا ایشان درین خانقاه
بجائے مخدوم بر سجادهٔ ولایت اجلاس فرمایند و مردمان را هدایت نمایند
و بعد ایشان این خانقاه به اولاد و احفاد ایشان جاری باشد کشف باطن و کرامات
حضرت قطبی ظاهر شد ـ القصه هفت نفر ماذونان اند و بندگی میان ید الله بندگی میان
سفیر الله بندگی میان عبدالله سید روح الله شیخ منهاج الدین بن قاضی
عبد الصمد المعروف به قاضی راجا یا پنجم در ختم عمر نزدیک روزهاے رحلت من دار الغرور
الی دار السرور بر زبان مبارک خود تقریر فرمودند بعد ازان خدمت میان عبدالله
خدمت قاضی سراج الدین خادم را گفتند که عین مضمون تقریر بندگی مخدوم شما در تحریر
برآرید خدمت قاضی سراج الدین اسامی یازده نفر خلیفه و مجازان بدین اسامی حضرت
خواجه نور الله مرقده شیخ حبیب الله المعروف به میان ید الله بندگی میان سفیر الله

بندگی میان عبداللہ بن سید ابو المعالی ۔ شیخ منہاج الدین عرف قاضی راجا ۔
شیخ شہاب الدین بن شیخ سلیمان ۔ قاضی بہاء الدین ۔ قاضی سراج الدین ۔
ملک عزالدین بن قطب ۔ ملک زادہ شہاب الدین ۔ قاضی قطب بن فرید ۔ چنانچہ
حضرت قطبی در تقریر آوردہ بودند در تحریر آوردند عین آن مضمون تفویض فرمودند ۔ از ان یازدہ نفر
این است اللہ المعادی محمد اصغر سجادۂ من باشد حق بدر محمد آنکہ نگہداشت
بود کہ بعد من بر سجادۂ من بنشیند کہ دست بیعت بدہد و شاہ یداللہ ہم مجاز است دست
بیعت بدہد و میان سفیر اللہ اگر خدمت بادشاہ بگذارد او ہم مجاز باشد دست بیعت
دہد و عبداللہ ہم دست بیعت بدہد او را ہم اجازت است و قاضی راجا ہم دست بیعت
بدہد او را ہم اجازت است و شیخ زادہ شہاب الدین را اجازت است او ہم
دست بیعت بدہد و مولانا بہاء الدین را اجازت است او ہم دست بیعت بدہد
و مولانا سراج الدین ہم اگر آمدہ شد در دیوان بگذارند او را ہم اجازت است و ملک عزالدین
و ملک شہاب الدین ہم اگر خدمت بادشاہ بگذارند ایشان را ہم اجازت است
دست بیعت بدہند و مولانا قطب الدین کہ در روضہ می باشد او را ہم اجازت است کہ
دست بیعت بدہد ۔ و مرا در دہلی ببرند زیر پاے مادر من دفن کنند ۔
القصہ چونکہ چندین خلفا و مجاوران و وکیلان و مسترشدان آن حضرت قطب المشایخ
بودند کہ بعضے درین سطور مذکور شدہ است فاما جز ایشان چندین دیگر
نیز ہستند کہ ایشان را در دو قسم آوردہ شود ۔ قسم اول طالبانے کہ مرید و مسترشد
حضرت قطبی بودند و بہ ارشاد آن مرشد کامل سالک واصل بر اشجار بار دار .
والذین جاھدوا فینا بر آمدند و آثار این است لنھدینھم سبلنا بہ واسن مراد

برچیدند هفت نفر اند که درین دیار مشهور بودند و آن جمله این هفت نفر لبعضی بعد وفات حضرت
قطبی و لبعضی هم در صدد حیات حضرت مخدوم برخصتی که درین طائفه آمده است دست
بیعت مبسوط داشتند این است سید صغرا سید آحد بن سید حسن حسینی
شیخ میران نبیرهٔ مولانا کمال الدین خواهرزاده حضرت شیخ ـ سید سعد الدین عرف
ساون مولانا محمود مینا گر ـ مولانا سعد الدین صوفی یار قاضی سراج الدین خادم ـ
مولانا کبیر الدین سارنگ پوری ـ مولانا جگن سانگپوری ـ قسم دوم اگرچه این ها نیز بابت
کشوفات و تجلیات و معارف و حقائق و سیر سلوک نصیب داشتند و بهترین توشه های
آخرت فان خیر الزاد التقوی بحاصل آورده و به تشریف امر خطاب واتّقون
یا اولی الالباب مشرف گشته بودند و الطاف حضرت قطبی بر ایشان فراوان بوده است
اهل علم و اصحاب ریاضت و خداوندان کشوفات و خارقات بودند البته هر صوفی ازین
صوفیان که اهل هدی شایان خلافت و سجادهٔ شیخوخیت بودند اما از ونورا و آب انکار
نفس مریدان را دست بیعت ندادند و خود هاره به تعمد بر کمال تعبد و حال تبتل مقرر
و مستقیم ماندند از جملهٔ اسمای لبعضی که این بیچاره را اختیار متواتر و اخبار آن مخبران صادق
و صادقان واثق محقق و معلوم بود درین مختصر و منحصر گذرانیده آمد مولانا محمد معلم
مخدوم زادگان مولانا داؤد زرگر مولانا حمید بعد ترک قلندری صوفی شده بود ـ مولانا
قوام الدین خیلخانه و کلیدار مولانا بهاء الدین حاجی و مولانا عین الدین حاجی و تاج الدین زیدپوری
مولانا داؤد کمانگر احسن آبادی و مولانا قطب الدین صدر موذن خانقاه و مولانا زین الدین
موسی صوفی احسن آبادی و مولانا خضر اوسه و مولانا نور الدین سدرکوتی که ضیاء الدین
نام داشت ـ

باب ششم مناسب فضایل ابنای مخدوم با فضایل سادات طریقت

در ایام ارشاد حضرت قطبی که حضرت مخدوم هر دو پسران فرخنده اولاد انصار و خدام و ملازمان اهل بیت صحبت و خدمت را دوست شدند اهل خلوت و عزلت گزینان اصحاب خلوت را در حمایت رشد و هدایت خویش سپردند و در سیر و سلوک کامیاب گردانیدند فضایل این صوفیان اهل هدی بسیار است اما این بیچاره شمه‌ای از فضایل ابنا و خلفای حضرت قدوة المشایخ افضل الاقطبی درین سطور مسطور گرداند فضایل حضرت قدوة المشایخ افضل الاتقیا اکمل الاولیا زبدهٔ اصحاب شریعت خلاصهٔ سادات طریقت حلقه زن ابواب علیین رشکن علایق عالمین بارکش درد و وفا درکش عشق و صفا راهبر سبوحیان همدم قدوسیان کاشف سر لولاک برگذر افلاک درگذارد و فقر تلوین سپرده مقام تمکین عاصم معتقدان ممد متوقعان شیخ امجد و اطهر شیخ و شیخزاده مفتخر الاولیا سید محمد اکبر قدس الله سره العزیز چونکه بندگی مخدوم زادهٔ بزرگ متولد شدند هم دران روز بعضی ابدالان که بحضرت قطبی پیوند داشتند برائے مبارکباد و تهنیت ولادت مخدوم زاده که چنین پسر نیک بخت آمد خوشان و شادان پیش مخدوم آمدند و شربه غیب آوردند و بر دست مخدوم دادند حکایت مشهور است بندگی قدوة مشایخ را که بعد ولایت چیزی از ماکولات و مشروبات این جهان بجای خرما خورانیدند آن مشربه بوده است که بشلیدند مغزی که دران بود بیرون آمد بقدوة المشایخ خورانیدند مخبران صادق چنین فرمایند سبحان الله از روز ولادت باز تا وقت مراجعت ازین جهان هیچ گاهی به هیچ نوعی هیچ لوث منهیات و مکروهات بدامن عزیمت آن نیک بخت

مسعود محفوظ نرسیده بود حضرت قطبی میفرمودند که این ثمره ایشان آوردند به محمد اکردادم این میوه درختی از درختان هشت بهشتی بود که در کوه تیه بنی اسرائیل اند که همیشه بران درختان تجلیات حق میشود هر میوه از بار آن درختان تعین و منسوب است برائے هر مرتبه از مراتب ولایت و تفویض هر مرتبه قطبی و اوتاد و ابدال و غیر الحاصل هر میوه و ثمره را رنگی و بوئی و مزه بالکل و بارے دیگر است۔

فصل دیگر اندر آنکه حضرت قطبی قدس در اوایل ارشاد پسران که بندگی مخدوم را مراقبه فرمودند و بندگی قدوة المشائخ در محل محفوظ مشغول شدند دران وقت با خواجه خضر علیه السلام ملاقات میسر گشت بندگی قدوة المشائخ از کمال استغراق با حق سبحانه خواجه خضر علیه السلام به نیاز حاجتی ملتفت نشدند خواجه خضر علیه السلام مرحبا گویان مراجعت فرمودند۔ ایضا در بدایت سلوک که قدوة المشائخ در شهور شانزده یا هفده سالگی شبی در دهلی اندر حظیره متبرکه حضرت برهان چشتیان غازی غزاوان ریاضت شهید شهود جلالت والنازعات غرقا والناشطات نشطا قسم به جانهائے چنین غازیان جانبازان باشد مولانگر معرکه تقوی مبارز به مجاهده اقوی کرد والسابحات سبحا فالسابقات سبقا سوگند به این عالی همتان و گوی مین اندازان باشد خرد مند طریقت دل پسند حقیقت فالمدبرات امرا محامد ذات این کمند افگنان و تدبیر انگیزان باشد آخته ترحم ساخته تکرم مفتح الابواب برهان الاولیا مخدوم شیخ قطب الملة والدین نور الله مرقده مشغول شدند گوئی حضرت شیخ از قبر بیرون آمده ان اولیاء الله لا یموتون ولکن ینقلون من دار الی دار مستقبل قبله به نشستند تمامی شب بندگی مخدوم زاده در حضور حضرت افضل المشائخ ماندند آن قدر تجلیات جلال که بر حضرت افضل المشائخ

قطب الحق والدین شد اگرچه چندان مهابت وغلبه جلالت بوده است بندگی مخدوم زاده هیچ تجنبی ملتفت نگشتند پس نصیب یاران نعمت های حق به مخدوم زاده مفوض شد در وقت مراجعت حضرت شیخ روی بسوی قدوة المشائخ کردند و فرمودند محکم کودکی است این رحمة الله علیها. فصل دیگر روزی در احسناباد کنهگام سرما بود. است بعضی یاران گبار پیش مخدوم زاده بزرگ نشسته بودند انگشتی گرم پیش نهاده خویشتن را گرم میداشتند بنقل آتش بر مخدوم زاده مکشوف شد بندگی قدوة المشائخ رخ به مولانا علاء الدین کالیوری و مولانا بهاء الدین امام آوردند و پرسیدند شما درین آتش چیزی می بینید یا نه مولانا علاء الدین کالیوری گفتند آری چنین چنین می بینیم.

ایضاً مخبران مادق چنین فرمایند که وقتی مخدوم زاده میان ید الله در ایام صغر پیش مخدوم زادهٔ بزرگ آمدند و چیزی طلبیدند بندگی مخدوم زادهٔ بزرگ را استاد و پیا نگریستند هیچ نقی مانند هیچ وجه خود نیافتند خواستند تا بندگی میان ید الله را بحسن خلق باز گردانند تحمد برآذر زاده و شفقت او در دوی غلبه کرد به منطلی ید بیضا خوارق را که در جیب ستر مستور میداشتند مکشوف ناظرین شد قدوة المشائخ لب انگشت شهادت بالای جانماز یا بوریا که بران نشسته بودند طریقهٔ خطی کشیدند چیلی را از مخزن غیب بر داشته مخدوم زادهٔ بندگی میان ید الله را دادند انفر الامر احساس کردند یاری که پیش بندگی قدوة المشائخ نشسته بود او را اطلاع برین سر معائنه دیدند اند که در بشرهٔ مبارک تکدر رمقی نمود زیرا چه سری از اسرار خوارق ظاهر شد آن یار می گویند از آن حالت تکدر مخدوم زادهٔ من نیز شرمنده

روی مخدوم زاده بزرگ شدم که چرا بران سر را اطلاع افتاد فصل دیگر بر وقتے که حضرت قطبی بندگی مخدوم زاده را برائے کشف چیزے فرمائش میکردند بمجردے که از پیش حضرت قطبی بر راه میشدند در زمان لطیف آن مقام و آن حال و یا سخن مقال و مقصود اشتغال یا کار و سر انجام اسرار مکشوف شدے حاجت بازگشت ازان مجلس و به شغلی جد و جهد نبودے و لیکن از جهت خوف غیرت حضرت قطبی که بگمان بعضی مقربان همان روز پیش آمده مشهور است بضرورت از پیش حضرت قطبی فاتحه درخواسته بازگشتندے باز آمده همان واقعات مکشوف کشوفات معطوف پیش حضرت قطبی بگذرانیدندے۔

ایضاً در ایام اوایل که مخدوم زاده را از کشف مفتوح شد و پیش حضرت قطبی پیش آمد. مینهاسے خود میگذرانیدند حضرت قطبی از احساس تحفه چیزها بابت مکشوفات و سیر و سلوک مخدوم زاده بسے اکرام مبذول می دانستندے و هم می فرمودند من پدر و پیرام اگر نه ابرق محمد اگر نیستے و خدمت کردے نیز یاران کبار و مطلعان اسرار می فرمودند و میفرمایند که بسے کرامت ها از زبان مخدوم زاده بزرگ شنیده ام مخدوم زاده میفرمودند شیخ محی الدین بیست جلد فتوحات خود نبشته است اگر من فتوحات خویش من نبشتمی یا می نویسانیدمی ازان هم زیادت تر فتوحات منتشر بودے این زمانه آخر است مخصوص نمی نویسانم و نه نویسانیدم۔ فصل دیگر بعد وفات بندگی قدوة المشایخ که ازین سرائے بدان آرام جائے مراجعت فرمودند روز چهارشنبه یازدهم ماه شهر الآخر سنه اثنی عشر و ثمانمائة بوده است حضرت قطب المشایخ خود بدست مبارک خویش غسل دادند خود نیز غسل کردند و جامها

گر دانیدند وفرمودند درعمر خویش دو کس را غسل داده‌ام یکے بندگی خواجه را دوم محمد اکبر را
ونصیحت کردند که مرا مولانا بهاؤالدین امام غسل دهد و مولانا سراج الدین خادم آب بریزد بعد وفات
حضرت قطبی همین وصیت را بجا آوردند دران وقت وصیت این هم فرمودند وغلامان کنیزگان من آزاد
کنند ومرا دهلی برند وزیر پایے مادر من دفن کنند این سخن پیش ازین و بعد ازان
وقتی هم بسے کرات فرموده بودند قاضی سراج الدین خادم میفرمودند هر بار که بندگی مخدوم
مخدوم میفرمودند که استعداد بردن جنازه من ازانجا در دهلی بکنند از خوف قرابتان مخدوم
نمی توانستیم اما فرمایش مخدوم که از ما جای نمی گشت ما شرمنده همی ماندیم یکبار بندگی
بلطف مولانا نورالدین را طلبیدند و فرمودند این کار ترا میفرمایم تعجیل یک صندوق و چوبین را
کتان و انچه لوازم آنست مهیا کن سامان مولانا نورالدین بے هیچ التفاتے دیر واسے
کسے از مخدوم بجا آوردند مخدوم بغایت خوش شدند فی الجمله بعد وفات بندگی مخدوم زاده
بزرگ حضرت قطبی میفرمودند روزے محمد اکبر بر من آمد و گفت من دیدم هفت نفر را
که حضرت عزت جل جلاله زیر عرش معکوس می پرستند از جمله آن هفت نفر متقدمان یکے
بندگی شیخ فرید اند قدس الله سره العزیز اگر میان ایشان هشتمے یکے بیچاره باشد
در درگاه او چه کم آید بعد وفات بندگی مخدوم زاده بزرگ حضرت قطبی فرمودند درانجا دیدم
که هشتمی محمد اکبر است یعنی حق تعالی آرزوی بندگی مخدوم زاده رسانید ـ

فصل دیگر حضرت قطبی میفرمودند مقامی که مقام حضرت رسول الله است صلی الله علیه و
آله وسلم دران مقام سرور اولیا امیر المؤمنین علی صلوات الله علیه السلام را دربانی داده اند
ومحمد اکبر را جاروب دهی آن مقام عطا فرموده اند ـ

فصل دیگر بارها حضرت قطبی میفرمودند از ایام شانزده سالگی باز من درین طایفه درآمده ام

تا این غایب هم چون محمد اکبر هیچ صوفی ندیدیم پس شیخ نصیر الدین محمود که بندگی شیخ محمود را کسے نشناخت مگر محمد حسینی و محمد اکبر را کسے نشناخت مگر محمد حسینی نور اللہ مرقدہم

فصل دیگر ہر بارے کہ حضرت قطبی برائے زیارت بندگی قدوۃ المشایخ رفتندے در پایان قبر بندگی قدوۃ المشایخ روبروش داشتہ و سہ کرت طواف کردہ پیش قبر قدوۃ المشایخ ی نشستندے ختم قرآن می شد و دعای میخواندندے بعدہ حضرت در خانقاہ روضہ متبرکہ حضرت قدوۃ المشایخ نشستہ و مایدہ بمصروف میرسانیدندے مخبران صادق چنین گویند اولین کرت کہ آنجا کندوری مصروف داشتن آغاز شد از مفخر العلی شیخ زادہ جمال الدین بن شیخ سلیمان کو جی برادر حقیقی شیخ زادہ شہاب الدین قدس اللہ سرہ العزیز کہ شیخ زادہ جمال الدین دران روز ماندہ از خانہ خود پیش حضرت قطبی آورد بعد تصرف مایدہ حضرت قطب المشایخ نمکدان و کندوری کہ دران وقت بجہت فرازیدن مایدہ او داشتہ بودند بشیخ زادہ جمال الدین عطا فرمودند مقربان حضرت قطبی میفرمودند تفویض نمکدان و سفرہ اشارت باذن بیعت و خلافت باشد ۔

فصل دیگر روزے حضرت قطب المشایخ بعد فراغ از زیارت قدوۃ المشایخ بر چبوترہ مخدوم روزے حضرت قطب المشایخ بعد فراغ از زیارت قدوۃ المشایخ چبوترہ مخدوم زادہ نشستہ فضایل مخدوم زادہ بیان میکردند در ضمن تقریر مناقبات فرمودند چنانچہ حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خبر حق تعالی جبرئیل میرسانید مرا محمد اکبر بودہ است و این فرمودند کہ پیش قبر محمد اکبر سر بر زمین می آرم نہ آنست کہ بسبب فرزندی او یا بشفقت پدری این حرمت داشت می نمایم محمد اکبر مستحق این است کہ من او را بدین تعظیم حرمت دادم اگر من بغیر استحقاق او این تکریم و حرمت

داشت کردہ باشم و بکنم فردا سے قیامت چنگ ہمہ عزمائے خدائی مرامن کبیرین باشد
زہے فتح باب وزہے برخورداری وکامیابی از بہرہ ہائے تصوف بندگی قطب المشائخ
نوراللہ مرقدہ۔

مثنویات

حافظ جای چو کشند فتح باب　　　حفظ امان بدہد بر صواب
برخورد آن کس زکرم ہم زلطف　　　در رہ صفوت بدلی کامیاب

در جملہ حضرت قطب المشائخ میفرمودند اگر حق سبحانہ تعالی را خواست آن
بودے کہ در خانۂ من علم و تصوف بماند محمد اکبر را حیات بخشیدے
معلوم رائے روشن دلان و دینداران باد اگرچہ این زمان علم تصوف
در خانوادۂ حضرت قطبی ہست و یا بیشتر بسیار شود ولیکن آن علم تصوف کی باشد
کہ بوجود بندگی قدوۃ المشائخ بظہور میپوستے و محسوب کارہ و بر حسب ہمت
حضرت قطبی باشد۔ القصہ بندگی قدوۃ المشائخ را از کثرت
استغراق بحق و اشتغال باطن در تصانیف و تالیفات شروع نیفتاد گاہ گاہے
بجہۃ بعضے شاگردان و یاران چند کتابے بنشتند معارف علم نحو
عربی۔ شرح تفسیر ملتقط تمام شرح لب۔ عقیدہ۔ رسالہ اباحت سماع۔
رسالہ اباحت پوشیدن کفش حضرت قطبی در صحن مسجد جامع۔ رسالہ مقامات صوفیہ
ملفوظات حضرت مخدوم۔ شرح سوانح۔ شرح مالکی علم صرف۔ باز آئیم
بر فضایل حضرت اعظم المشائخ محبوب حق مجذوب مطلق صاحب
خارقات خداوند کشوفات در سالکے حقیقی شیخ زادہ شہاب الدین قدس سرہٗ

العزیز بود که شیخ زاده جمال الدین دران روز مائده از خانهٔ خود پیش حضرت قطب المشایخ نمکدان و کسند وری که دالی مقامات حضرت خواجه نور الله مرقده آنکه حضرت خواجه هفت ساله بودند روز سے پیش حضرت قطبی رفتند تعریض کردند صوفیان مگویند ما چنین و چنین دیدیم بندگی مخدوم مرا نیز به نمایند اشتیاق من علبه نموده است حضرت قطب المشایخ هم ازان ایام باز حضرات خواجه را ارشاد کردند ۔

فصل در بدایت سیر و سلوک حضرت خواجه که احوالی و مقامات دست داد و همه اسرار الٰهی مکشوف آن ذات عالی صفات به اعلی درجات شد کهنگان کار و سر آمدگان روزگار و مقربان ابرار و کاشفان اسرار انگشت حیرت بدندان تفکر گزیدند و دم سرد حسرت برآوردند مخبران واثق چنین فرمایند که همیشه سر دو مخدوم زادگان را تقلیل طعام و استغراق باطن با تزکیه نفس و توجه تمام بوده است کلی انقطاع اکل و شرب نکردند و از لعینات طی و غیر آن نبود دران ایام استغراق شغل چندان تجلیات جلال و جمال و کشف حقیقت نصیب حضرت خواجه باشد که مشایخ کبار و صوفیان دیندار و سالکان و زاهدان در حیرت حیرت و حسرت متحیر گشتند آرے صوفیان گویند تا صوفی را کشف ذات که ابتدا کشف حقیقت هم گویند نباشد عارف کامل نشود اگر صوفی را کشف ذات نشده باشد عوام وی را عارف نامند ولیکن این کارکنان عارفش نگویند متجلی گویندش ۔

فصل دیگر بارها حضرت قطبی این سخن در مجلس خواص و مجمع عام میفرمودند من صادقان و سالکان این راه خبر میرسانم که هر دو پسران من واصل اند ۔

بندگی مخدوم زاده خورد بجائے مخدوم بر سجادۂ ولایت و مقر ہدایت اجلاس خواہند فرمود مخدوم زاده بزرگ ہم چو برادر بزرگ مخدوم برادر خورد را نصرت و استمداد خواہند نمود۔

ایضاً بعضے خلفا و یاران حضرت قطبی میفرمودند بارا معائنہ مجلس سماع و استماع قول قوالان و سوز و نعرۂ نیازمندی حالات و تحمیلات و تصورات و ضحک و بکا و تواجد و اضطراب دردمندی و صفا و انکسار و دور اعتبار و اداب نیاز و حسن اعجاز و فکرت و حیرت اوقات سماع بندگی مخدوم زاده خورد که از ہدایت تا این غایت تابان صورت عاشقانہ و لباس و جمال مستانہ و از ذات مجذوب و مشتاقانہ باتوجہ تتبع بنظر تجربہ مشاہدہ کرده ایم تحریر آرے در ضمیر منیر اصحاب شوق خداوندان اضطراب و درد و ذوق نیکو محقق و مبرہن است کہ سماع سالکان کامل و مجذوبان واصل را چہ شوق و ذوق باشد حالات و تحمیلات آن محبوبان لم یزل چگونہ بود ــــ

فصل دیگر اجماع اتفاق یاران کبار و اہل دودمان حضرت قطبی از ایام آخر حضرت خواجہ باز این غایت ہمین بود کہ حضرت قدوة المشائخ عاشق حضرت خواجہ بوده اند رحمة اللہ علیہم۔

فصل دیگر ہمیشہ بود ہر ہر دو مخدوم زادگان بر قواعد سنت و جماعت بود صحبت خلوت و جلوت با سنیان و دینداران و دین بزرگان علما و صلحا و صوفیان و فقہا و دانشمندان بوده است و ہر دو مخدوم زادگان را علوم تفاسیر و احادیث و اصول فقہ نیکو ضبط بوده است کشاف و بزدوی و ہدایہ با متعلقان

برنہج استادان اہل سند ماتقدم سبق فرمودندے ومعاملات ظاہر با وقار اعتبار و بہ نگاہ داشت قوانین بودی ان و پیروران مربیان و مہربانان بودندے و مقدم ترین کارہائے ایشان برجادگی و ارامیدگی و انکسار نفس تزکیہ تخلیہ و تبتل و توجہ بودہ است و بہارہ برین مقدمات سیر و سلوک داشتندے و ہمیشہ ہمت خاطر این پاکان و پاک زادہ گان بر ترقیات سیر و سلوک بودے ۔

فضلے دیگر مخبران صادق چنین فرمایند یکبارگی در اثنار راہ انتقال از شہر دہلی و آمدن در شہر احسن آباد کہ حضرت قطبی در گجرات رسیدند روزے مجلس عرسے با ضیافتے بود حضرت قطبی بوقت صرف مائدہ از سجادہ برخاستند و حضرت خواجہ نور اللہ مرقدہ را بجائے خود بنشاندند و ہمہ حضار مجلس را فرمودند من محمد اصغر را بجائے خود بنشاندم بر ہمہ پیش محمد اصغر رو ایشں بدارند ہمچنان کردند پیش حضرت قطبی بالائے چوترہ کہ پیش آن محل اجلاس بود بہ نشستند و فرمودند سماع در دہید سماعے نیکو با حالات شد از فرط حالات حضرت قطبی بغایت منشرح شدند ۔

فضلے دیگر من کہ بیچارہ مورخ این تاریخ محمدیم از زبان خدمت معین السالکین شیخ ابوالغیاث الملقب بہ نور الملۃ والدین خادم خانقاہ حضرت قطبی شنیدہ ام ایشان میفرمایند کہ من بارہا از زبان بندگی مخدوم شنیدہ ام کہ در ایام نزدیک روزہائے وفات بندگی مخدوم میفرمودند درین ایام ہرشبے درویشی بر محمد اصغر می آمد برائے درخواست طعام از فرود بام محمد اصغر دعا میکنند محمد اصغر از بالائے بام سبے ہیچ واسطہ رسنے یا چیزے بدست خود محک طعام

بدستش مید ید کہ این نیز از خوارق است ۔
فصل دیگر از خدمت برہان المشایخ مفتخر العلما سراج الصلحا قدوۃ السالکین دافع التواضع والتحسین معتقد و نیاز رسیدہ برخوردار شیخ و شیخ زادہ صاحب سجادہ متشرع برجادہ شیخ شہاب الدین استماع است کہ خدمت شیخ زادہ میفرمودند بندگی مخدوم منور ماند در بدایت سیر سلوک در مقامے کہ بندگی خواجہ را ہفدہ روز در رنگ افتادہ بود از مدد خواجہ صوفی مدت ہفت روز در ایام ماند و برگذشت یعنی خود آقا محمد امنور را در ان مقام ہفت ساعت ہم درنگے نیفتاد فی الجملہ ہم چنین اگر فضایل مناقبات برادرزادگان و نبیرگان و نبسگان و اقربا و خلفا و یاران و مسترشدان و ملازمان حضرت قطب المشایخ مشرح و بکیف نبشتہ شود کتابت بتطویل انجامد کہ یکے از ایشان مخزن محامد و فضایل و مناقبات است ۔ باز آیم بہ باب تصنیفات حضرت قطبی ۔

باب ہفتم مباحث و دراست در علوم

و نویسانیدن تصنیفات مخدوم حضرت قطب المشایخ را از نبشتن و نویسانیدن تصنیفات بسے انقطاع بود اما در ایام شیخوخیت کہ حضرت قطبی درس فرمودن آغاز یدند از تجدید بعضی طلاب و مسترشدان چند کتب تصنیف کردند میفرمودند امام محمد غزالی کہ تصانیف خود می نویسانیدے و معتاد چنین داشتن کہ بالائے کرسی بر نشستے و چند کتاب گرد بر گرد امام رحمۃ اللہ علیہ می نشستند امام در ہمہ علوم بر ہر شخصے از کتاب مجلس در خور آنکس و در اکش لائق کتابتش تقریر کردے در ہر طرفے خدمت امام ہمہ جوانب سباق را نگاہ داشتہ تصانیف

وتالیفات ہمین نویسانیدے ہر ہمہ کتاب مستندے چنانچہ ہیچ یکے را نویسانیدن
از دیگر کتاب مانع کتابتش نباشدے از مدتے بندگی خواجہ مرا نیز امیدے استعداد
داده اند ولیکن بسی کم و آنکہ در ایام اوایل ہیچ کتابے آغاز نمیکردے و خطره بودے شاید کہ
آن کتاب تصنیف و تالیف ہنوز تمام نشده باشد کہ مرا مرگ دریابد کسانیکہ آن کتاب
ہر بینند شاید کہ بگویند مسکین ہوسے داشت بہ مراد آن نرسیده چند کتب کہ درین
ایام نویسانیدم آن بواسطہ بعضے طالبان بضرورت نویسانیدم اگر از ایام اوایل باز
می نویسانیدم چندان نسخ ہم وکثیر مہیا گشتی تصانیف و تالیفات حضرت قطبی دو قسم
اند - قسم اول آنست کہ ہم در دہلی و اندر اثنائے راه شہر احسن آباد نویسانیده
بودند - قسم دوم آنست کہ در دار الہر کہ شہر احسن آباد نویسانیدند قسم اول
یکی از ان تفسیر ملتقط دوم تفسیرے دیگر کہ با وجوہات نحو تمام و معانی بیان و قصص
تمام و اختیار حضرت قطبی آن بود کہ این تفسیر قرآن یک جلد باشد تا نیم سپاره
شده بود فترت مغلان شد حضرت قطبی را از دہلی جانب احسن آباد انتقال
افتاده - سوم حواشی کشاف - چہارم اشارات المشارق این کتاب در بروده
نویسانیده بودند - پنجم رسالہ در بیان وَاَنْبَتَہَا نَبَاتًا فِیْ اَحْسَنِ صُوْرَۃٍ - ششم
شجره نسب پیغمبر بودند برائے آن شجره نبشتن ہفتاد و چند تواریخ مطالعہ کردم آنگاه این
شجره نویسانیدم - ہفتم شرح رسالہ قشیری پارسی - ہشتم شرح
عوارف کہ آن را معارف العوارف نام کردند - نہم شرح فصوص بخلاف فصوص کہ
در سلطانپور نزدیک ندربار ولایت گجرات نویسانیده بودند - دہم خلافت نامہ
برائے خلفا و مجازان و مسترشدان خویش نویسانیدند بعد آنکہ در شہر

آحسن آباد آمدند حضرت مخدوم بندگی خواجه را نور الله مرقده خلافت معطوف داشتند و سیزده نفر را اجازت دست بیعت عطا کردند دران ایام فرمودند این اسمارا دران خلافت نامه ضم کنید -

یازدهم[۱۱] رساله در بیان بود و هست و باشد دوازدهم[۱۲] ترجمه رساله شیخ محی الدین ابن اعرابی بر وفق اهتمام و تمهید شیخ زاده محی الدین نبیرهٔ مفخر الاولیا حریق المحبت مخدوم شیخ فرید الدین قدس سره سیزدهم[۱۳] رساله استقامت شریعت بطریقة الحقیقة چهاردهم[۱۴] خطائر القدس عرف عشق نامه که در کنبایت ولایت گجرات نویسانیده بود پانزدهم[۱۵] شرح تمهیدات شانزدهم[۱۶] ملفوظ اول در دهلی نبشته بودند و دوم در گجرات نبشتند قسم الثانی آنکه در شهر احسن آباد نویسانیدند یکے ترجمه مشارق درایام مشهور سنه عشر و ثمان مایة و دوم سیر نبی صلی الله علیه و سلم که از شیخ سراج الله والدین خادم نویسانیده بودند -

سیوم اوراد مخصوص فی مالیست همایے که حضرت قطبی بندگی مخدوم زاده بزرگ را مفوض داشته بودند از جمع کرده بندگی مخدوم زاده بزرگ چهارم شرح فقه اکبر با خاتمه پنجم شرح فقه اکبر پارسی درایام نویسانیدن میخواستند که این شرح را نیز عربی نویسانند هاتف آواز داد که پارسی کن آنگاه پارسی نویسانیدند ششم شرح قصیده امالی - هفتم شرح عقیده حافظیه با فضایل خلفاء راشدین هشتم ضرب الامثال نهم حواشی قوت القلوب دهم عقیده خیدوری نویسانیده بودند چون استماع یافتند که بندگی قدوة المشایخ عقیده منو پسند خود نه نویسانیدند که آن پسندیده است یازدهم[۱۱] شرح رساله قشیری فرمودند که خاتمه را درین کتاب ضم کنند دوازدهم[۱۲] شرح عوارف پارسی که در مشهور

سنه عشر و ثمانمایه نویسانیدند و چهار شرح آداب المریدین از جمله آن یکی عربی دسته دیگر فارسی
ششم اسمار الاسرار در سگاسی که ملک زاده شهاب الدین پسر ملک قطب عین قزویل فیروزشاهی
پیش حضرت قطبی این کتاب میخواند حضرت قطبی می فرمودند بسر در شیخ نصیر الدین محمود اگر یارم بودی که
این کتاب را چنین نویسانیده ام سبق نمی گفتمی و این را ظاهر نمیکردمی اما شفقتی و مکرمتی که حضرت
قطبی بر ملک زاده شهاب الدین داشتند هفتاد و چهار سبق من اوله الی آخره سبق فرمودند و
لیکن چند محل بیان حروف مقطعات مستور داشتند و آنچه تعلیم فرمودند برای استماع
آن سه نفر متعین بودند خدمت مخدوم زاده میان بداالله و خدمت میان عبدالله و خدمت
قاضی بهاء الدین و بغیر ایشان میان خلفا و یاران مقرب هر کسی که بیرون حاضر بودی
سامع نشدی خصوصا بعضی نبیرگان و نبسگان و شیخ منهاج الدین المعروف
به قاضی راجا و شیخ زاده شهاب الملة والدین و شیخ سراج الدین بوقت خواندن
ملک زاده سامع شدندی فاما بغیر آن سه نفر متعین اگر میان ایشان
اهل استماع کسی حاضر نبودی سبق را مهمان نمیداشتندی و جز این همه از آن که در
صدر مسطور اند خدام حضرت شیخ جمعی را از دیگر مجازان و مسترشدان و آیندگان خانقاه در آن
مجلس سبق اسمار الاسرار نمی گذاشتندی هشتم حدائق الانس نوز دهم خاتمه رساله قشیری
اگرچه آن کتاب را در شرح رساله قشیری ضم کردن فرمان داده بودند اما این نیز بدان
سه کتابی علیحده و جاری گشت و پنج رساله دیگر یکی در بیان آداب سلوک
ظاهر دوم در بیان اشارات محبان حق جل و علا سیوم در بیان ذکرها و مراقبه ها که پارسی
نویسانیدند چهارم در بیان معرفت حضرت جل جلاله پنجم در ایام صغر مخدوم زاده سید روح الله
پسر حضرت مخدوم که حضرت قطبی از مخدوم زاده مذکور بر سبیل املا نویسانیده بودند

بستم بنجم تصنیف حضرت قطبی مکتوبات بودند که بعد وفات حضرت قطبی خدمت مولانا
ابوالغیاث المعروف بہ قاضی نورالدین خادم خانقاه حضرت قطبی جمع کرده اند بست و ششم
یک دیوان جمع کردہ مولانا عماد فتح آبادی بعضے منیفر بایند غزلیات بندگی مخدوم بسیار بوده ا
مردمان دیگر نسخہاے دیوان ہم کرده باشند و چہار نسخہ ملفوظات دیگر یکجا جمع کرده
مخدوم زاده سید ابن الرسول المعروف بہ میان منجلے کہ چیزے ازان در شہر دہلی
نبشتہ بودند و لقہ آن در شہر آحسن آباد تمام کردند دوم جمع کردہ قاضی علم الدین ابن
شرف الدین اجودہنی تربت قاضی شاد سیوم جمع کرده شیخ اسلام حیدری کہ او جوانی
ترکس بنده بود بعد از ترک او را کار تصوف دست داد مردمان او را شیخ الاسلام
گفتندے چہار ملفوظ منظوم نبشتہ ملک زاده مقبول خالوادہ برگزیده آلہ
اکبر ملک عثمان جعفر مرید و مسترشد و مجاز حضرت قطبی - فی الجملہ یکبار کی در مجلس سبق
حضرت قطبی حکایت تصنیفات افتاد فرمودند میخواستم کہ اعتراضات اشارات
بوعلی سینا نویسم نہ نبشتم فتاوے و ترجمہ تعرف نیز میخواستند کہ بنویسانند
نوشتہ نشد روزے در مجلس سبق حضرت مخدوم خدمت سیدی ابوالمعالی تفسیر ملتقط
پیش حضرت قطبی میخواندند بر سخنہاے غریب مطالعہ افتاد در اسرار رموزات و
اشارات بیان دقایق و اظہار حقایق و معارف و شرح اشکالات اطلاع شد
سیدی ابوالمعالی تعریض کردند کہ خوش سخنہا خوش عبارات و استعارات
و شروح تصنیفات مندرج است حضرت قطبی فرمودند اے ابوالمعالی
آنچہ کمترین سخنہا را اسرار بود اول ازان در تصنیفات خود آورده ام و آنچہ
مصلح ترین سخنہا و اسرار داشتم بیرون ندادہ ام زمانہ آخر ست مردمان الغیر دیانت و اعمال صالحہ

دبغیر کشف حال این چنین سخن ہا را در حکایات و مباحثہ و مجادلہ دست آموز ناسے خود
خوانند ساخت درین معنے بعضے اکابر کہ اسرار نازک بیرون دادہ اند مطالعان و
سامعان و متابعان ایشان را زیان کار کار و بار ایشان آمدہ است و تا کہ جہان خواہد
بود دررازہ و رہروان آن فاش کردن اسرار مضل و مضر خواہد ماند۔

القصہ خاصان مقرب ملازمان اقرب چنین میفرمایند کہ حضرت
قطب المشایخ را از چند کتب تصنیف خود غیرت است یکے ازان کتب تفسیر
ملتقط است دوم عشق نامہ است کہ حظائر القدس نام کردہ بودند و سیوم اسرار الاسرار
خاصہ در بیان حروف مقطعات غیرت است۔ چہارم خلافت نامہ
روزے مخدوم زادہ سید کلیم اللہ بن سید سالار لوہوری المعروف بہ میان
کمتو پیش حضرت قطبی التماس نمودند اگر اشارت باشد بندہ این خلافت نامہ
را پیش بندگی مخدوم بخواند حضرت قطبی فرمودند چیز من شما را سبق نگویم ہم شما مطالعہ
کنند پس خدمت قاضی نور الدین خادم خانقاہ درین محل ہمیشہ بر شرح تمہیدات این
نیز خوانا باشد.. در چند محل کہ اسرار عظیم مندرج گردانیدہ اند دران نیز چرا نباشد
بعضے مقربان حضرت قطبی کہ امور تصرفات ولایت حضرت قطب المشایخ تجربہ
داشتند بعد نقل بندگی مخدوم زادہ بزرگ میفرمودندے شاید کہ
غیرت بندگی مخدوم رسیدہ باشد بعضے خاصگان چنین فرمایند روزے
مثل این حکایات پیش مخدوم زادہ خورد حکایت میشد فرمودند چرا غیرت
شیخ آمد بعضے حضرت قطبی نباشد کہ یک کتاب خاصہ او را شرح
بہشت و دوم کتاب خاصہ او را سبق گفتن آغازید کہ قاضی سیف الدین بن سکے نحودی

صوفی را الواب غین شین گفت باب قاف مانده بود بجز ان صادق میفرمایند روزی
حضرت قطبی فرمودند این کتاب من هیچیان ست یاران کبار میفرمودند معنی هیچیان است
آنست چنانچه سوانح ازان امام احمد غزالی رحمة الله علیه که امام فرموده بودند این کتاب
من در جهان هم چنان سلامت ماند مقربان حضرت قطبی بودند فرزندان امروز باز
سلمان میان بره زیر زعم غیرت شیخ آمد آمد یعنی زیر غیرت حضرت قطبی
آمد مقربان حضرت قطبی باجماع میگفتند هم ازین الملاع سر غیرت حضرت قطبی
بندگی میان خرد عین حضرت خواجه خود را محافظت می نمودند و بعد وفات میان بزرگ حضرت با
که میان خود را نبالچه سپی اعطا فرمودند مخدوم زاده خرد نبالچه را بر کتف انداخته از پیش
بندگی مخدوم با حسن و آداب عظمت اولیای غیور و اصحاب تصرفات به انتقال آن مجلس
تجنب نمودند که بجز آن چنین گویند هر بار که در صدر حیات بندگی مخدوم پیش مخدوم زاده خرد حکایت
شیخ خیت در موت افتادی مخدوم زاده خرد به هیبتی و خوفی آنکار آورده و چشمهای
مبارک کشاده و بار و بیایی دست مبارک بسوی مخدوم اشارت نموده و سر فراز آورده خاموش
ماندندی اصحاب مجلس را چنان احساس گشتی که مخدوم زاده خرد از بندگی مخدوم بغایت
می ترسند و مردمان را دین نوع علم میدهند با آنکه بندگی مخدوم همیشه میفرمودندی بعضی
مردمان گویند که من غیرت دادم من اجاتی رسیده ام بر هیچکس غیر ننهد چرا غیرت
خواهم کرد خلفا و یاران مقرب میفرمودند ازین مکرمت ما هرگز غره نشویم و غافل نباشیم
اگر چه ازین سخن کرامت بندگی مخدوم هم چیزی هست در آن مقامی که از عونا
حق تعالی یافته اند هم آن هم ثابت آری اولیا و اصحاب خرقات و ولایت را
صفت جمال هم میدهند و صفت جلال نیز می بخشند ازان آثار صفت جمال لطف

لطف مالامال بود و از آثار جلال تیغ قهرے بر حال چون قلب سلیم و لئے از این دوستان
حق محبوبان مطلق از کسے رشتۂ منشرح شود خواه باختیار خواه بے اختیار وے از توصل بسیج امداد
حق جل و ملائکه واسطۂ اعظم بهانست بحر لطف آن صاحب تصرف در تحرک آمد موج عنایت
سر بر کند قطرات ایثار تراکم ترحم بر سر تشنگان بیارد و گاهے باشد که در لجۂ بحر تشنه
وا مانده بادیه هامون فراق را سیراب گرداند و گاهے باشد که نباتات مرادات
جهانی را در عین هنگام تموز بر رویاند و اگر معاذ الله در نظر قلوب سلیم این صنف دادان و جلادان و
سر اندازان که این هر سه طائفه با خویش ترابطے و تصرفے و مدارستے مختلف دارند
لاجرم باختیار این ها یا بی اختیار این صاحب دلان و سرداران اصحاب مراتب تیغ قهر از نیام
تحمل بر آن جهد و چون برق بر درخشد و هم چون رعد در جهد و گاهے بود که نیمۂ جزوے
گذاشته بقیه نیمه اش را معدوم بیابد و گاهے بود که کلاه زمین را از پیش بر اندازد
و کوه پولادین را در چشم بر هم زدنی بگذارد و آباد آنی کمل را ویرانه بر دارد همین را مردمان
تیغ برهنه نامند این تیغ را اشکر گرد است بجوانب در شش جهت چون بخواهند که
در یک لحظه بیکبارگی در شش جهت کار کنند تیسر پذیرد و تمثیل اجرائے امور این
اصحاب تصرفات آنست هر گاه که بادشاهی بخواهد یک بنده خویش را عطائی و مرتبه و محلے
و مکانی تفویض فرماید اول تا مراتب ولایت دخیل در تیغ و تمتع لائق آن محل و مرتبه مهیا گرداند
پس وی را بخلعت خاص مشرف کرده بر مسند وزارت و محکمۂ حکومت فرستد
بمجرد وے که آن شخص از تقریب بارجای مسلسل مسند وزارت با محل حکومت
رخ نهد جملگی اهل مراتب و تابعان و رایات داران دخیل تا ساختان دجاؤستان و
حاجیان و سرهنگان و دولان دوان و جلادان بحکم اعلیٰ متابع منقاد و مطیع وے گشته

در امور خویش مشتغل مانند وقتی باشد که به امر و اشارت آن ولی ولایت و صاحب عهد
حکومت و وزارت یکی را بر آرند و دیگرے را بر اندازند و وقتی بود که بر قاعده دارات
سنت بادشاہی و قوانین نصب عہدہ خود و منسوب کار خویش بغیر قصد والی ولایت امور
در ساخت و بر انداخت را جاری دادند که ایشان را بر حکم فرمان اعلی ہم براے اجراے
آن امور منصوب گردانیده اند اقل ترین امراے امور تصرفات این اصحاب ولایت
آنست اگر بخواہند که در یک ساعتے در صد محل بایست حاضر شوند توانند خود جاے که
نشسته یا ایستاده بتعددے و شکلے که بوده باشند ہمانجا باشند ازین باب تصرفات
بسیار است چنانچه شیخ محی الدین و دیگر اکابران را می آرند که روزے اندر وقتی
معین سیزده جا استدعا بود شیخ رحمة الله علیه در مقام خویش جاے که
نشسته بود ہمانجا بوده است ولیکن در ہمه محلہاے استدعا حاضر شد
و شرائط ہمان بجا آورده به احسن حیثیت از آن محلہا رجعت فرمود حضرت قطبی منیر مولانا
درویشے خود را به تمثل آورده که گوی ہیپے ہمت خواست تا با مرید خود نموداری کند
حالیا مرید پیش وے آمد او را ندید و نشناخت که این شخص بہ نسبت دانست
ہیپے نشسته است که تمامی اندامش در گداز است و دیکے بر سر دیگدانے
نہاده و اندرون دیک کچھڑی انداخته می پزد مرید خود در الطلبیده که بیا ماہر دو یکجا
ہم لقمه شویم نادان عدم التفات نمود و بگذشت چو او دور تر از آن شخص صاحب تصرف
برفت آن شخص گفت ہلا باز گرد و ببین آن بیچاره چه بیند گوئی بادشاہے بالای
تختے مکلف به ارادت سلیمانی نشسته است مرید پیش خواست که
باز گردد گفت در گذر که لائق لعنت نموده آن بیچاره فی الحال بے اختیار خود لقوت

ز درایت دور باشد ولایت آن صوفی صاحب تصوف از انجا درگذشت۔

ایضاً حضرت قطب المشائخ میفرمودند روزے بعضے مریدان شیخ نظام الدین جائے رفته بودند در حالت سفر اندر اثنائے راہے از دور نظر افتاد که شخصے همی آید ایشان در تفحص آن شدند که بدانند که کیست و چه حالت است بندگی خواجه را دیدند بشناختند بر چه بر دست خواجه تیغ و سپر بود و تا زانوئے مبارک جامها هم لود بر رسیدند و بالحاح بپرسیدند تا قصه صحت حال معلوم گردانند بندگی خواجه گفتند ما هفت تن بودیم که بر حکم فرمان بر لب کشیدن کشتی که اندرون دریا غرق می شد رفته بودیم آن کشتی را کشیدیم و باز گشتیم این نیز از سرے از جمله تصرفات ولایت است۔

ایضاً نقل است که دو درویشے مست و مدهوش محبت و غرق معارف و حقایق در کرانهٔ شهرے بر سان دیوانگان و دله زدگان نشسته بود در حالت سفر شیخ ابوسعید ابوالخیر را گذر بر آن شهر افتاد شیخ از ضمیر باطن خود بشناخت که این مرد ولی والی ولایت است اذن خواست تا درون شهر در آید آن ولی گفت درین شهر در آ اما بشرطیکه در ولایت دیگران تصرف نکنی شیخ قبول کرد و در شهر در آمد در اثنائے راه مظلومے را دید ظلم و ظالم را بمشاهده خود با شتهای معتران احساس بنود از کمال شفقت دل شیخ بسوخت و بران ظالم تغیر نمود آن از اثر تغیر مزاج شیخ بس معظم و ولی صاحب تصرف بود ظالم بمرد چون شیخ را از ان شهر مراجعت اتفاق افتاد خواست تا برون آید بآن ولی ملاقات شد ولی گفت شرط چه بود شیخ ابوسعید رحمة الله علیه مر ایفاء عهد ایستاد

وگفت راے تو دیوانه گفت بر جانم زنم یا بر ایمانت زنم شیخ ابو سعید فی الحال بارخ
داد ایمان را زنهار جان را تو دانی باتفاق فریقین بر جان اتفاق افتاد شیخ ابو سعید گفت
ها مهلت سه روز بده مدت سه روز مهلت درمیان آوردند پس بعد سیوم روز
شیخ ابو سعید ازین جهان ناپایدار بجز امید آن نیز از بابت تصرفات ولایت است
که از خدمت شیخ ابو سعید ابوالخیر وازان دل بست وده هوش صادر شد۔

ایضاً القصه حضرت قطبی میفرمودند هر کرا ولایت میدهند ازان سو هر هفت
کواکب را مسخر او میگردانند آفتاب را بر سر ماهتاب در پیش عطارد را در پس زهره
را راست مشتری را جانب چپ مریخ را جانب پسِ راست زحل را جانب
پاے چپ تا تاثیرات هر هفت کواکب در اوقات تصرفات ولایت خواه
باختیار خواه بے اختیار پس بظهور پیوندد میفرمودند این شرط نیست که براے ولایت
سید و شاهزاده و اشراف قوم شیخ زاده و خان زاده و دانشمندے
و علماء وقت باشد دل غلام باشد و مولازاده باشد و کاسب باشد و عورت
اصیل باشد ملکیه کنیزک هم ولیه باشد۔

باب هشتم در عرس و ضیافات

همیشه در صدر حیات حضرت قطبی این معتاد بود هر عرسے ضیافتے را که حضرت قطبی یکبار آغازیدند
این همیشه معتاد ساخته و خدام حضرت قطبی راه براه فوت شدن روا نداشتندے
در دوازدهم شهر ربیع الاول عرس حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم می کردند
درین روز مجلس سماع می آراستند و در چهاردهم ماه مذکور عرس بندگی افضل المشایخ

بر ہان چشتیان شیخ قطب الحق والدین نور اللہ مرقدہ میکردند فاما درین روز و شب
سماع نشدے واین عرس در شب یازدہم بوقت افطار بودے و در نوزدہم
ماہ مسطور عرس را در خود حضرت قطبی یعنے سید آحمد میکردند بعد طہر مائدۂ مصروف می
داشتند والبتہ ماکولات و مشروبات را باخواص والوان فرمائیش میفرمودند و در یازدہم
شہر ربیع الآخر عرس قدوۃ المشائخ بندگی مخدوم زادہ بزرگ میکردند و در بیستم
ماہ مذکور عرس بندگی سلطان العاشقین رحمۃ للعالمین مخدوم شیخ نظام الدین نور اللہ
مرقدہ میکردند و میفرمودند از مخدوم شیخ معین الدین بازتا بندگی شیخ فرید الدین مشائخ چشت
اہل ہند مارا فقر مسلم بود در روز عرس کنند دری سماع و اجتماع چہ نسبت بودے
ہر وقتے کہ برائے ملاقات بندگی شیخ قطب الدین آیندگان می آمدند بندگی
شیخ را چنان استغراق سکر و صحو بود کہ خبر عزیز نبودہ است خادم می آمدے
ہر چہ بر حکم اشارات مامور شدہ بود بالائے ہر دو کتف مبارک گرفتہ
قدرے می جنبانیدے بندگی شیخ بہوش آمدہ بر ابرو ہائے مبارک اشارت
کردہ پرسیدندے کہ چیست خادم بدو دست باز اشارت نمودے کہ آیندگان
بسیار جمع شدہ اند بندگی شیخ اشارت بہ طلب میکردند و بعد از احضار ہر ہمہ
بدست راست اشارت بہ آوردن کوزہ آب می نمودند خادم کوزہ آب پر کردہ
پیش آوردے ہمان یک کوزہ آب پیش ہمہ بردے ہر یکے قدرے
ازان آب بیاشامیدے پس بندگی شیخ دو دست مبارک برائے
فاتحہ می افرازیدندے بعد از اتمام فاتحہ ہمہ آیندگان سلام کردہ باز می گشتند
و بندگی شیخ فرید الدین را فقر بدین حد بود کہ ہمیشہ برگ ہائے درختان کارہ می آوردند

بغیر نمک پیش بندگی شیخ می داشتند قدری از آن تناول کردندی یاران
خانقاه با جاره را نیز همان تغر بودی روزی بندگی شیخ نظام الدین را این معنی احساس شد
دستار خود رهن داشته یک دانگ را نمک آورده دران سبزی انداختند
بندگی شیخ را مزه نمک محسوس گشت پرسیدند درین سبزی نمک انداخت تعریف
کردند مولانا نظام دستار خود رهن داشته یک دانگ را نمک آورده بینداخت
فرمودند ازین بابت نکنید و هر وقتی که روز عرس کسی شیخی آمدی بندگی شیخ فرید الدین
نور الله مرقده خدام را بر راه فرموده بودند ایشان سفره می انداختند پیش آنها نفری
قدری نمک و یک کوزهٔ آب مهیا داشتند بعد چشیدن نمک قدری
آب می آشامید و پس فاتحه بر روح کسی که عرس بودی می طلبیدند فاما بعد
عطف خلافت خود که به شیخ نظام الدین تفویض کردند در آخرین ایام فرمودند بیا مولانا نظام الدین
زمانهٔ آخر است ترا ازین هم باید یک تنکه نقره بدست خود بوده است بندگی شیخ نظام الدین
را دادند حکایت مشهور است برکت این نفس بندگی شیخ نظام الدین را
تا آن کمالات دین و دنیوی و اهتمام ایثار و انگس فتوح هم بسیار رسید که دریگان روز
عرس شیخ چند تنگ بمصرف رسیدی این چیزی فرمودند روزی مقربی از مقربان
بندگی شیخ قطب الدین در حضرت شیخ تعریف کرد که چرا مخدوم کندوری نمی فرمایند
فرمودند که بعد پنجاه سال من کندوری در رضا نوازده خود خواهم گشت همان بود که بعد پنجاه سال
از آن وقت از بندگی شیخ قطب الدین در ایام شیخوخیت بندگی شیخ نظام الدین
در روزهای عرس بسیار وجه بمصرف رسیدی و بسیار طعام پختند
وانواع طعام بکثرت هر چه وافر تر استاسید تا که درین هند در خانقاه هیچ شیخی نبوده است و نیست

فی الجمله باز آییم باخبار معتاد عرایس که حضرت قطب المشائخ داشتند در سلخ ماه مذکور یا در
غره ماه جمادی الاول عرس سید السادات سید جنیدن المسمی به سید حسن قدس الله سره
العزیز میکردند و در شب ماه چهارم رجب المرجب عرس حضرت خواجه اویس قرنی
رضی الله عنه میکردند و در شب نهم ماه مذکور عرس حضرت امیر المومنین حسن رضی الله عنه و کرم الله وجهه
و ششم همین ماه عرس اکمل المشائخ معین الحق والدین نور الله مرقده میکردند و دوم ماه
رمضان عرس سید مبارک خواهرزاده خود و هفدهم ماه مذکور عرس بندگی مرشد المشائخ
شیخ نفیس الدین قدس الله سره العزیز میکردند و اندرین روز بسے تاکید میفرمودندی
در کیفیت و آرایش آن بیش خود طلبیدندی و برای اجناس و اصناف و شیرنی حدی
وافر فرمودندی درین عرس بسی اموال مصروف داشتندی و در وقت
اجلاس در مجلس البته بسیار مناقبات حضرت مرشد المشائخ در تقریر آوردندی
و چشم پرآب کردندی و بتاسف و تلهف تمام به انفاس سرد متکلم بودندی
و درین روز میفرمودند تمام سال من در پناه این روز است و هر چه رحلت
روح سعید حضرت شیخ در هفدهم بوده و انتقال جسم پاک را از خانقاه فانی به
خوابگاه باقی در شب دهم این ماه بوده است اندر شب دهم ماه نیز چیزی طعام
لطیف پزانیدن فرمایش کردندی و در نوزدهم همین ماه عرس حضرت امیر المومنین
علی ابن ابی طالب رضی الله عنه و کرم الله وجهه میکردند میفرمودند من از امیر المومنین علی
رضی الله عنه پرسیدم که وفات شما در کدام روز است فرمودند در هفدهم ماه
اما روایت صحیح وفات امیر کل در نوزدهم ماه مبارک رمضان مشهور است من
هفدهم این روز چنانچه پیش از تحقیق کردن معتاد نوزدهم ماه داشتم همان مستقیم

گردانیدم و در شب بست هفتم ماه مذکور عرس حضرت خیر النسا بی بی فاطمة الزهرا رضی الله عنها
میکردند و در پنجم ماه شوال عرس بندگی والد خود قدس الله سره العزیز و همیشه معتاد
چنین بوده است اندر روز عرس هر کسے مناقبات فضایل آن کسے بسیار فرمودندے
و در سیزدهم همین ماه عرس جد بدین خود اعنی سید السادات منبع السادات
سید علی میکردندے و برای این عرس فرمایش دیگ ها می میکردند در بیست دوم
ماه ذوالقعده عرس مخدوم والدهٔ خود اعنی خداوند مخدومه بی بی رانی بزرگ و در پنجم ماه
دیگر عرس خواهر خود اعنی خداوند بی بی رانی خرد میکردند و در پنجم ماه محرم عرس شیخ
فرید الحق والدین نور الله مرقده واندر دهم ماه مذکور عاشوره عرس حضرت امیر المؤمنین
حسین علی میکردند علیه السلام میکردند و کندوری ها را هر سالے چنین معتاد بوده
است که وقت افطار لیلة الرغائب وافطار صوم استفتاح وافطار روزه شب برات
واندر ایام عیدین عید فطر و عید اضحی کندوری معروف میداشتند اما در روز
عید فطر پیش از رفتن در نمازگاه اندک چیزے از مشروبات و ماکولات پیش
طلبیدندے از شیرهٔ خرما و غیر آن و بعد مراجعت از نمازگاه کندوری
عام می شد و در روز عاشورکه عرس بروح حضرت امیر المؤمنین حسین علیه السلام
بودے و بعد صرف مائده خدام حضرت نمک دان و سفره گرفته پیش
سجادهٔ ولایت می ایستادندے حضرت قطبی میفرمودندے بروح
پاک امیر المؤمنین حسین علیه السلام فاتحه اخلاص بخوانیم و در روز آخر چهارشنبه
اول وقت کندوری می شدی بدین مدت صد و دو سال عمر خویش اگرچه گاهے
عسرت و حرج بودے یا تعذرے پیش آمدے یا کمدے حایل گشتے این مقدار

اعراس و ضیافات کنندوری ها فوت شدن و مهمل ماندن وا گذاشتندے در روز ہر چہار شنبہ
در روضہ پاک بندگی قدوة المشایخ اعنی مخدوم زادۂ بزرگ میرفتند و گرد برگرد قبر مبارک
مخدوم زادہ طواف میکردند بعدہ می نشستند و ختم قرآن میکردند خدام حضرت تل سنگ فرش
در سقف آں دوازدہ ستون کہ در پایان مخدوم زادۂ بزرگ است گذاشتہ کنندوری معروف
میداشتند۔

باب نہم مداخلت در سماع

طریقہ در سماع بحالات ہر چہ خدام حضرت بدو راہ گذاشتہ بودند مملی محفوظ مرغوب می آراستند و در ہر
طرفے اندر طاقہا درون صحنک ہای گلین عود بسیار ہمی سوختند و بساطے لطیف می افراشتند
و ہمہ اہل دل و اصحاب تفرج را بعد صرف مایدہ باز میگردانید مگر چند نفرے معدود
بر حکم متاد کہ ایشان در زمرۂ مسترشدان حضرت قطبی در آمدہ و قصد و اختیار طالب حق
و سالک راہ تصوف گشتہ بودند اینہا را در مجالس سماع بداشتندے در مجالس سماع
حضرت قطبی ہمیشہ حضرت قطبی را و ہر دو مخدوم زادگان و خلفا و مسترشدان را از نہ وقت
اجلاس باز تا وقت مراجعت اہل مجلس چہ حکموں آدای تجمیلی و تحرک تواجدے و تکمیلے و
اضطرابے و دوارے و بکائے و انکسارے بودے و ہر خلیفہ و مجازے
و ماذونے بودکیلے و مسترشدی و صاحب حالتے و مقاماتے بودہ است از
تواجد و اضطرابی و دردمندی بکا و انکسار و نیازمندی و بے روائی حال
و امساک مقالی ہر شخصے این ما ہر ہ متوسطان حضار و مبتدیان نظار را وجدے و حالتے
پدید آمدے و سائر نظار را حیرتے و عبرتے ظاہر گشتے ہیچ روزے از ایام سماع

خالی نگذاشتے کہ اصحاب انکار سماع وفقہائے نامدار از ظہور آثار درد مندی وحالت محبت جبین تمنز روستیکبر خویش بر خاک آستانہ دودمان ولایت وخاندان ہدایت حضرت قطب المشائخ نہ سودندے البتہ بسیار آن درین ایام اعراس وسماع از سر اخلاص وصدق معتقد شدہ دساز وخوش عنان گشتہ بشرف ارادت ودست بیعت مشرف شدندے ومحب اہل سماع گشتندے وبہ قواعد تصدیق واعتقاد درست عذر گذشتہا خواستندے دائما در مجلس سماع حضرت قطبی مزامیر نبودے کہ سجدے کہ در روزے گشت کار خیر خدمت خلف المشائخ حاجی الحرمین الشریفین سید یمین الرحمان کہ حضرت قطبی نیز از کمال شفقتی کہ بر مخدوم زادہ سید یمین الرحمان داشتند ومکر متے کہ حضرت قطبی را بر شیخ منہاج الدین بن عبد المعروف بہ قاضی راجہ بود برابر مخدوم زادہ سید یمین الرحمان در خانہ شیخ منہاج الدین میرفتند در اثناء راہ خنیاگران مزامیر نواختن خواستند حضرت قطبی منع کردند وفرمودند باید کہ قولے ودستکی باشد معلوم عقلا سے دنیدار باد دران حالت نیز حضرت قطبی مزمار را نزدیک خود در واندا شتند مطربان را جز قولے وچنگی نبودہ است مزمار می آوردند حضرت قطبی را جز آمدندے ودور کنانیدندے زیراچہ در مجلس حضرت سماع حضرت رشد المشائخ مخدوم نصیر الملۃ والدین نیز مزامیر نبودے ومعتاد شنیدن سماع حضرت رشد المشائخ چنین بودہ است کہ حضرت شیخ بر قول وشعر عربی وغزل وابیات عربی وغزل وابیات فارسی سماع می شنیدند گاہ از کلام ہندی گشتی ہم بود فاما انشنہ بسیار شنیدندے والبتہ بسے وارادات غیب تحمل کردندے بعد غلبہ کہ از حد تحمل برگذشتے تواجد واضطراب روے نمودے

کرات حضرت قطبی فرمودند بندگی خواجه یک کرت بر سر دو مندهی هم سماع شنیدندی و آن آخرین سماع بود انیست -

بیت

بجلی رت بہا ہی کے ہکے یار چار   دہول برانا لوکرہ اہ کہر چلی نار

فی الجملہ ہمیشہ حضرت قطبی را حالات تکملات و عاشقانہ و دردمندانہ بودہ است بعد نگاہ داشت و ارادتی چند چیزی نبردندی دوست و با موضوع با معنی مرتب جنبانیدہ فراہم آوردہ مراقب ماندندی البتہ سماع نزدیک حضرت قطبی محبوب چیزی بودہ است و میفرمودند مرا کہ این رہ کشاد از بسیاری تلاوت کلام اللہ و از شنیدن سماع حضرت قطب المشایخ میفرمودند من از حضرت رسول اللہ پرسیدم در کتب منقول است کہ حضرت رسول اللہ چند کرت سماع شنیدند این سخن راست است حضرت رسول اللہ فرمودند آری راست است بعدہ گذرانیدم کہ من سماع بشنوم فرمودند بشنو

فی الجملہ حضرت قطبی میفرمودند پدر مرا نیز ذوق سماع بود روزی در دہلی سماع بود مولہان جمع شدہ زیر پاہای خویش ادویہ مالیدہ بر آتش می رقصیدند ما باک سخن بینی پدر مرا وجد گرفت دار ذوق غلبہ نمود بہ نمطی کہ زمام تحمل از دست طاقت شد پدر من نیز با آتش در رفت و بسیار سماع شنید و مضطرب گشت مولہان میان خویش متامل شدند و گفتند چہ باشد کہ ما بارے بہ تدبیرے و حکمتے بالای آتش خنبیم این کہ بغیر تدبیر ہم بقوت حال خود در آتش در آمدہ و بالای آتش تا دیرے سماع کردہ ذوق راندہ است بہ بینیم تا شاید کہ پاہای این مرد را آلودگی جراحت آتش رسیدہ باشد چون نیکو تفحص کردند ہیچ جا مجروح نیافتند ہمہ بہ تعظیم و تکریم پیش آمدند

این نیز میفرمودند گاہے پدر من در مسجدے نماز میگذارد دو نفر صوفی و فقیہ در اباحت
سماع مجادلہ و مباحثہ میکردند چون پدر من از نماز فارغ شد فرمود شما چرا
جدل بر خود منبسط گردانید پدر من کہ در نماز بودم آن قدر کلماتے کہ از تقریر شما ہر دو شنیدم
یک یک مرا یاد است پس سخنہائے ایشان شرح در تقریر آوردہ فرمود چونکہ من
در سماع در می آیم اگر تمام جہان پر از دہل و طبل شود مرا ازان حال خبر نباشد و بدان
ملتفت شدن نتوانم القصہ در خانقاہ حضرت قطبی کہ سماع شدے
در مجالس سماع ہر دو مخدوم زادگان می نشستند و حضرت قطبی در آن حجرہ بودندے چون واردات
غیب غلبہ نمودے حضرت قطبی بیرون آمدہ سماع شنیدندے و باز خود را گرد آوردہ
باز ما در گرفتن مخدوم زادہ سید احمد برادر زادہ حضرت قطبی در آمدے و بر آداب
و تواضع تمام حضرت قطبی را از سماع باز آوردہ اندرون حجرہ بردندے جز بندگی میان
سید احمد ہیچکس نتوانستے کہ حضرت قطبی را از سماع باز داشتے اگر
حضرت قطبی را ازین بابت خویش نیامدے اما سید احمد بسبب
ضعف پیری و غلبہ حال حضرت قطبی ضرورۃً باز داشتندے تا مبادا کہ دقت و
حال از حد نگاہ داشت برگذرد و چہ پیش آید زیرا چہ بسیار را از متقدمان اصحاب
ذوق و احوال در حالہ سماع در وقت مشاہدہ بذل روح پیش آمدہ است چنانچہ
افضل المشائخ برہان چشتیان مخدوم شیخ قطب الدین بختیار را بخت یار
شد در این بیت در حالہ سماع بذل روح میسر آید۔

بیت

کشتگان خنجر تسلیم را — ہر زمان از غیب جانے دیگر است

زہے دل خدا شناس وزہے تن خدا پرست وزہے نفس خدا ترس وزہے روح خدا بین وزہے عطا و نواخت باری عز اسمہ فی الجملہ چون ہر دو مخدوم زادگان دا قرباے حضرت قطبی و یاران کبار ستر شدان دیندار و صوفیان سالک دا صل در مجلس سماع می نشستند سے بسبب اداب مجلس سماع نگاہ داشتند و خوش سماع بودے اوصاف حسن مجلس و اداب سماع و واردات غیب و غلبہ وقت حال و عصمت و واردات آن مجلس و حالات پاکان و پاکزادان و ہمکدان و پیر دان الیشان درین مختصر نمی گنجد۔ القصہ چون در ایام آخر کہ حضرت قدوۃ المشائخ مخدوم زادہ رہ برہ رحلت فرمودند حضرت خواجہ نور اللہ مرقدہ از غلبہ جذبات خود را از صحبت خلق و مجالس باز داشتند و بوستانہا و گلزارہا و صحراہا بگر یدند در شب و روز تا آخر از صبح دیگر از غلبہ جذبات جز لبکاے و شورے و جز نعرہ و سوزے را روزے نبودہ است بوسیلۂ این اجرا حضرت قطبی نیز مجالس سماع را ترک دادہ بودند دران ایام بندگی معز المشائخ میان ید اللہ سلمہ اللہ تعالے بہ بلوغت رسیدند و در ارشاد حضرت قطبی در آوردند و روے چہار تصوف معز المشائخ را عیان آمد حضرت قطبی مخدوم زادہ بندگی میان ید اللہ را بجاے خود چنانچہ ہر دو مخدوم زادگان را نشاندہ بودند ہمچنان بنشاندند در خانقاہ تشریف باز مجالس سماع از تازہ۔ القصہ حضرت قطبی را معتاد رفتن در خانہ کسے برائے عرسے و ضیافتے نبودہ است ولیکن میان اکابران شہر در خانہ سید محمد حمزہ حسینی و میان مریدان خود در خانہ معشوق ثانی خواجہ احمد عزیز دو بار و در خانہ شیخ منہاج الدین عرف قاضی راجا دو بار و در خانہ شیخ زادہ شہاب الدین و در خانہ شیخ مبارک

امیر امیران فاروقی و در خانه شیخ زاده ظهیر الدین یکان بار رفته بودند فی الجمله میگویند که
در خانهٔ مولانا ظهیر الدین معلم پسران سلطان فیروز هم رفته بود ۔

باب دهم مداومت بود ظاهران

عارف حق التعلیقت

ظاهر آخرین ایام حضرت قطبی در ایام قریب صد سال و بعد صد سال عمر خویش از
جملہ وظایف اوقات ایام اوایل خود هیچ وظیفه را فوت شدن و انمی گذاشتند بعد
اتمام تمام وظیفه فجر که در اوراد و عطاسے حضرت شیخ مسطور بوده است
و غیر آنچه حضرت شیخ بر سبیل ارشاد فرمایش کرده بودند اشراق می گذاردند و متصل آن
یک چهار گانه چاشت هم ادا میکردند آنگاه از جا سوئے نماز برخواسته در مقر سجاده
شیخ حیثیت اجلاس میفرمودند خدام حضرت بادام و انگور و کشمش پیش حضرت
قطبی می آوردند در آخرین ایام حضرت قطبی بمدت چهارده سال قاضی نور الملة والدین را
نیابت خدمت حضرت قطبی بود این بادام و انگور و برگ سرداری و آتش کندوری
بحواله قاضی نور الدین مذکور بوده است فی الجمله بادام انگور و کشمش که قاضی نور الدین پیش
حضرت قطبی می آوردند حضرت قدرے ازان تناول کردندے و اکثر برائے
مخدوم زادگان خود میگذاشتند و آخرین ایام که حضرت قطبی را ضعف بدن پدید آمد
و ایستاده شدن نمیتوانستند و تاآن هم ریاضت سابق نمی گذاشتند
تقاليل اکل و شرب هم بر معتاد مجاهده سابق بود است در حلقه بعد اشراق سه
سیپاره فرمایش تلاوت حضرت شیخ نصیر الملة والدین میخواندند چون درین هنگام

آخرین طاقت نظر رفت نشسته استماع کردندے و مولانا امام ہمام بہاء الملة والدین امام
وتالی تلاوت حضرت قطبی پیش مخدوم میخواندندے پس حضرت قطبی قدرے
بالاے بستر تکیه زده بودندے اندران وقت قاضی بہاء الدین را میفرمودندے
قاضی آن روندانی که من برائے خواب ملطیده ام و نه گوئی که پیر من خواب میکند
من هم بروم خواب کنم بدانکه من سن کبیر شده ام می ملطم و بیداری باشم چشمہای
بندم تا از روی حکمت برودت جسمہا برود بعده برخاسته نقیبه
چاشت ادا میکردند بعد ازان مجلس می شد آیندگان و اہل سبق که می آمدند در
سقف بیرون خانقاه می نشستند قاضی سراج الدین خادم پیش در خانقاه
آمده ایستاده شده می گفتند یاران بسم الله همه یکبارگی اندرون
رفته پیش نیم چبوتره بصحن خانقاه ایستاده شده بیک بارگی خدمت کرده
پیش می رفتند بر یکی در محل متعین و لایق حال خویش می نشستے حضرت قطبی چند
سخن وعظ میفرمودند پس بخدام حضرت اشارت می دادند تا همه آیندگان را
چیزے بیارند بدهند بعد تقسیم تبرک که خدام حضرت بر همه راستادی
و یک جنس میدادندے آنگاه حضرت قطبی فاتحه برائے خیریت کارها
برآمدن حاجات حضار مجلس می طلبیدند همین که دست به روئے مبارک
به اختتام خواندن فاتحه فرو می آوردند همه برخاسته و کله بر زمین آورده باز میگشتند و اہل
سبق در مجلس خاص نشسته سبق می خواندندے علوم تفسیر و احادیث و فقه و اصول
کلام و معانی بیان و تصوف بیان می شد جانب راست حضرت قطبی مخدوم
زاده میان سید احمد و مخدوم زاده میان ابن الرسول المعروف به میان منجه بعده دیگران

می نشستند و جانب چپاره حضرت قطب المشایخ خدمت قاضی راجا و شیخ زاده
شهاب الدین بن شیخ سلیمان و خدمت خواجه آحمد بعده دیگران می نشستندی
مخبران صادق چنین فرمایند که سید السادات سید محمد حمزه حسینی بالا دست
مخدوم زاده بندگی میان سید آحمد می نشاندند هیچکس را مجال آن نبوده است که
تصنیف خود پیش حضرت قطبی بگذارند سید محمد حمزه که شرح عوارف نبشته
بود پیش حضرت قطبی بگذرانید و هیچکس را مجال مباحثه و مجادله با حضرت قطبی نبود البته
بندگی میان سید آحمد برادر زادهٔ بزرگ حضرت قطبی را اگر سخن حضرت
قطبی فی الحال مفهوم نگشتی و یا سخنهائے کتاب ورک لشدی یک دو کرت
پیچیده با سخن آن از حضرت قطبی درخواستندی حضرت قطبی از شفقت
مکرمانه هیچ تکدر و تغیر نمی کردند اما مقربان حضرت را قدری عجوبه و دشوار نمودی
زیرا چه هیچکس در رسوم ظاهر و بیان سلوک در مجلس حضرت مخدوم نطق نمی زدی
القصه در وقت استوائے آفتاب قیلوله فرمودندی هیچ روزی
قیلوله را فوت نمی کردند و میفرمودند بندگی خواجه میفرمودند هر صوفی که در روز قیلوله نکند
گوئی تو وقت شب بیداری او تمام شب اندر خواب است اگرچه بیدار باشد
و بعد قیلوله وضو می ساختند وقتی زوال بگذاردند قاضی سراج الدین خادم
کذلک هیچ اول وقت پیش دروازه خانقاه الیستاده بلند گفتندی
یاران بسم الله همه اندرون رفته پیش سجادهٔ شیخ خیت رولیشها داشته
در مجلس نشستند حضرت قطبی مواعظ میفرمودند در حالت لتقریر موعظت
البته که بیان تفسیر و احادیث و فقه و اصول و معارف و فضل بود

مگر حضار مجلس در بحر تحیر افتادندے و از احساس و اطلاع رموزات و استغفادات و عبارات
و فصاحت کلام حضرت قطبی بعد آنکہ باز گشتہ بہ مرجع و ماوائے خویش رفتندے
تا چند ایام در تحسین ہا بقرار ماندندے و میان خویش الفاظ و عبارات حضرت قطبی
را چند کرات مکرر داشتندے القصہ در روز جمعہ کہ حضرت قطبی درین ایام برائے
نماز جمعہ اندر مسجد جامع رفتندے در مسجد دو صف می افراشتند بر صف
اول کبران حضرت قطبی می نشستند مخدوم زادہ بزرگ حضرت خواجہ نور اللہ مرقدہ و مخدوم
زادہ سید آحمد و مخدوم زادہ سید ابن الرسول المعروف بہ میان منجہ زادہ سید رسول
و مخدوم زادہ سید فیض رسول بعدہ سید عبد الحلیم بعدہ سید فضل اللہ می نشستند
و در صف دویم کہ عقب صف اول بودے سید السادات منبع السعادات
سید ابو المعالی و مخدوم زادہ بندگی میان عبد اللہ و خدمت بہاؤ الدین امام و
خدمت قاضی سراج الدین خادم بعدہ سید تاج الدین بعدہ شیخ حمید اودہنی بعدہ مولانا
قطب صدر موذن خانقاہ بعدہ مردمان دیگر از اہل خانقاہ و خانوادہ می نشستند چون
طبقہ اول بگذشت طبقۂ نبیرگان و نبسگان آمد بجائے پسران حضرت
قطبی الیشان می نشستند چون حضرت قطبی از مسجد جامع درون حصار بالسبب
تنفر از سلطان فیروز ترک دادند و ہمان سبب بود کہ حضرت قطبی از احبا با داشتغال
فرمودہ جانب دہلی روان شدند تا مدتے کہ سلطان بور رفتہ بودند کہ سلطان
بہ منین باز گردانید حضرت قطبی برائے نماز جمعہ مسجد محلہ بیرون حصار اختیار کردند۔
القصہ چون حضرت قطبی بر حکم معتاد باز گشت از مسجد در خانقاہ می نشستند
مواعظ و نصایح می نمودند و آداب ارشاد و استرشاد می نمودند و بعضے طلاب حق را با حساس

صدق و اخلاص و توکل و تبتل و تزکیه نفس و تصفیه دل ایشان که به کشف باطن
خود مکشوف می گردانیدند ابواب رشد و مکرمت مبسوط می کردند و ترحم و تکرم مفوض می داشتند
بواسطه این معانی طلاب حق اهل باطن را ترقیات حاصل می شد و روی جهان
نصیب تصوف را مشاهده می یافتند هیچ وقتی حضرت قطبی مجلس را به تکلف
نمی آراستند و معتاد و خیال بود که پیش غیر اهل تصوف سلوک بیان نمی کردند
و میفرمودند بندگی خواجه را نیز این معتاد بودی که بحضور غیر اهل التصوف بیان نمی کردندی
مگر پیش علما بحث بزدوی و هدایه و کشاف میفرمودند و بندگی خواجه را علم خلافی نیکو ضبط بود درین
علم بحثهای مستحسن میکردند چون دانشمندان و فقیهان باز میگشتند بندگی خواجه را تحسین
و آفرین کنان گشتندی و میگفتندی که شیخ دانشمند است فی الجمله همیشه
در مجالس و خلوت حضرت قطبی اعتبار وقار بودی هر چه وافر تر بودی
مقربان حضرت را پیش حضرت قطبی تکلم بی معنی و کلمات ناشنیده نبوده است
هیچ کسی سخن بلند و یاوه و لطیفه های مزاح پیش حضرت قطبی گفتن نتوانستی
و هر اهل دولتی که پیش حضرت قطبی آمدی بر وی همین نصیحت بودی که باید که
از خطاهای زیر دستان بگذری و رعایت فقرا و مساکین کنی و بر ان کسانیکه
امر کردی نیکو عدل و انصاف ورزی و در دستگاه خود احسان و مروت
را معمول داری جمله حضرت قطب المشایخ را همیشه معاملات ظاهر یکرنگ
و یک سنگ بوده است یعنی قدم صدق و اخلاص با استحکام بود و همیشه
از خطاهای نزدیکان و موالی و خدام خویش میگذشتند و عفو میفرمودندی
و هر عهده که بکسی تفویض فرمودندی هیچ گردی را از آن عهده معزول

نمی گردانیدندے اگر در امور شستن و تعطیل و تقصیر و تنقیص بودے و از خدام حضرت

ہیچ وقتے ابواب جبیات و فصول معارف و تفصیل باقیات بازنجستند۔

القصہ باز ایم بر کیفیات استعمال آخرین ایام ہمین کہ ماہ رجب قریب

آمدے حضرت قطبی بغایت منشرح می شدند میان ہر دو نفر یعنی خدمت

قاضی بہاؤ الدین امام و خدمت قاضی سراج الدین خادم کہ ہر کہ پیش سجادۂ شریف

حضرت قطبی خاطر بودے او را میفرمودند ملان ماہ رجب می آید این ماہ فضیلت

است برائے عبادات حق در جملہ چون وقت عصر در می آید وضو تجدید ساختہ عصر

میگذاردند و ظایف قدیم الایام بجای آوردند و دعائے استفتاح می خواندند در آخرین ایام

چونکہ خود نتوانستند بندگی میان یداللہ ہر روز بے ناغہ بعد عصر دعائے استفتاح

پیش حضرت قطبی می خواندند و حضرت قطبی استماع می فرمودند و بعد اتمام دعائے

مذکور حضرت قطبی بندگی یداللہ را در کنار می گرفتند مقربان اہل باطن گویند

در حالت کنار حضرت قطبی بندگی میان یداللہ را از عون دل مطہر خود تا جائے مفوض

داشتہ باشند فی الجملہ معتاد چنین بود کہ بعد عصر ہیچ آیندہ را نمی طلبیدندے

و مجلس نمیدید اگر کسے از اجنبیان کہ معتاد اوقات حضرت قطبی و برا معلوم بودے

و برا ملاقات تجاہل نمودے و یا کسے از اکابر و علما بودے کہ او را بسبب حوادث

روزگار ملاقات لابدی می شدے بضرورت می طلبیدند و تعجیل بازمی

گردانیدندے و برائے نماز مغرب وضو بہ تجدید میکردندے و بعد عشاء

کند و رہی بمصرف میرسید و در وقت صرف مایدہ بدانچہ حضرت قطبی اختراعے

ہدایت کردہ بودند خدام حضرت ہم بران معتاد کند و رہی می افراشتند و

نان ہائے تنوری و صحنک ہائے گوشت و کاسہ ہائے برنجی آش پیش ہر شخصے علیحدہ منقسم می داشتند در آخرین ایام بندگی میان عبد اللہ و یا خدمت قاضی سراج الدین کہ سران خدام حضرت و خانقاہ بودند در پایان کندوری تسمیہ میفرمودند یعنی بسم اللہ میگفتند و پس حضرت مخدوم در تناول شروع می کردند و در مجلس طعام ہر یکے را در خور آنکس مقامے و محلے معین بودے چنانچہ ترتیب اجلاس اقربا و یاران حضرت قطبی در ضمن کیفیت سبق فرمودند حضرت مخدوم کہ در صدر مسطور است ہمان ترتیب در وقت صرف کندوری ہم بودے و ہمہ مخدوم زادگان از بیرگان و بستگان حضرت قطبی می نشستندے یعنی در درون دائرہ مجلس می نشستند و حضرت قطبی در مجلس طعام ہر یکے را بدست مبارک خود بسری و صحنک طعام و میوہ و جز آن عطامی فرمودند و با آیندگان بشاشتے و مکرمتی و بازپرسی و ترحیبی مستحسن مرعی میداشتند و میفرمودند ہرگاہ کہ بر مائدۂ من حاضر میشود منت او بر من است این کہ مردم قدم رنجہ کند و کارہای خویش گذاشتہ درین وقت حاضر شود و تا دیرے بماند و انتظار کشد نہ اندک مروتے است کہ با من میکند آنکہ میان درویشان رسم است کہ بعد فراغ از مائدہ برائے ہر آیندہ حاضر شدہ رو پیشی پیش می آرند ہمین معنی است کہ دیرابہ نوعے خوش میگردانند تا کہ بعضے حق گذاران این رو پیش را مزد دندان می نامند ہر وقتے کہ بعد ہر ادائے فریضہ کہ اہل جماعت بعد از فراغ نماز سر بر زمین آوردہ از صفۂ و صحن خانقاہ باز میگشتند من اولہم حضرت قطب المشائخ بہ علیک السلام سر مبارک فرو می آوردندے چنان

سبقت نمودندی گوهی که من اولهم حضرت قطبی را ایشان سلام کردندی
بعده سر بر زمین آوردن جماعتیان لعلیک السلام و مخدوم به دو دستی میفرمودند
در عهد دولت شیخوخیت بندگی خواجه چون کسند و ری ابیش می آوردند
نان ها متصل می افزایند در بخشش هر کسی فرق نبودی و این معتاد و سابق در
اعصار مشایخ ما نیز بوده است اما من مخصوص تقسیم هر شخصی جداگانه بیش
هر کسی نهادن پیدا کردم یگان با دگمان جوڑی نان تنوری و یگان محک گوشت
و یگان کاسه برنج در آش و همچنین حلوا و شیرینی و میوه هر چیزی که در ان وقت
در مایده موجود باشد بیش هر یکی از حضار مجلس طعام داشتن من بنا نهادم
تا این غایت که قریب هفتاد سال بر آمده آند هر چند یکه گردم نیکو محسوس شده
است همچنان مقرر داشتم - معلوم رای فقهای اتقیا باد اگرچه سلطان الحلیم
الکریم فیروز شاه بهمنی انار الله برهانه که حضرت اقطبی در عهد دولت آن شاه غازیان
برهان المجاهدان شهنشاه صف شکستان سلطان مبارز درین دیار آمده بودند
سلطان فیروز چند من قریات و زکوات باغات و زمین وجه انعامات
و ادرارات برای فرزندان و اقربا و ملازمان و صوفیان خانقاه و اهل وسیلت
حضرت قطبی و اهل سایل خادمگان حضرت قطبی مبذول داشته بود همه را براه
کرده بودند که نخواهم کسی از فرزندان و یاران من از وجوه این قریات و زمین
در روزمره و مشاهره و انعامات و ادرارات خویش بیش من چیزی
بیارد اگر کسی از کسان و متعلقان فرزندان و یاران به نادانستگی این معنی از
وجوه مذکوره روغنی یا سرکه و چیزی بیش حضرت قطبی آوردی

حضرت قطبی ناخوش شدندے ومانع وزراے آمدندے وآن اصناف واشیاء
بازگردانیدندے در ایام شهور سنه اربع وثمانمائه که حضرت قطبی در شهر دارالبرکه
احمداباد آمدند و متوطن شدند سلطان فیروز دو دیه براے خرج خانقاه حضرت
قطبی بوجه ردلیش آورد یکے موضع شیلتے و دوم موضع انبو اعمال قریات حوالی دارالبرکه
احمداباد و هر دو دیه را فرمان اعلی نبشته مرتب کنانیده فرستاد حضرت
قطبی قبول نکردند و فرمودند شیخ قدس الله سره العزیز هیچ وجه قبول نکردند من هم نکنم
اخراجات خانه حضرت قطبی و براے مطبخ دعرالیس و تصدق و جمعگی فقرا و لباس
و خرچ شبانه دران هم از فتوح غیب بودے و در اکل چنین معتاد بود اکثر خدام حضرت
گوشت گوسپند در مطبخ بیش میداشتند حضرت قطبی با اندکے آبی بی قدرے
ازان گوشت تر و شوربا تناول میکردند هیچ گاهے یک سیری یا یک نان تنوری ربع
سیر را بودے و گاه از گاہے گوشت ماکیان که از اصحاب مطبخ خانقاه بعد
اهتمام محافظت و حدود نگاه داشت ترکیب می پختند و پیش می آوردند اندکے
ازان تناول میکردند و گوشت کبوتر هرگز نمی خوردند زیراچه در ملک کبوتر شک و شبهه
است حضرت قطبی در خانه هیچ منود طعام نخوردند پیش هیچ مخلوق براے چیزے
خدمت نکردند پیش کسے بتوقع زالیستادند و طمع نکردند کرین هر سه چیز حضرت
قطبی را میسر شد و آب نیز اندکے می آشامیدند از یک کوزه آب که خورد
ترین بود چیزے بمضمضه بیرون انداختند قدرے ازان می آشامیدندے
اگر کوزه بزرگ بودے بسیار آب مضمضه کرده اندکے ازان بکار بردندے
اگرچه در اکل و شرب درین هنگام قریب صد سال و در اسے صد سال اشتها کمال

داشتند وحرارت وجود مبارک همچو گرمی جوانان بوده است اما مجاهده در ریاضت
قدیم الایام مقرر داشتند قلت اکل وشرب وقلت مقال وخواب به افراط بوده
است البته میان میوه ها خربزه لوک را اندک برغبت خوردندے دران وقت
مردمان را ظن بودے تا بدین رغبت چه قدر خواهند خورد اما هیچ گاهے نیم خربزه
یا ربعے ازان نمی خوردند از یک خربزه که خدام حضرت نه پاره یه کالی بریدندے
حضرت قطبی یکے یا دوی ازان برمیداشتندے همان قدر تناول
کردندے هرگز تناول وشرب ولباس وتردد وتکلم واحباس به تکلف نداشتند
بیش ازان چهار بیڑهٔ برگ در رمضان بخوردندے درین ایام آخرین مدت دو یا سه
سال یا چهار سال در ماه رمضان بکلی برگ را ترک داده بودند میفرمودند بندگی خواجه
در ماه رمضان برگ نمی خوردند من هم نخوردم و می فرمودند آنکه میان مردمان رسمیست
در وقت برگ خوردن سپیاری در دهن می اندازند بعضے برسم نخودخواران
دهریان به کف دست در دهن می اندازند و بعضے بحساب خود بحسن بزرگی
به پنج انگشتان دست سپیاری در کف دست سپیاری گرفته و
سر در عقب برده در دهن بالاے سوے آسمان برآورده می خوردند هر دو نوع عمل را کر
مذموم می نماید بندگی خواجه همین نمی کردند و سپیاری را در کف دست چپ
میداشتند و هر باریک یک کاله سپیاری به انگشت دست راست
گرفته در دهن مبارک بطریقے می انداختند که فی الجمله هر کس مطلع شدن نتوانستے
و بعد هر یک کاله سپیاری یکان بیڑی برگ بکار بردندے و گاهے در قدرے
برگ یک کالها سپیاری پیچیده در دهن مبارک انداختندے

حضرت قطبی همچنین می کردند و همیشه در ماه صیام متشرع بودندی سفر مودند در عهد بندگی
خواجه در ماه رمضان بوقت سحر اهل خانقاه بیدار می شدند شوری می خواست
هر دو طرف خدام می دویدند که بندگی خواجه سحری طلبیدند چون صحنک
کمچه ها را در پیش بندگی خواجه می آوردند بندگی خواجه قدری ازان بر داشته
تناول کردندی سر خواجه جائیکه بندگی خواجه دست انداخته لقمه را بر می داشتند
اگر انجا تنکه نقره را بدارند با بقیه طعام برابر آید - فی الجمله میان عطریات بر زباد اکرام
داشتند و در استعمال نمی آوردند اما گلاب و عنبر عالیه و جوه دکسند ایج را معرف
می داشتند و وقتی سفر مودند نبیره بندگی شیخ فرید الدین یعنی شیخ علاء الدین
از رحمتی رشته یا غسل کرد بجای آب چند هزار قمقمه گلاب بر یختند ناگاه
از راه نادان بامر شیخ علاء الدین گلاب غسل بر دن ترا دید خلقی آوند ها پر کردند
و به خانه های خویش بردند این چه اسراف بود فرمودند شیخ زاده علاء الدین بسیار دستگاه
داشت دویست اسپان طویله بخرید هر اسپی هر قیمتی که تجاران گفتند قبول
کرد طویله دویست اسپان را پیش از ادای قیمت با بندگاد سائلان و ناخوانندگان
منبذول گردانید چون شیخ زاده سوار شدی صد چند نفر بند شمشیر های
زرین بسته بر اسپان تازی و ترکی بیش بهای در سواری شیخ زاده بر رکاب
شیخ زاده رفتندی اندر آنکه شیخ زاده ازین جهان رحلت فرمودند
نه لک تنکه قرض داشت و شیخ زاده را از وطاعات بزرگ چهارگان پنجگان
لک تنکه روایت شمار رسید - فی الجمله اندر بدایت جوانی حضرت قطبی را انقطاع
مباشرت بود و بعد چهل سالگی این کار را اکثر بوده است اما امساک هم بسیار بود

ودر اے ہشتاد سال باز انقطاع کردند میفرمودند ہنوز مرا قوت افتتاح بکر است سالہاست که بقصد و اختیار ازین کار متحرز شده ام ۔

القصه بعد فراغ از نماید می نشستند ہمه را باز گردانیده باز مشغول بعبادت می شدند آنچه وظیفه و اخلاص درود اوایل ایام داشتند می خواندند و سوره یسین و سی و سه آیت بامداد و عشا ہمی خواندند کذلک حبل اسم دہر دو وقت میخواندند دور وقت ضرب نوبت صبا می تہجد میگذاردند پس صلوٰة التحیت ہمی گذاردند و دعای خلافت نیز می خواندند درین ایام آخرین عمر بعد تہجد قدرے غنودنی ہم میفرمودند فاما بعد تہجد و محبت در ہیچ شبے که از شبہا ذکر و مراقبه را ناغه نبودے البته ذکرے دو حلقه را دوست میداشتند ہمیشه بر تلاوت قرآن و ذکر و مراقبه و سماع رغبتے بے نہایت بود معلوم طالبان صادق و عاشقان واثق باد خامه برای تقرب حق جل و علا و افتتاح ابواب مراد معرفت ہمین چہار چیز است که در ارشاد حضرت قطبی طلاب حق یعنی مطالب و مرادات خویش کامیاب گشتند و روی جہان تصوف را مشاہده یافتند ۔

القصه در وقت بیعت طلاب حق و تائبان مطلق حضرت قطبی التماس پیوند می کردند نخست انبہا می آمدند روی نیتے پیش داشته و قدم مبارک بوسیده ایستاده شدند و التماس پیوند کردندے چون حضرت ہر یکے را جدا گانه می طلبیدند خادم چند چہار ترکی و مقراض پیش زانوے مبارک نزدیک مصلا داشتے حضرت قطبی دست بیعت مبسوط می داشتند و دست راست تائب اہل طلب می خواستند تائب دست می افرازید حضرت قطبی دست وی را بالائے

دست خودمی داشتند اما در وقت تجدید بیعت در روز عرفه اضحی و در روز استفتاح
که بسیار مریدان قدیم می آمدند چهارگان پنجگان نفر بلکه اضعاف ازان دست ہائے
خود بر دست مبارک میداشتند عهد میکردند۔ القصه چون آن یک نفر مرید
جدید دست بر دست مبارک حضرت قطبی می داشت حضرت قطبی میفرمودند عهد کردی
با این ضعیف و با خواجهٔ من و با مشایخ طبقات رضوان الله علیهم اجمعین که چشم
نگهداری و زبان نگهداری و بر جادهٔ شرع باشی همچنین قبول کردی انگاه مرید جدید
چنانچه خدام حضرت آداب بیعت آموخته بودندے اقرار کردے که آرے قبول کردم
حضرت قطبی میفرمودند الحمد لله سپس تکبیر گویان چندگان موہائے سر آن تایب از جانب
راست و چپ ئے بناگوشش بمقراض می بریدند و تکبیر گویان چهار ترکه بر سر آن نیکبخت
می داشتند و اگر در اثنائے آن قدرے وقت گرفتے و یک تکبیر قریب به اتمام
رسیدے انگاه باز چند کرت تکبیر را تکرار می فرمودندے و طاقیه بر سرش
می داشتندے انگاه تکبیر مرتب کردندے در حاله طاقیه پوشانیدن خادم از
از سر آن سعید یک یا دستار را برداشتے بمجرد پوشانیدن طاقیه از سرش
برداشته قدرے بدست خود گرفته و دستش در گرفته از جائے بیعت
برون بردے و ترتیب و آداب گذاردن شکرانه و آوردن رویش و
استاده ماندن پیش حضرت قطبی بیاموختے همچنان تایب اہل بیعت بعد گذاردن
شکرانه دستار یا یک عمامه بسته و رویش بسته و برابر خادم پیش حضرت قطبی
آمده آن رویش پیش داشته قدمبوس حاصل کرده ایستاده ماندندے
بعده حضرت قطبی میفرمودند باید که پنج وقت نماز به جماعت مگذاری و نماز جمعه و غسل

جمعه مگر بعذر شرعی و آن حیثیت مرضے در تن شد یا جاے باشی که آنجا
نماز نباشد سپس آن سه دوگانهاے اوابین بعد مغرب میفرمودند که سه دوگانه
نماز نفل بگذاری بعد فاتحه سه گان بار اخلاص بخوانی و اگر سستے قدمی کسے احساس
میکردند همین اختصار می گردانیدند و اگر او را عابد محسوس می کردند و می یافتند
می فرمودند یک دوگانه حفظ الایمان هم گذاری بعد مغرب در هر رکعتے بعد فاتحه سوره
اخلاص هفت گانه و معوذتین یگان بار اگر مستعد تر کشف میکردند هم در اول مجلس
دوگانه دیگر که بعد عشا آمده است میفرمودند که بعد عشا یک دوگانه بگذاری در رکعتے
بعد فاتحه سوره اخلاص ده گان بار بخوانی و بعد سلام هفتاد بار یا وهاب
بگوئی سپس میفرمودند اگر چیزے ازین فرمایش من ترا فراموش شده باشد از
فلان کس که بوسیلت او آمده بنویسی و معمول داری و اگر سعادت ارشاد نصیب
حالش کشوف می یافتند او را میفرمودند مرید طالب را بعد ارادت ملازمت صحبت
شرط کار است آنچنان نیکبخت دو جهانی ملازمت میکردند بسر بردوان دنیا در
خانقاه باباه حاضر شدے و ارشاد حضرت قطبی بهره ها گرفتے و معتاد ارشاد
چنین بود که حضرت قطبی در اوایل ارشاد چندگان دوگانها پیش از خفتن یعنی پیش از خواب
چند صد گان بار اخلاص و درود خواندن میفرمودند و چند دعاها تلقین می کردند
چون برین استقامت یافتے التماس نمودے که بندگی مخدوم بنده را اجازت
دهند تا هیزم بیارد زیرا چه این اشارت است به تلقین ذکر و یا باظهار عرض داشتے که
تلقین ذکر شود و حضرت قطبی رضا دادند که برو هیزم بیار مسترشد رفتے و از
رسته بازار هیزم خریده و بر سر داشته میان جا عام ابنائے سبیل رفتار

عاشقانہ کشیدہ ننگ و نام را بیک گوشہ نہادہ صادقانہ درآمدے
و میان صحن خانقاہ عالی جاہ در پایان صحن ایستادہ شدے پیش از درآمدنش
ہم پیش حضرت قطبی خدام حضرت قطبی خبر کردندے و بعد آن ہم علم دادندے کہ فلان
کس ہیزم آوردہ ایستادہ است میفرمودند در مطبخ خانقاہ ببرد آن طالب مسترشد
ہیزم در مطبخ فرود آوردہ و پیش سجادہ ولایت آمدہ روی خویش داشتے و زمین
بوس اخلاص گاہ حاصل کردے بعد حضرت قطبی قاضی سراج الدین خادم را
می فرمودند فلان برو ترتیب زیارتہا بنویس بدہ و نعلین مبارک بدان طالب
صادق و معتقد لوق عطای فرمودند آن طالب بہزار دل و جان مشتاقانہ و عاشقانہ
آن کفش ہای مبارک را می بستید و بر سر کردہ بیرون می برد از سر جدا نمی کرد و بواسطہ
ہمت طلب و استقلال مجاہدت و کمال اعتقاد آن کفش ہا را بدستار پا بہ یک
سر خود می بست بواسطہ آن جملہ عز و رفعت فانی از خاطرش محبت و ہمگی سر تا پای
کتر کلاہی و سینہ کشی و تباہی از سرش می جست بزبان حال می گفتے ۔

بیت

بود زعقل پیش ازین بار عزور در سرم   پیش در تو خاک شد آن ہمہ کتر کلاہیم

فی الجملہ بعد بستن کفش ہا بر سر خود سبحان دوگانہ شکرانہ میگزارد و باز روی خویش بستہ
پیش حضرت قطبی می رفتے روی خویش پیش داشتہ باز گشتے و بیرون آمدہ
از خدمت قاضی سراج الدین ترتیب زیارتہا نویسانیدہ درخانہ رفتے و زیارتہا
کردے آن نسخہ این است ۔ چون زیارت شیخ نصیر الدین برود وقت
درآمدن ہفت بار کلمہ سبحان اللہ تا آخر بگوید بعد از ان سر بر زمین نہد و خود را

پیش قبر آرد بعد ازان فاتحه یکبار و آیت الکرسی سه بار الهکم التکاثر هفت
هفت بار قل هو الله احد ده بار بعده بنشیند آنچه از قرآن بداند بخواند بعد برخیزد و هفت
بار طواف گرد تربت کند آنگاه سر بزمین نهد و التماس مطلوب که گفته شده
است بکند و بگوید که بنده را بندگی مخدوم میخواهند تلقین ذکری بکنند
توقع از شما آنکه مرا استقامتی باشد و برخورداری بدست آید و اعلی عطایا
این بسیار نصیب من شود در وقت آمدن و بردن آمدن نه متر میدان و منتظر باشد که
خطره که بود وجه بیکرد و کدام کس در آمد و بردن شد آن موزه پیش بندگی مخدوم
به نیت بیارد و زیارت مخدوم شیخ نظام الدین و مخدوم شیخ فرید الدین و شیخ
مخدوم معین الدین و زیارت بی بی فاطمه سام همچنین کنند که گفته شد و بر روح بی بی فاطمه
سام کعوتیی و روغن و حلوات و بیرم و نمک علیحده کرده و بر سر داشته بیارد فی الجمله
در وقت از راه کردن قاضی سراج الدین خادم را که این ترتیب زیارت نامه نویس
بده و عطا فرمودن کفش ها دعای تلقین میکردند از آن نیز قاضی سراج الدین نسخه
نبشته میدادند دعا اینست -

اللهم احینی محیاک و امتنی مماتک و احشرنی یوم القیمة
تحت اقدام کلاب احبائک برحمتک یا ارحم الراحمین و میفرمودند

این دعا را بعد سر قبر فقیه بخوانی و آن طالب بعد زیارتها در خانه خود آمدی بر حکم
فرمان اعلی و آموختگی خدام حضرت بعد ادای ظهر غسل کردی و بعد غسل هیچ
سخن نگفتی و هم خیال متوجه و تسبیح در خانقاه عالی جاه آمدی اما در حالت غسل
گفتی خداوندا ظاهر خود را به آب می شویم تو باطن این بیچاره را به آب کرم بشوی چون

طالبان حق از خانه ها و مقام ها سے خویش در خانقاه می آمدند حضرت قطبی بعد عصر می نشستند خدام حضرت را بطلب ہمہ ملفقان قدیم اشارت می فرمودند ہمہ ملتقیان در مجلس خاص نشستند خدام حضرت ہر یکے را در راستا و چپ اندر محل لائقش می نشانند سپس اہل خانقاه جدید را می طلبیدند ایشان از سہ نفر کم نبودندے و اکثر از سہ کس اضعاف تر بودندے وانہا را پیش حضرت قطبی آوردہ بمواجہ می نشاندند و در زمان چنین بودے کہ مخدوم زادگان صغیر را بیرون از سقف بالائے چبوترہ بنشانیدند تا ایشان از دور نظر فرمایند تا ایشان را نیز درین کار رغبتے باشد و این کار شوند۔ فی الجملہ حضرت قطبی با آداب و دارات شیخوخیت و ولایت می نشستندے گوئی حکیم صادق چلہ ویک نقطۂ اکثر تمامی توجہ پس را از فواید کردگر دے ہم چنان بودے کہ ہمیں کہ حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ را فرمودند ھل ادلك الی الطریق یقربك الی اللہ قال نعم یا رسول اللہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قل لا الہ الا اللہ فقال علی کلما نقول لا الہ الا اللہ فقال رسول اللہ قل کما اقول فعلمہ ضرب الذکر بمجرد تمام کردن این کلمات میفرمودند آن ضرب ذکر این است و ذکر در حلقۂ من نمودند بمجرد بر داشتن سر مبارک حضرت قطبی در دیدۂ مشتاق تعالی خیرہ میشد و بمجرد ضرب کہ حضرت قطبی از تحت سینہ و سر مبارک بر دل میزدند زنجیر نفسانیت کہ آہن صفت سختی بودے با قفل بشریت درگذار آمدے و آمدن یش در افتادے و در حجرۂ دل عاشق صادق بکشادے دران وقت طالب صادق و عاشق واثق خود را از رم دل ہمچون روحانیان لطیف ترکیب محسوس یافتے خدا شاہد است اگر در گفتۂ عمر این طالب صادق آن حضور مرشد کامل و آن ضرب

و آن توجه حق جل و علا و آن نرم دلی آن اشتیاق ذکر و مجلس ذکر اصحاب حالات و مقامات
و آن اُمید مطلوب همه بهمت این طالب صادق میسر آید مگویم که آن سونی چه شود و سر تس
سوسے که در کرتیس پذیر و خداوندا هر طالب صادق را بمطلوب و مقصودش رسان یا رحیم
یا رحمان ۔ القصه بعد ضرب دو حلقه که خود میفرمودند در راستا و چپا خلفاء و
مجازان مسترشدان را بر ترتیب بهتری و کهتری با هر شخصے دیده اول بزرگ ترین
مسترشدان را فرمودندے تو بگو بعده هر که از خود لود سے اورا میفرمودندے
تو بگو همچنین ملتقان مجلس بهمه میگویانند و ملقیان جدید را فرمودندے که هر یکے را بهبند
کرده سان میگوید بعد ذکر گفتن هر همه خود ذکر آورد و بر دو میگفتند و هر همه ملقیان قدیم جدید را
بر موافقت خود ذکر گفتن اشارت میفرمودندے بعد و یرسے هر یکے را از ملقیان جدید
پیش از زانوے خود نشانده حلقه سر گردانیدن بیاموختندے و کسے را بدست
مبارک خود دستش گرفتند تعلیم حلقها میفرمودندے اما هم بدین ترتیب نخست
صاحب حلقه ذکر را سپس طفیلیان و سبوقان را می نمودندے و می فرمودند باید که لفرد
ذکر بر دل زنیم بعد ترتیب مذکور طاقیه و دستار ملبوس بر سر هر یکی از ملقیان جدید بدست
خود می بستند. انگاه خدام حضرت ایشان را از آنجا بیرون نموده بگوشه برده آداب دوگانه
گذارده برابر خود پیش حضرت قطبی می آمدند و در پیش پیش سجاده داشته قدموس
حاصل کرده می ایستادند حضرت قطبی نراه میکردند باید که این سه شب متواتر را
غنیمت شمارند و امشب هر دو ذکر بسیار بگویند و بیدار باشند و باید که هر شبے
این ذکر کم از پانصد بار نباشد ۔
القصه همیشه میفرمودند خواجه خضر علیه السلام با من وعده کرده است

ا

هر کراز مریدان مسترشدان تو این شرایط ذکر و زیارت و آوردن کهچڑی در روغن و غزات و نمک و هیزم بجا آورد اگر او بمقصود نرسد فردای قیامت امثنا و صد قناعت دی دامن من باشد و مخبران صادق چنین فرمایند همیشه بندگی مخدوم مقرر بودند و وقتی شخصی بر من آمد و تلقین ذکر از من درخواست کرد دیرا آنچنان بالاکی عالی همتی ساخته ساخت محسوس سابقین ذکر تلقین نمودم او از پیش من ناخوش برفت چون طالب صادق بود که چند گاه ناخوش ماند خواجه خضر علیه الصلوٰة والسلام با من ملاقات کرد و گفت چرا آن بیچاره را از این کار باز گردانیدی زمانه آخر است چندان تعبد و صلاح و تزکیه و نفس و کمال تقوی و دوام توجه از شخصی هم در بدایت حال چه میخواهی هر کرد دست طلب در دامن ارشاد تو زند البته او را ازین کار محروم بازگردان باید او را این آداب شرایط در میان آری و تلقین ذکر کنی اگر او بمقصود نرسد فردای قیامت جنگ تو در دامن باشد. مخبران چنین گویند که وسط حال ارشاد بعض گویند در بدایت احلاس شیخوخیت حضرت قطبی مواز نه دواز ده سال و بعضی گویند مقدار دو سه سال دست بیعت را مبسوط داشته بودند مقبوض گردانیدند دران ایام نیز خواجه خضر علیه الصلوٰة والسلام این بشارت دادند که زمانه آخر است آنچنان اعتقاد در هر مریدی کم یابی هر کسی را دست بیعت بده بپیوستگان تر ابشارت آمرزش هست.

القصه چون ملقیان حضرت قطبی کسی حال کی بر آمدی در برین شغل مداومت نمودی و در صحبت حضرت قطبی ملازمت بگزیدی و اگر بعد تلقین ذکر چیزی پیش آمدی خود پیش حضرت قطبی میگذرانیدی مزید از آن از وی حکمت این کار بر قواعد ارشاد دیر اعید از کار دیگر میفرمودندی الجمله در اوقات گزرانیدن واقعات و کشوفات و تجلیات

مسترشدان و معانی تحسین میفرمودندے و لقوت باطن معمور و مظهر خویش چه انواع ترقیات

دادندے چون برین نوع مسترشدان خود را ترقی میدادند و ایشان را از زمین

بعد قرب محسوس یافتند براے شروع در سماع اجازت میکردند والبته راه روندگان

بر جاده را براے دریافت این اسرار و استواری قدم در سیر و سلوک و ازدیاد

تحصیل معارف و حقایق و ترغیب درجه راه تصوف بجهت کشف کارے و تفحص هاے

تحقیق سرانجام حال و صحت مقال و غرض ترالیش میکردندے فرمودند هرد مشغول شود

را جواب بیارها همچنین مبتدیان این را مشغول شده جواب فرمایش حضرت قطبی

بحکمت این کار که شیخ مرشد مربی حکیم راهبر را باید و شاید همچنان او را ارشاد میکردند

و تعبیرات میفرمود و ترغیب میدادند آنکس عارف تر و سخت تر گشتے و رودی جهان راه

تصوف را معائنه کردے و بهره این مداه را یافتے فی الجمله بعد آنکه مسترشد را درین کار

کهنه و رسی آمده احساس میکردند بشرف خلعت خلافت و اجازت مشرف میگردانیدند

و ادعیه عرب که دران اسرار است و از کار مراقبات نازک که بیش هر کسے

از اجنبیات نتوان گفت میفرمودند و بر اسرار نازک اطلاع میدادند و دعاے

خلافت تلقین میکردند بخزان صادق چنین در خانواده حضرت قطبی هر که مسترشدان باذون

او باشد و عطاء نیالچه و مصلا و تسبیح و کندوری و نمکدان و در تب جفت جامه لیاکیه

و عصاے مشایخ نیز دادند و جهت پر تفویض خلافت اینست. ایضاً پیرے خامه پیوسته

خود را امامت خویش فرماید اگر مرشد براے نماز یک وقته امامت آن پیر

کند آن مرید خلیفه و مجاز پیر خود باشد القصه باز آیم به کیفیات سیر حضرت قطبی که

حضرت قطب المشایخ همیشه لباس ملالو پوشیدندے چنانکه حضرت مرشد المشایخ

را

نصیر الدین نور الله مرقده می پوشیدند وہمان پیراہن کمبل وتا مرا سے بہترین می پوشیدند
و در ہنگام باران وسرما در درون خانہ ہم بارانی می نشستند و دستار پیچ گداری می بستند
اما در ایام عیدین ونماز جمعہ پیگان اگر کلاہ چندر براد دستار می بستندی واکثر دیرگز
بے بارانیے از خانہ بدر نیامدندے مر ہیچ گہے وہوت وسالونی پوشیدند و در اوقات
خواب از غایت حرارت کہ در وجود مبارک بود دستہ گز از دستار ہمین بستند
واکثر لنگیہ مدفون وطبوس داشتندی وجامہائے فراخ تقطیع فرمودندے
جامہا ودستار کہ اسے مستحسن است بران قد زیبا نیکو می زیبیدے ۔

مصرعہ ۔ زیبائی نہ زیبا تو زیبا ست زیبائی ۔

فی الجملہ جامہائے برنگے ورنگین وجبہ ہرگز خوش نیامدے ۔
و در اوقات کہ حضرت قطبی ناخوش می شدند ورو ئے مبارک درہم کشیدند یکے
از ان آن بودہ است اندر وقتے کہ می شنیدند کسے در عزیزہ چیزے خلاف کارے
کردہ است دوم اندران حالتے کہ می دیدند کسے در مجلس خاص بہ تفاوت وتجاوز از
جماعت تکلم کردے سیوم در ہنگامے کہ خانے یا ملکے یا سوداگرے برائے
ارشاد پیش حضرت قطبی آمدہ التماس ذکر و مراقبہ کردے دران وقت نیز البتہ مکدر
وناخوش تر میشوند و وقتے سلطان الحلیم الکریم فیروز شاہ بہمنی التماس ذکر و مراقبہ کرد
و تعریض مذکرش سطے در میان باشد کہ از برکت ارشاد شیخ میندم روزہ مہلت
موعود شود تا آثار این کار کہ صوفیان را دست میدہد مرا نیز پیدا آید حضرت قطبی باسخ
فرمودند این کار خاصہ فقرا است بآن فقر وریاضت وتقوی بآن عزائم کہ ایشان را
در طلب بتوفیق اللہ ہمت بعضے را استہرہ این کار فی الحال ہم دست دہد وبعضی

را باشد که صرف زندگی عمر سعی درین راه بسر برند چیزی از آن بابت نصیب ایشان شود هم
نشود اما این هم میسر شوند در ارشاد من هیچ کسب و عهده و شغل و کار مانع این راه نیست اگر ایشان
با وجود سلطنت و خانی ملکی و تجارت و کتابت و غیر آن اوراد سی که میسر آید و ذکری و مراقبه و توجه که
تلقین میکنیم و شرایطی و آدابی که می نمائیم بران ملازمت نمایند و صادقانه درین کار درآیند
و بر فرمان کسی من مستقیم باشند البته ازین اسرار و ازین گفتار نصیبه گیرند در اندازهٔ همت
دل و تزکیه نفس و توجه دوام درین راه ترقی یابند من که بیچاره مورخ این تاریخ محمدیم از زبان اکثر
خلفائی مجازان و دستر شدان و صاحب بیان خانوادهٔ حضرت مخدوم استماع دارم
با تجربه کرده ام طرق و طریق را ارشاد حضرت قطبی از آنها است هر که صادقانه مخلصانه
چنگ در دامن ارشاد حضرت قطب المشائخ زد محقق است که لابد آن کس از عون الٰهی
در مکتب علمناه من لدنا علماً تعلیمی یافته و من توفیق الله حقوق این کار شناخته
و عالم باشد گشته است ۔ چهارم دران روزی که اهل دنیا از اصحاب اشتغال
دیوانی خلعت سلاطین پوشیده پیش سجادهٔ ولایت می آمدند معتاد چنین بوده است
اگر خلعت دیوانی در بر کشیده کسی بر در حضرت قطبی آمدی خدام حضرت خلعتش هم از
بر دن می ستانیدند آنگاه پیش حضرت قطبی می بردند نیز آمدی آنکه کسی از حضار مجلس
از نهای حضرت قطبی بحضور گفتی ناخوش شدندی و رومال مبارک در هم کشیدندی
فاما بسبب توقع بعضی آفرین کنان از شعرا و فضلا که البته فی الحال از ایشان احسان
مدح و ثنا صادر می شود بر خواست و توقع انها بر قدر فصاحت و استعارت چیزی
وجه بدیشان مبذول مبذول داشتند و آنگه ایشان را بحسن خلق معذرت
فرمودندی ولیکن اگر آن سخنان توحیدی یا نعتی مرغوب از و بشنیدندی می آوردند

ایشان را دستار ملبوس معطوف می داشتند و آنچه پیش صلاو سجاده شیخوخیت
وجه موجود می بود به ایشان تفویض می فرمودند و هر کسی را که می شنیدند که آن کس
در غیبت حضرت قطبی محامد اخلاق مکارم گفته بود از خوش می شدند و
بر صدق و اخلاص وی تحمیل می کردند اما در حضور بر بی ادبی و چاپلوسی و تملق
حمل می فرمودند نشنیدم در ایامی که کسی خواسته با ملاک دیگری به تغلب
قبض کردی و یا یکی را به رنجانیدی و شدت نمودی مظلوم را به اکرام و اشفاق
در کنف حمایت خود داشته با دلجویی دل نمودگی می فرمودند و در انصاف دهی
سعی می نمودند و بکمال نرم دلی و شفقت تا چند ایام آن تظلم و تعدیس یاد می داشتند و
به تاسف چند کرات بتکرار می گفتند و هر کس از مقربان درگاه خود در تقریری آوردند
که ای فلان دیدی که بر فلان بیچاره فلان کس چنین و چنین تظلم کرد و مظلوم از
آینده غمخوار ایشان می نمودند و بر ظالم بدل و جان ناخوشی می شدند. هفتم در ان سلطنت
که عورتی یا صغیری با مرید شیخی دیگر را کسی پیش سجاده شیخوخیت آورده التماس
ارشاد کردی و تلقین ذکر خواستی و مراقبات را طمع داشتی البته در آن حالی
هم تکدری پیش آمدی و ناخوش شدندی و همیشه منع فرمودند از
ارشاد این سه طایفه مرا اندلستی بحاصل آمده است نیکو تجربه کرده ام از بی
این سه کس آخر الامر ناخوش شدم نیکو دانستم که البته ازین بابت خالی
از خللی نیست.

هشتم اندران لمحظه که قلندران را میدیدند و نام حکایات و اعمال ایشان
می شنیدند ناخوش می شدند و منع می فرمودند ایشان کسانی اند که فرزندان سلطانان

را بدراه می کنند و مردمان را در ضلالت می اندازند وقتی حکایت قلندران افتاد
و فرمودند وقتی قلندری پیش من آمد پرسیدم تو چگونه درین طایفه درآمدی گفت
من از مادر و پدر خویش ناخوش شده برون آمدم مرا این پیران مردان ملاقات شدند
لفر یفتند و بر بودند همیشه پیرگان و نبسگان و خوردگان اقربا را تنبیه میکردند
من نخواهم که کس از کودکان خیلخانه من در مجلس خود قلندری را اندرون دهد و به او متکلم
شود یا حکایت قلندران را گوش نهند میفرمودند شیخ شهاب الدین از
کجا این گفته است که از طایفه قلندران نیز آنچنان کسی خیزد یعنی ولی
واصل و عارف کامل خیزد چرا این باشد که ولی خود را میان این طایفه پوشد و مستور
ماند و لیکن چه نسبت که از جمله این طایفه انچنین کسان آن چنان مردی ولی و عارف کامل
و شیخ مرشد خیزد زیرا چه ایشان بد قومی و بد سلیقه اند در ینها خیریت و دینداری
نباشد مخبران چنین فرمایند وقتی طایفه قلندران پیش در خانقاه حضرت قطبی
آمدند با بانگی و غلغلی بر آوردند حضرت قطبی کشف کردند که میان ایشان شخصی آنچنان کسی
هست پیش خود طلبیدند ایشان بر رسم خود سماعی کردند حضرت قطبی را
اگرچه با این طایفه ملاقات و دست بوس و تکلم خوش نمی آمد و لیکن بسبب آن شخص
ولی که خود را دران جمع پوشیده بود ایشان را پیش طلبیدند و سماع ایشان
تحمل کردند روزی منصور قلندر با دارات قلندران و علم
و نیزه و چوگان و کوسها و گلین و آواز بانگ و غلغله بیهوده بر در خانقاه آمد
پیش حضرت قطبی علم دادند که منصور قلندر آمده است حضرت قطبی تبسم
کردند فرمودند این چه شور است که او پیدا کرده است چون قدری او به انتظار

نشست ضرورت فرمودند اندرون طلبیدش غلام و کوسه‌ها برون داشته اورا پیش
حضرت قطبی بردند بوقت در آمدن اندر مجلس سخنهائی مصطلح خویش در آمد و قدمبوس
کرده پیش حضرت قطبی بنشست و تعریض کرد من فرستاده پیران مردان آمده ام و از اسامی
بعضی متقدمان از مشایخ طبقات برشمرد حضرت قطبی قدری چشمهای
مبارک سوئی دل کردند فی الحال جواب فرمودند خیر ترا هیچ کس نفرستاده است
بنشین پیش قاضی سراج الدین خادم را فرمودند ملا چیزی بیار این را بده چیزی
وجه عطا فرمودند و باز گردانیدند هم دران وقت که کسی از خدام خانقاه و اهل خانه تعریض
میکردند دران محل عمارت یا مرمت باید ناخوش میشدند اما یک کرت
غلامی آمد و پیش حضرت قطبی عرضداشت که در فلان منارهٔ دیوار خانقاه شکسته شده است
مرمت باید والا نه هنگام برشکال است باران اندران خواهد افتاد دران وقت نیز به ناخوشی
فرمودند برو مکن و هیچ بر وقتی که کسی از خدام حدید حساب خانه و خانقاه حضرت قطبی
خواستی گذرانیدن فی الحال ناخوش می شدند و استماع نمی فرمودند مخبران واثق چنین فرمایند
که هیچ وقتی نشنیده اند میفرمودند شیخ منور هانسی که بس بزرگ مردی یکی از
خانقاه بندگی شیخ نظام الدین بود روزی از کنیزک خود حساب خانه می شنید که
سلطان فیروز حسب ضابطهٔ دهلی بر در خانه شیخ منور رسید چون به شیخ علم دادند
شیخ سلطان را اندرون طلبیدند سلطان درون رفت و برابر سلطان
بندگی خواجه نیز بودند شیخ همچنانچه از کنیزک حساب شنید همچنان بر قاعده صدق
و بی پروائی خویش بجا ماند و کنیزک را مانع نیامد سلطان و بندگی
خواجه نیز دران مجلس نشسته می شنیدند که یک دانگ را نمک و یک جیتل را فلان

چیز از انفاس و اصناف درین محل حضرت قطبی میفرمودند در دلیش را چه نسبت که مجاسبه
ملتفت شود بعد قاعده صدق و بے پروائی نگاه داشتن و مقربان حضرت و خلفاء
مسترشدان و اصحاب ملازمت حضرت قطبی میفرمودند و همی فرمایند که مطلوب و مقصود حضرت
قطبی از خود و از جملگی مسترشدان و طالبان حق غیر مرید خود همین بوده است که بر جادهٔ شرع
باشند و مستغرق شغل باطن گردند چنانچه در تصنیفات خود بسیار محل نویسانیده اند که
تزکیهٔ نفس کنید و دوام توجه حاصل آرید یک روز شیخ زاده عالم بر جادهٔ برهان المشایخ
شهاب الملة والدین را ناغه شد بسبب کارے از امور لابدی خانه در مجلس سبق
حاضر شدن ممکن نگشت دوم روز که شیخ زاده پیش حضرت قطبی آمدند و در مجلس
سبق نشستند حضرت قطبی فرمودند الٰی بکر تو کارهاے این و آن چنین کنید و چنین مکنید
مشغول بودی صوفی را چه نسبت که درین چیزها افتند بعد ازین به این چیزهاے
ملتفت گردی و انشراح دل مطهر حضرت قطبی آنگاه بودے که جمله مریدان و
مسترشدان آن حضرت قطبی خواه فرزندان و خواه یاران از پیوستگان مخدوم
کسے کشوفات و تجلیات پیش آمدنی خویش پیش حضرت قطبی گذرانیدندے هر مریدے یا
مسترشدے که جواب و واقعه کشف سری از پیش آمدنیهاے خود می گذرانیدے.
که در آن استماع می فرمودند و بر اندازهٔ حوصلهٔ اش ارشادے و بدلیتے
می فرمودندے فاما وقت گذرانیدن کشف حقیقت و تجلی صفات و ذات باری عزوجل
منشرح می شدند و بران مسترشدان صادق بسیے عواطف و اکرام مفوض میداشتند
رحمة الله علیه و علی آبائه و اجداده و وفات -
وفات حضرت قطبی اندر شانزدهم ماه ذی القعده سنه خمس و عشرین و ثمان مایه بعد

شجرهٔ نسل حضرت قطبی اینست که خواجه صدر الدین ابوالفتح الولی الاکبر الصادق سید
محمد حسینی الملقب به گیسو دراز نور الله مرقده حضرت محمد الحسینی - شجرهٔ
سید محمد اکبر المسمی به شیخ حسین المعروف به میان بره سید محمد اصغر المسمی
به شیخ یوسف المعروف بمیان طهره سید ید الله المسمی به شیخ حبیب الله والمرشد
خداوند رب الارباب هر یک شاخ این شجرهٔ نسل آن اصیل تا ابد ثابت راصدگان شاخهای
اولاد و هر یک شاخ اولاد را هزارگان فروع احفاد روزی کند و بنیاد نیک
پرورده گرداند و به کمال بری رساند و بهر شاخ این شاخها بسی برگ استعداد
علوم دین و شگوفهای مراد یقین و اثمار اختلاف در خور تحسین مفوض دارد و مجموع این
شاخهار ابدیت نگاهبان صفات تحفظ در بوبیت خویش سپارد و عمره آمین آمین -
به روایت صد و پنج سال و به روایتی صد و دو سال و دوازده روز بدان حساب
که تولد در سنه ثلاث و عشرین و سبع مائه بود -

باز آییم بسر آغاز مسطور کیفیات ایام عهد دولت شیخوخیت حضرت مرشد مربی
راهبر معطی امید ارادت خواهید مونس آنس مطلق صالح النفس پاک و مجاهد چالاک متعبد یگانه
متزهد زمانه صاحب اوراد و مناجات بانی وظایف دعوات مقیم مقر توکل متبتل خدا و تسلیم
در رضا اهل قرب ورجا ملقین القای ربانی ملقن اسمای سبحانی مراقب دل مطلع بر حاصل
خلیفه ولی اکبر قطب امجد و اطهر سالک واصل شیخ کامل رهنمای مقامات دینی اعظم المشایخ
خواجه عزیز الله محمد اصغر یوسف حسینی نور الله مرقده و قدس الله روحه عهد دولت خلافت
و شیخوخیت حضرت اعظم المشایخ مرشد الاتقیا صاحب مقامات لیقینین خواجه عزیز الله
محمد اصغر یوسف حسینی نور الله مرقده - میگوید اضعف العباد و احقر الناس عبد العزیز

بن شیر ملک بن محمد واعظی چونکه حضرت خواجه نور اللہ مرقدہ بعد وفات حضرت قطبی اندر دوم روز
بر سجادۂ حضرت قطبی بہ شیخوخیت اجلاس فرمودند دران وقت تاریخ کس دست حضرت
خواجہ بگرفت بندگی میان ید اللہ را گفتند بالو بر سجادۂ مخدوم بنشنید روز شنبہ
ہفدہم ماہ ذالقعدہ سنہ خمس وعشرین وثمانمایہ بود ہمہ فرزندان و اقارب وخلفاء
ویاران حضرت قطبی وحضار مجلس رو بسیشہا سے پیش داشتند وخدام حضرت
قطبی بر معتاد الطاعت والانقیاد ایام حیات حضرت بیشتر آن آفتاب جلاے جہان
آرائے وبدر جمال نور نمائے ہمچون سیارات درخانقاہ عالی ماہ حاضر گشتندو
کمر خدمت درمیان بستند وبحسن آداب ستحسن بخدمت میپیوستند اما حضرت خواجہ
نور اللہ مرقدہ بآن علوم دانشمندی وعرفان حق جل وعلا واطلاع حقایق وکشوفات
راہ تصوف وسیر وسلوک صراط مستقیم کہ راہ چندین انبیا واولیا است وباآن
مجذوب کبریا واسے کونین نبودہ است کہ معلومات امور رشد وہدایت
کہ جز این علم شیخوخیت راست نیاید وبآن افعال واعمال ودعوت بر سنت
جماعت کہ صرف متابعت رسول اللہ است صلی اللہ وآلہ وسلم وباآن قرب
واختصاص فرزندی ومریدی ومسترشدی کہ باحضرت قطب المشایخ داشتند کہ
درین باب مقربان حضرت از فرزندان وخلفاء ویاران حضرت قطبی میفرمودند
وہمین فرمانید کہ بندگی قدوۃ المشایخ مخدوم زادۂ بزرگ عاشق حضرت
مخدوم بودند وحضرت قطبی عاشق حضرت اعظم المشایخ مخدوم زادہ خرد بودہ اند نور اللہ
تعالی مضجعہم تا کہ حضرت خواجہ بر سجادہ ولایت ومقر ہدایت حضرت قطبی می
نشستند از کمال اداب ہمیشہ بہ تفر وتفکر ہمی ماندند۔

القصه در عهد دولت ولایت شیخوخیت و ارشاد رایات هدایت و عظمت آیات
ولایت حضرت خواجه بسبب خلایق بسوی سراسیمهٔ مجلس عالی و بارگاه مقر عالی در
ربوده بودند را ایشان حضرت قطبی به تشریف قدمبوس و تتبع تا شان حضرت خواجه به شرف دست
بیعت حضرت خواجه مشرف شدند و دریافت خاکبوس آستانه با دعای
و منع حضرت خواجه اعظم تر دولتی و وسیع تر نعمتی تصور کردند هر وقتی که مردمان در مجلس
حضرت قطبی خواجه نور الله مرقده حاضر می‌شدند از احساس آثار جلالت و عظمت که بر جبین آفتاب
شعار در رخ ماه دو هفته نمای حضرت خواجه محسوس بیافتند و با خوف و هیبت تمام
همچو باروزه خائف پیش شیر ترسان و چون برگ بید از باد لرزان پیش سجادهٔ شیخوخیت
آمده رو لیش پیش دراسته با باز گشته می‌نشستند تکلم و ارشاد حضرت خواجه بر قواعد اهل سنت
و جماعت و قوانین هدایت مشایخ طبقات رضوان الله علیهم اجمعین بود طرق و طریق حضرت
خواجه نور الله مرقده همه خلفاء کبار و یاران مرید از حضرت قطبی را خوش آمدی و از احساس
بود حضرت خواجه که همین بود ایام عصر حضرت قطبی و همه مریدان او و بدین گزینیان و سروران
از مریدان و معتقدان حضرت قطبی بر بود حضرت خواجه تحسین ها کردندی و میگفتند
خلفی که بخلافت پدر مربی و شیخ مرشد کامل به نشیند چنین خلیفه باید با آن جذبه و قرب
و کشوفات و اطلاع حقایق و معارف که حضرت خواجه داشتند معاملات ظاهر و واردات
ولایت و آداب شیخوخیت را اینک شامل بود با طلاب به غمخواری حسن خلق می‌ورزیدند
و رشد می‌نمودند در ایام شیخوخیت خویش اگرچه هر روزی که مجلس می‌بود
و در هر جمعه که از مسجد جامع مراجعت فرموده در محل سجادهٔ حضرت قطبی می‌نشستند و
در اوقات تجدید بیعت روز استفتاح و عرفه اضحی مردمان می‌آمدند و بسیار التماس

خرقهٔ توبه و وصول دست بیعت یکبار دفعه اکثر مردمان را به حسن خلق و تقریر انکسار پاسخ داده
باز میگردانیدند اما گاه‌گاهی از گاهی که بعضی را بشرف قبول توبه و عطف دست بیعت
و عطای خرقه پیوند مشرف گردانیدندی بدین مقصود داشتن کار هم بسی طلاب مقصود ارادت و
دست بیعت رسیدند و در ایام شیخوخیت خواجه یک کرت حلقهٔ تلقین ذکر رشد قاضی
برهان الدین نایب حاکم شرع خطهٔ پرنینده و مولانا اسمعیل که خلیفه بندگی میان عبدالله
شده بود سیوم نفر حاکم شرع قصبه نیوسه و چهارم مولانا علاء الدین نام داشت
سنه دستانی بود بعد هیچ هم گذارد صوفی را ذکر فرمودند دوم کرت بنده را از مریدان خود
دردن حجره بام بغیر آوردن بیرم و بجا آوردن شرایط دیگر و آداب با حضرت معز
لسان شیخ سر در صوفیان بندگی میان عبدالله سلمه الله تعالی خواست کردند
سهروران روز دیگر فرمالیشها نیز بدو معطوف داشتند همیشه حضرت خواجه را
انقطاع از خلق و بیداری شبها و تنهائی بصحراها و بوستانها خوش آمدی همواره نعره
و بکای آهی و تپاکی بودی مقربان صادق و مخبران واثق چنین فرمایند در این
ایام شیخوخیت مقام تسکین و تمکین بوده است در اوایل ایام اندر شهر دهلی
و چند مدت در شهر اعتناباد و حلات در سندی و ترقیات سیر سلوک
مخدوم زاده خرد دیگر چیزی تحفه تر بودی که زبان هر سالکی واصل و شیخ کامل
طاقت تقریر آن فضایل ندارد و البته در حالهٔ سماع میان خرد قریب آن بودی
که صوفیان متجلی حیران و سرگم شدندی و قوالان بی‌تاب شدندی چون
مرغ نیم بسمل بیار و افتادندی و از جمله حضار مجلس کسانیکه شمه از بوی محبت
قدیم و زمزمه و بهرهٔ تصوف هم نه داشتندی در تواجد و اضطراب و آن شوق

گردانیدندے وہمیشہ حضرت خواجہ نور اللہ مرقدہ از کمال استغراق شغل باطن از اجرا و امور شیخوخیت کارہ بودندے و حکایت دنیاوی پیش حضرت خواجہ ہیچ وزنے نداشتے و بالقطع تسخیر نمودے گفتار و رفتار و لباس و معاملات دست موزۂ علماء اہل حق و اہل دین و ملازمان اہل سلاطین کہ ایشان را از کسب باطن و شغل دل خبر نبودے پیش حضرت خواجہ بہ جبہ و چوبے ارزیدے کہ ذلک شیخی و جاہ جوئی و رسوم و عادات خانقاہ ہا و لنگرہا نیز بدان نسبت بودے اما طلب علم و رغبت بر تصوف نزدیک حضرت خواجہ عظیم ترشئی تصور بودے و طالبان علم و سنیان و صالحان و فقیران و صوفیان را حضرت خواجہ محبوب ترین اشخاص دیگر میداشتندے روزے بر مریدے خود خوش شدند آن وقت تجدید بیعت پیشان اکرام و عواطف مفوض داشتند و چیزے فرمایش ورد وظیفہ مرید تر از اوامر سابق تفویض فرمودند و گفتند این جوان متعبد و صوفی می نماید زیرا چہ حضرت خواجہ ہمت دل برین داشتند تا ہر کس در ہدایت طلب متعبد باشد و بہ نہایت کار صوفی گردد۔ فی الجملہ در ایام شیخوخیت حضرت خواجہ نور اللہ مرقدہ افضل السلاطین شہاب الدین سلطان احمد انار اللہ برہانہ را بسے کرت ملاقات حضرت خواجہ میسر آمد و سلطان با بسے حرمت داشت و تعظیم و تکریم معتقدانہ در آمد و تکلم سلطان با حضرت خواجہ مودبانہ بودے حضرت خواجہ ہم بر قاعدہ محمدی بے ریا مالکی و فراغت از ماسوی حق بودند ولیکن از معتاد حضرت قطب المشائخ کہ با سلطان فیروز داشتند در استقبال رفتن و در وقت مراجعت آن شاہ ولی آمد شاہ مرحوم در صحن خانقاہ رسانیدن غیر آن مزید تر عزت داشت خلیفۃ اللہ نمودند و در وقت حکایت

با سلطان سلطان را به نفط رایات اعلی و خلیفه الله و حضرت خلافت مخاطب داشته حکایت می فرمودند -

القصه در ایام عهد دولت شیخوخیت حضرت خواجه وقتی که حضرت معز المشائخ بندگی میان بدالله سلمه الله تعالی پیش حضرت خواجه می آمدند کم وقتی بودی که حضرت خواجه بندگی میان را از امر اجراء امور شیخوخیت و نشستن بر سجاده خلافت حضرت قطبی بجای حضرت قطبی خالی گذاشتندی همیشه می فرمودند بالوبید در این مقام نشست بباید نشین کار مخدوم زادگان دارد و در اخلاص برهان تا بفراغ خاطر دل بدو داده خوش را باشم بندگی مخدوم زاده سر بخدمت فرو آورده خاموش همی ماندند هر بار که خلفا حضرت قطبی پیش سجاده شریف خواجه می آمدند هر یکی را برای دست بیعت دادن الطلاب حق جهد می فرمودند خامهٔ خدمت برهان المشائخ شیخ زاده شهاب الملة والدین را بسی کرت جهد فرمودند القصه اگر چه حضرت خواجه برای گذارش امر حضرت قطبی که درین جزو ایام مخصوص در خلافت نامه که زیاده نفر را برای مبسوط داشتن دست بیعت ماذون گردانیده بودند این تقریر در بار و گوهر نثار نویسانیده بودند این محمد اصغر بجای من باشد حق پدری من آنکه نگهداشته بود که بعد من در سجاده حضرت قطبی من نشینند دست بیعت دهد بضرورت بر سجادهٔ ولایت و مقر هدایت نشستند اما علی العموم دست بیعت مبسوط نگردانیدند و سر شیخوخیت چنانچه میان اهل خانواده و شیخ زادگان معتاد است نگر نشستند و در راه سروری و سرفرازی اقدام نزدند بجد از مخدوم زادگی نیاوردند بلکه همت عالیه خود بگردن جاه جوئی و خود خواهی و خود نمائی فعاز دند و به هیچ روی بر طبع کونین چشم نداشتند از کمال انکسار زبان مقالات

درهم کشیده و کوس حالات بر هم کشاده و شکم و جگر به مجاهده گرسنه و تشنه داشته
و دل یکبارگی بحضور مولی داده متوجه و مستغرق همین بودند و ورای این صفات حمیده حضرت خواجه
را خوف غیرت حضرت قطبی هم بوده است اندرین سبب همیشه بر سجاده ولایت
حضرت قطبی به تفرید و تفکر می ماندند و اسرار حقایق و معارف در بیان نمی آوردند و مریدان
را بر معمول داشتن چند جزئیات از عبارات ایام مشیخت حضرت قطبی چنانچه
چنانچه سر بر زمین آوردن مریدان و معتقدان و امور دیگر و امثال آن گذاشتند به اهتمام مانع و
زاجر می بودند چندانکه ادب و خوف داشتند که حضار مجلس را حیرت روی می نمودی
چنان محسوس گشتی که گوئی حضرت خواجه نورالله مرقده دران وقت به مواجه لقای حضرت
قطبی در عین مشاهده نشسته اند آری ولایت ولی خاصه که قطب اکبر است
شامل است بر همه زمان و مکان فی الجمله دران ساعت حضار را گمان رفتی که مگر
همین لمحه نیر آن آفتاب جلالت از این حجره خانقاه سر جمال جهان آرای بیرون
خواهد کشید یا از طرفی من جهات سته بر وارد می حضرت خواجه می آیند که
حضرت خواجه برین طرف خایف تیغ غیرت می باشند هر وقتی که حضرت خواجه با همدمان
و مقربان خود و همسران اسرار آثار و تصرفات ولایت و اهل تجارت سر غیرت حضرت
قطبی حکایت غیرت حضرت قطبی میفرمودند گاهی در تقریر آوردندی که من از
تیغ غیرت شیخ احمد یعنی مخدوم می ترسم دگاهی چنین میفرمودند تا که باشد
سپر بر کسند و از زخم غیرت شیخ احمد سر بسلامت برود گاهی آشکارا می گفتند
که از خوف خنجر غیرتش سر بر آوردن نتوان ازین بابت بسی کلمات تخوف میفرمودند
و دست بیعت و زبان تعزیر فرمایش ارشاد در هم کشیده ایام و لیالی مدت

مدت شیخوخیت خود در هیچ عرسے و غیر آن بسماع در نیامدند و سبب آن بیان می فرمودند که حضرت
شیخ نظام الدین قدس الله سره العزیز چندماه بعد وفات سیدی که پسر خوانده حضرت شیخ بود
سماع نشنیدند و در آنکه مولانا نوح که بجهت خواهر زاده حضرت شیخ نصیر الدین بود چون
او از دار فانی بجوار حق رحمت باقی بجز امید تا آن ابتلاد سماع که حضرت شیخ داشتند
تا شش ماه سماع نشنیدند میفرمودند درد وفات مولانا نوح در خاطر من باقیست مبادا
که در حاله در حق درد او نیز از گوشته خاطر سر بر کشند و با درد مولانا بپیوندند و مشترک
شود و حضرت خواجه میفرمودند مرا نیز تا این غایت درد وفات بندگی مخدوم در خاطر مقرر است
در سماع در کردن نمیتوانم بر وقتے که مجلس سماع شدے بعد صرف مایده حضرت خواجه
بندگی میان ید الله را بجاے خود در صدد نشانده خود بالاے بام می نشستند و باز پرسی
آیندگان میکردند سبحان الله اگر سخنی و صوتی هم بر بام در سماع حضرت خواجه رسیدی
چه حالت پدید آمدے بدیدن آن حالت حضار مجلس سرمست سلسله محبت می شدند
و در خود توجهے و حضوری و حالتی مستحسن همی یافتند و شکر نعمت آن مجلس می گذارند
در یک روز عرس که دوشنبه بود حضرت خواجه بسبب عرس براے زیارت حضرت
قطبی در روضه متبرکه اول وقت رفتن نتوانستند آخر وقت بعد ظهر چون مجلس سماع شد
و حضرت خواجه خواستند تا براے زیارت حضرت قطبی بروند از بالاے بام فرود
آمدند هم از درون حجره سخن محبت که در مستی بود از صوت قوالان در سماع حضرت خواجه
دا به نسبتی و طریقے حالت بوده است که میان صوفیان خلف و مجدد تا آن واصل تا در کدام
کس مثل آن حالت بوده باشد این بیچاره دران وقت بر رکاب حضرت خواجه
نور الله مرقده حاضر بود پالکی حضرت خواجه تا آنکه از در خانقاه بیرون آمده تا دکانهاے حلوانیان

بشهر احسن آباد رسید حضرت خواجه را بقیه آن حالت مقرر بوده است سپس
بقوت باطن خویش خود را از مدهوشی بهوش باز آوردند آنگاه معلوم شد که کیان کیان رکاب
رکاب رایت اعظم می آیند فرمودند سبحان الله آن قد و قامت زیبا و چهرهٔ آفتاب لقا و حالات
مستانه و رنگ عاشقانه و نظرکان یکسر بجه سان منور بود و آن دل بجه عرفان بی نظیر که غرق
حقایق و معارف بود بجه طرز امواج عشق متواتر و توالی بر هم و در هم می زد اهل معانی که در مجلس
معلاے نشستند مگو زیست معارف و مدهوشی حقایق او حیران اسرار و واله انوار
گشته بازی گشتند دولت آن مس تنافی اکسیر نظر دل مطہر حضرت خواجه ره روی یافتند
و زر خالص جلا گیرد و صفا پذیر شده به عکس پرتو آن منور نور محمدی رسیدند
القصه شمه فضایل حضرت خواجه نورالله مرقده در تاریخ عهد دولت ولایت
حضرت قطبی اندر باب فضایل ایشان و خلفاے حضرت قطبی بالا ذکر رفته است
منظور نظر مطالع کنندگان خواهد شد. فی الجمله باز آئیم بسر انجام تاریخ عصر حضرت خواجه
نورالله مرقده که حضرت خواجه مدت دو سال و دو ماه و چهار روز بر سجادهٔ ولایت
حضرت قطبی بر قواعد شیخوخیت حضرت در قوانین سنت الاولین که سادات طریقت
ما تقدم بوده اند رحمة الله علیهم اجمعین طلاب را بسوے حق دعوت کردند و هدایت
نمودند و در روز چهارشنبه بست و یکم ماه محرم سنه تمان و عشرین و
تمانمائه ازین منزل گاه بے قرار بدار المقر پایدار انتقال رسیدند -
باز آئیم بسر آغاز سرگذشت کیفیات ایام عهد دولت شیخوخیت خلق شایسته
خلوق بالیسته جهانگیر خلق پذیر جهاندار مملکت سیادت جهان بآن ممالک
حسن عبادت درنائے عالم خلقت بنیاد جهان صفوت زبده اصحاب دل

جهان بخش بر حاصل گنجینهٔ اسرار گرانمایه انوار شیخ جانباز مرشد بیان راشد رشد
دینی خواجه حبیب الله الوالی مرشد سید یدالله محمد محمد حسینی سلمه الله تعالی عهد دولت
خلافت شیخوخیت حضرت معز المشایخ مرشد صلحاسے راشد مرشد
دینی شیخ و شیخزاده صاحب سجاده زبده خالوزاده خواجه حبیب الله الوالی مرشد یدالله
محمد محمد حسینی سلمه الله تعالی - الحمد لله خلق السموات والارض بالحق
یکور اللیل علی النهار ویکور النهار علی اللیل وسخر الشمس
والقمر کل یجری لاجل مسمی الا هو العزیز الغفار آن خلاقی که مرکب
چابک رو عقل عقلا در ادراک سر الشر آفرینش وے بے سم مکورسے که ترکتاز راے
باریک بینان در فہم حکمت تحول شب بروز و روز بشب او بے گم اسنخرے که شهسوار
روح قدسی در کمینه معرفت قواعد تسخیر شمس و قمر براجزاے امور مہلنش سرگم
عزیزے و غفارسے که میخانه سازان عشق فن و مجاهدان اهل محن وسے رحمت
سبحانه تعالی عما یصفون والصلوٰة علی رسوله محمد خاتم
النبیین واله واصحابه اجمعین -

امابعد میگوید بیچاره اضعف العباد احقر الناس عبدالعزیز بن شیر ملک بن محمد واعظی
مورخ این تاریخ حبیبی که ولادت حضرت معز المشایخ اندر کنبایت ولایت گجرات بود در اثناے
راه قطبی که در ایام فترت مغلان در شهر دهلی از یک درسے درون در آمدند واز در دیگر
حضرت قطبی از دار الملک دهلی انتقال فرموده جانب عرصهٔ گجرات روان شدند چون حضرت
خواجه در کنبایت رسیدند در بست و سوم ماه محرم سنه ثلاث و ثمانمایه معز المشایخ در
کنبایت تولد شدند دران ایام حضرت قطبی در قطعهٔ ایشن بودند باستماع خوش خبر شادی

ولادت حضرت معز المشایخ در کنبایت آمدند حضرت خواجه نور الله مرقده چون پابوس تهنیت
ولادت کردند بخبرے صادق بیگفت که من دران وقت پیش حضرت بودم حضرت مخدوم
فرمودند اے محمد اصغر ترا پسرے آمده است که جهانگیر شود فی الجمله حضرت قطبی چون از کنبایت
استقبال فرمودند تا میسر آمدند آنجا نصیر خان و ملک حسام الدین مهاتمل النجان احمد شاهی پسران
خان اعظم عادل خان محمد عین فاروقی و بسے ساکنان آن مقام پیش حضرت قطبی ارادت
آوردند و از آنجا عزیمت فرمودند در ماه شهر الاخر سنه اربع و ثمانمائه اندر عهد دولت سلطنت
خدایگان مرحوم سلطان فیروز انار الله برهانه در شهر احسناباد آمدند دران ایام حضرت
معز المشایخ یکساله و چهار ماهی بودند بعد آنکه چهار ساله و چهار ماه چهار روز شدند پیش
قاضی بهاء الدین امام حضرت قطبی برائے تعلیم در مکتب نشاندند پس آن حضرت قطبی بسے
جهد فرمودند که حضرت شیخ المشایخ را حفظ کلام الله روزی شود از عون حق جل وعلا در قریب
الایام حضرت معز المشایخ را حفظ کلام الله روزی شد اول ختم کلام الله که در محراب میسر
پذیرفت حضرت معز المشایخ برابر قاضی بهاء الدین امام با چیزے شیرینی بجهت
پابوس پیش حضرت قطبی رفتند و حضرت قطبی بغایت منشرح شدند دران
حالت خدمت قاضی بهاء الدین پیش سجاده ولایت حضرت قطبی گذرانیدند مخدوم زاده
بندگی میان ید الله را جز مخدوم مردمان چه شناسند میان مقدمان حضرت شیخ قطب الدین
و حضرت شیخ فرید الدین بباید تا میان را بشناسند حضرت قطبی را این آفرین
قاضی بهاء الدین خوش آمد پاسخ دادند خوش میگوئی ملان نیکو میگوی ملان پس بندگی
معز المشایخ چند ختم کردند آنگاه حضرت قطبی فرمودند که پیش مولانا تاج الدین خطاط خط
نویسانید چند گاهے حضرت معز المشایخ پیش مولانا تاج الدین خط نبشتند بعد .

حضرت قطبی فرمودند که پیش قاضی سراج الدین خادم خانقاه خط هم نویسند و تعلیم هم کنند
همچنین کردند بعد حضرت قطبی فرمودند در مجلس پیش من بدالله حاضر شود و حضرت معز المشایخ
چیزے علوم ظاهر هم از نحو و صرف و فقه و علم تصوف پیش حضرت قطبی سبق یافتند
اندر آنکه حضرت معز المشایخ پیش حضرت قطبی آداب المریدین خواندند حضرت
قطبی ترجمهٔ آداب نویسانیدند . مخبران واثق چنین فرمایند که بندگی میان اندر ایام چهل سالگی
پیش بندگی مخدوم ارادت آوردند همدران روز بیعت حضرت مخدوم همانچه سجادهٔ خلافت
به مخدوم زاده بندگی میان بدالله عطا فرمودند و به اکرام و عواطف در مجمع عام بزبان در بار گهر
نثار نقش دادند چونکه بدراین خود در جاے دیگر انداختن این را اینجاے بدراین
نصیب کردم امیدوارم که بعد من کار من این روان دارد انگاه بعد چند
روزے اورا وعطا کردند فرمودند بدالله باید که در صحبت من ملازم باشی در قرب
آن ایام بندگی مخدوم زاده پیش بندگی مخدوم گذرانیدند اگر فرمان باشد نیز من بیارم
چون بندگی مخدوم رضا دادند بندگی میان بدالله بر عبدالله گفته فرستادند که من براے تلقین
ذکر ساخته شده ام شما هم بیایند میان عبدالله پاسخ دادند که من بران بودنمی باشیم که
همین زبان تلقین ذکر بستانم و وقتے که بود فراهم بود ذکر خواهم ستند بعده بندگی میان باز گفته
فرستادند بارے بسیار حضرت مخدوم ذکر بستانند برکت ارشاد مخدوم آن بود تیسر خواهد
پذیرفت انگاه میان عبدالله اختیار کردند پیش مخدوم زاده بندگی میان بدالله آمدند و برابر
بندگی میان بدالله پیش مخدوم نیز می بردند مخبران چنین فرمایند که دران روز برابر حضرت
معز المشایخ میان عبدالله و مولانا محمود الندی و شیخ جبتری و چندے دیگر نیز پیش
حضرت قطبی نیز آوردند و نشستند آداب و شرایط ذکر و دعا تلقین یافتند

و بعده بجا آوردن شرایط روز پنجشنبه در عصر در حلقهٔ ذکر حضرت معز المشایخ
هر یکی را تلقین ذکر شد بطفیل حضرت معز المشایخ دران وقت مولانا قطب الدین
موذن خانقاه خواجه خسرو احمدآبادی قرابت شیخ مبارک امیر ایران را حضرت
قطبی مراقبه فرمودند دران روز حضرت قطبی بغایت منشرح گشتند چونکه حضرت
معز المشایخ دران ایام ملازمت صحبت حضرت قطبی سعی جمیل بکردند حضرت معز
مشایخ بعزایم تمام درین باب اهتمام نمودند بسے بیش آمد نهایا کشوفات بیش آمد و سیر و سلوک
حاصل شد در آن ایام حضرت قطبی حضرت معز المشایخ را طلبیدند و فرمودند بابو بیدو این زمان من سن
کبیر شده ام دعاے استفتاح خواندن نمی توانم تو بخوان بر حکم فرمایش حضرت قطبی بعد هر
نماز عصر حضرت معز المشایخ دعاے استفتاح می خواندند و حضرت قطبی استماع فرموده خود هم
میخواندند بعد با سینهٔ مطهر خود هم مالیدند .

القصه این وظیفه دعاے استفتاح حضرت معز المشایخ را بعد هر عصرے
پیش سجاده ولایت حضرت قطبی سالها تا وفات حضرت قطبی بسر آمد در ایامیکه حضرت
قطب المشایخ مخدوم زاده بزرگ ازین جهان ناپایدار بدان مقام قرار رحلت فرمودند
و حضرت خواجه نور الله مرقده از کمال تبتل و دوام توجه محبت خلق را بکلی منقطع داشتند حضرت
قطبی بر رسے تحقیق هر سے غرض و کار سے کشف ارواح و اختیار خدمت خواجه احمد
دبیر را به اکرام و اشتغال بر قواعد ارشاد بر راه سگر دیدند همدران ایام هدایت حال استرشاد
حضرت معز المشایخ خود حضرت معز المشایخ تحفه خبرها از بابت کشوفات و اطلاع اسرار
پیش حضرت قطبی میگذرانیدند حضرت قطبی از انشراح هر چه تمامتر ردسے مودی
بعد وفات خدمت خواجه احمد دبیر قطبی المشایخ مخصوص حضرت معز المشایخ را برای این امور

پیش کرده اند وبتشریف فرمالیشما اشراق واخص مشرف گردانیدند حضرت معز المشایخ را از جذبات حق بواسطہ اسباب ارشاد واکرام حضرت قطبی براعلی ترین خطہا واعظم ترین مقامد عروج شد -

مثنوی -

جذبہ کہ اصلست وفروعش سبب | جملہ عطا یافتہ سالک زرب
لطف ازل بین وعواطف دیار | فضل بتوفیق وذخایل بکار
رشد حد ارہبر ورشد پیش | بہرہ توفیق وتعمد زخویش
تخم سعادت بہ ہدایت رسید | شاخ خلافت بہ ولایت دوید
بیخ کرامت چو زمیدار گشت | سایہ ہر برگ چو گلذار گشت
رتبہ شیخ ببین در نکات | جملہ پذیرفت تیسر ذات
کیست درین خو رعدہ دیپسند | باشد ازین بار دہے بہرہ مند

واللہ یویدبنصرہ من یشآء در جملہ بعد وفات حضرت قطبی وحضرت قدوۃ المشایخ کہ حضرت خواجہ از توالی جذبات وتلالی بارقات از صحبت خلق لفرت گرفتند بادیہا وصحراہا وبوستانہا بگزیدند تا سالہا در خانقاہ حضرت قطبی مجلس سماع میسر نمی آمد وحضرت قطبی را نیز بواسطہ این دو سبب کلی انشراح منقطع شدہ بود چونکہ حضرت معز المشایخ بزرگ شدند وبود سادات طریقت پیش گرفتہ بودند البتہ نیکوترین حال راہ تصوف بسو ما گشتہ بر اسرار معارف وحقایق اطلاع افتاد وبسبے کشوفات نصیب شد یہدی اللہ لنورہ من یشآء حضرت قطبی را لغایت انشراح روے نمود باب فرحت درکشود وفرمودید اللہ سبحانی من

هد مجالس سماع تو نشستن حضرت معز المشایخ در هر مجلس سماع می نشستندی از فضل الٰهی در خانقاه حضرت قطب المشایخ باز مجالس سماع از سر تازه شد و دست خوش روزگار گرفت هر اهل تصوف و سماع گردن کشان و سینه افرازان اقدام حالات زد نشست تکیه سماع آورده و باز روی قوت مجاهده قوی گردانیدند و بر مزید ترقیات چشم داشت در روی ابواه مبالغت حضرت شیخ المشایخ مسلم کرد فی الجمله حضرت قطب المشایخ را معتاد بوده است که نبیره و نبسه را بشفقت و مکرمت بر قواعد معاملاتی که باحق داشته باشند و به کشف اسرار اسرار انجام کار آنکس که دیر الشرف اسم علای شرف میگردانیدند و خانه بدر یافت تقدیر ازلی و ثبات نصیب آن فرزند اسم کودکانه و غلامانه عطا میفرمودند چنانچه بشادیان وانکو رکها و غیر آن حضرت خداوند معز المشایخ را بر رحمت قبول انام داشتند و به هر اسم مخصوص داشته می طلبیدندی.

مثنوی -

ای ز ورحق تو بیر دهی خطاب — مقبل جاوید شدی بر صواب
مقبل ما کز در بود و بس عطاست — قالبیش در همه هیچ رواست
قابل مقبول توی هم قبول — مقبل حق باش تو اعلا عقول
پاسی قبولان ز سران سر و راست — دست قبولان بیمان در خورست
نعمت دارین تراهست تام — می زیی و می باش درین شاد کام

روزی در آخرین ایام عمر ولایت حضرت قطبی که حضرت مخدوم را نکسر وجود بود. حضرت معز المشایخ پیش حضرت مخدوم نشستند و گذرانیدند امیر المومنین ابابکر صدیق رضی الله عنه پیش رسول الله صلی الله علیه و آله گذرانیده بودند که مرا هیچ چیز بالاتر ازین نعمت نیست

که قدم مبارک حضرت مصطفی را ببینم مرا نیز بندگی مخدوم همان تقیه حال است حضرت قطبی
احساس محبت و تعلق فرقت معزالمشایخ را در وسے می نماید به عواطف و اکرام فرمودند بیا تو
سر فرو کرده چرا متردد شده نشسته خود لب مبارک خویش اشارت نموده و
راست و درست نشسته سر مبارک بر داشته به نمودند که هم چنین به نشین
مقصود ازین تکلم و نمودن این اشارت و فرمودن این عبارت آن بوده است که
ترا بجاے خود نصب کردم باید که راست و درست بے محابا و بے تردد و بے
التفات بر آئین سروران و سرداران و سرفرازان سر برآورده به نشین بارها از اصحاب
اخبار و صادقان دیندار چنین استماع است در ایام آخرین حضرت قطبی بر حضرت
معزالمشایخ نظر اشفاق و الطاف حضرت قطبی چنانچه بر هر دو برادران بود بسیار
بوده است - فی الجمله در آخرین ایام حضرت هر بار که می خواستندے بر مردمان
غیب کسے را بفرستند البته حضرت معزالمشایخ را فرستادندے تا از
برکت قلوب مطهر طائفه استمدادی بمرادات حضرت معزالمشایخ
برسد و از تاثیرات نظر باطن آن خدا بینان استعدادے هر چه کامل
تر مفضول گردد -

القصه حضرت قطبی درین ایام که مقربان و مسترشدان و
مقبولان خود را به تشریف اذن خلافت مشرف گردانیدند در هر بارے اسم
حضرت معزالمشایخ نیز نویسانیدند و یک بارے که حضرت قطبی
اجازت نامه نویسانیدند فرمودند قاضی را هادست بیعت بدهد و عبد الله دست
بیعت بدهند و مبرود ملک زادگان ملک عزالدین و ملک شهاب الدین دست بیعت

بر بند و حلیفه من ید الله است فی المجالا در عهد دولت شیخوخیت حضرت خواجه هر وقتی که حضرت
معز المشایخ پیش حضرت خواجه آمده می نشستند ای حضرت خواجه به اهتمام تمام مبین کردی
که بابیدی و بیا بجای مخدوم بنشین که این مقام تست ـ

القصه چون حضرت خواجه نور الله مرقده ازین جهان فانی به جهان باقی رحلت
فرمودند خاتم حضرت قطب المشایخ که حضرت قطبی دو سه روز پیش از اوفات
خود بوجه عطاء خلافت بحضرت خواجه معطوف داشتند و ذکر معطوف داشتن انگشترین
حضرت خواجه در خلافت نامهٔ خود حضرت قطبی برین مضمون مندرج کنانیدند چند سطری
از سطر خلافت نامه اینست ـ والخرقة والسجادة والخاتم الذی بیدی کل ذلک
مبذولة ومملوكة لمحمد اصغر آن انگشترین از حضرت خواجه نور الله مرقده بحضرت معز المشایخ
رسید بعد ظهر روز پنجشنبه بست و دوم ماه محرم سنه ثمان و عشرین و تسعمائه که مجمع اجلاس
شد دست راست حضرت معز المشایخ بندگی میان سفیر الله گرفتند و دست چپ
قاضی بهاء الدین گرفتند و حضرت معز المشایخ بر حسب حکم خلافت حضرت قطبی و
از روی ظاهر بجای حضرت خواجه نور الله مرقده بر سجادهٔ شیخوخیت و مقربات
حضرت قطب المشایخ قدس سره در روضه در نشستند همه اصحاب مجلس معتاد وقت
اخلاص روی شهایش آوردند و چندین که در خود مشرف شدن به تشریف صحبت
حضرت معز المشایخ بودند دران وقت ارادت آوردند و خدمت قاضی سراج الدین
خادم حضرت قطبی مائده شیرینی بیفراریدند و در روی حال در کمر بسته خدمت
میکردند چون نماز عصر گذاردند خدمت قاضی بهاء الدین امام حضرت قطبی امامت کردند
و به انچه معتاد سر بر زمین آوردند پیش سجادهٔ ولایت و مقام قطبیت حضرت مخدوم

بود پیش سجادهٔ شیخوخیت حضرت معز المشایخ نیز سر بر زمین آوردند بعد تمکین
یافتن معز المشایخ بجاے پدر و جد پیر مربی باذن و اجازت خلافت حضرت قطبی
چنانچه سنت مشایخ بود امر دعوت و ارشاد جاری داشتند و دست بیعت مبسوط
گردانیدند یکبارگی طلاب حق بازید و هر کس زیر سایهٔ سائبان شیخوخیت حضرت
معز المشایخ بیارامید هر چه حضرت خواجه در ایام شیخوخیت خود دست
بیعت علی العموم مبسوط نمی داشتند در عهد دولت خلافت حضرت
معز المشایخ بمجرد مبسوط گشتن این راه مفتوح شدن باب ارشاد ازدحام خلق
بیشتر شد و مردمان باشتیاق و تجدید تمام بر قواعد جادگی و مجاهدات و عبادات
درین راه قدم زدند و بمداومت صحبت بگزیدند بسے واماندگان عشاق و خستگان
فراق از عون الطاف و اشفاق حضرت معز المشایخ روے جهات تصرف
بمشاهده یافتند و شکر حصول این نعمت گذاردند منکه مورخ تاریخم از زبان خدمت
خداوند منهاج السالکین سراج الصادقین قاضی سراج الملة والدین بارها شنیدم
که ایشان میفرمودند من کرامت درین تجربه شدم نیکو احساس کردم در عهد خلافت دولت
مخدوم زاده میان حبیب الله هر کرا از خدمت میان تلقین ذکرے و مراقبه شده است
وا و درین کار احتمال ورزیده است البته آنکس از تاثیرات ارشاد و نظر دل
و اکرام خدمت مخدوم زاده از بهرهٔ این کار خالی نمانده است در وقت اجلاس
حضرت معز المشایخ بر سجادهٔ شیخوخیت با زمان این غایت چندین خلفا و
مجازان حضرت معز المشایخ شدند اسماء اینها اینست مخدوم زاده
بندگی میان من الله مخدوم زاده بندگی میان صبغة الله مخدوم زاده خدمت میان

را

حفظ الله مخدوم زاده خدمت میان محمود . سید کمال بن صفی بهروجی -
سید اسمٰعیل بن حسام سید ابن باسیر بن حسام مولانا تاج الدین دہلوی مولانا ابوالفضل
علار گوالیری ملک زادهٔ حضرت فرید قریشوری بندگی شیخ ادریس امیل الدین محمد ابادی
مولانا مخدوم زاده اعنی صاحب سجاده بندگی میان آحمد پسر معز المشایخ -

تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب
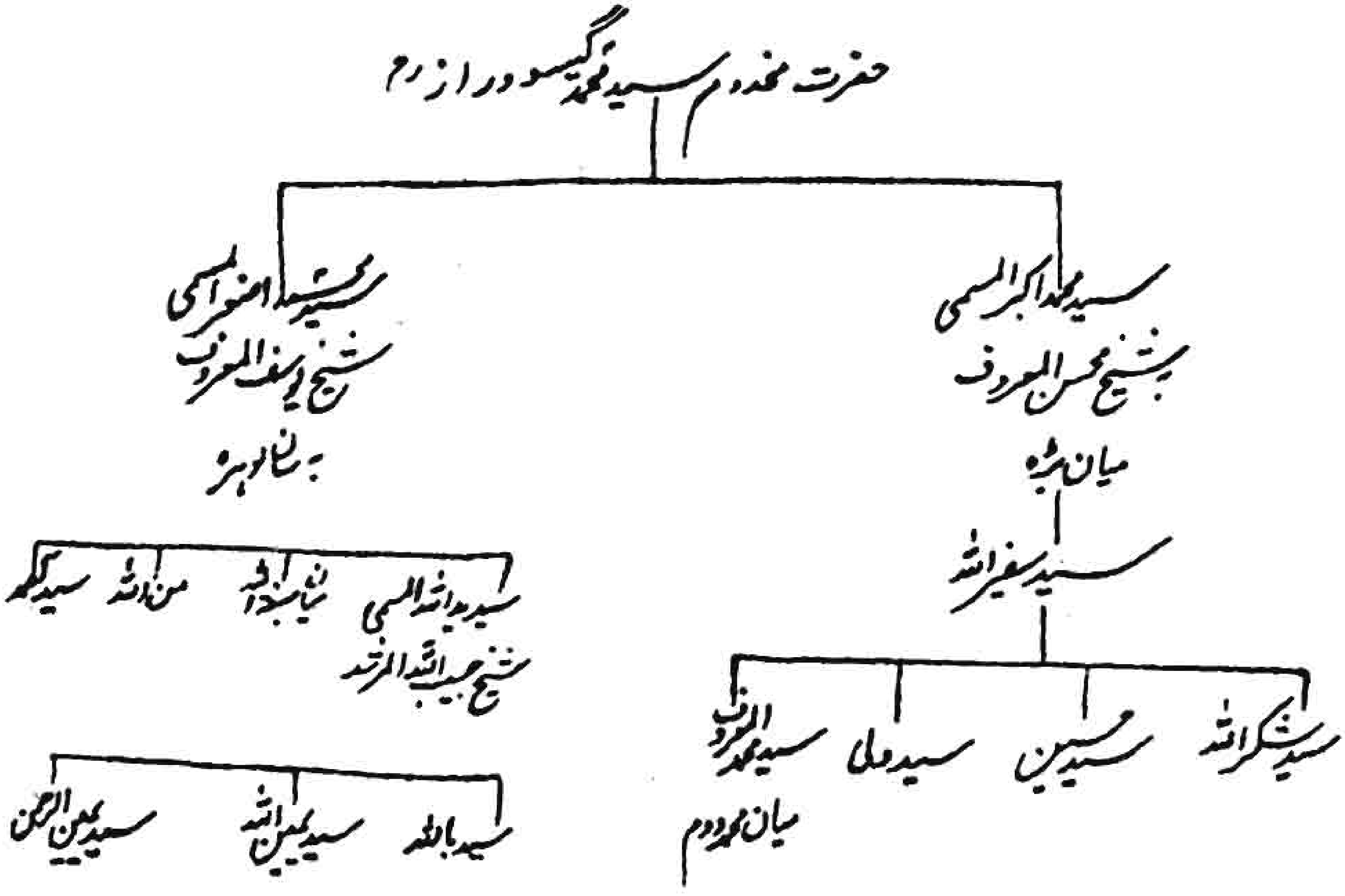
در کتاب رایل ایشیاتک سوسائتی کلکته شجره این چنین نوشته